

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ASKERÎ TARİH DİZİSİ

OSPREY

ANTİK YUNAN SAVAŞÇILARI

Nicholas Sekunda

İllüstrasyonlar: Angus McBride

Çeviren : Mete Aksan

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

NICHOLAS SEKUNDA

1953 yılında Nottinghamshire, Mansfield'de doğdu. Manchester Üniversitesi'nde Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji okuduktan sonra 1981'de doktoraşını yaptı. Polonya, İran ve Yunanistan'da arkeolojik kazılara katıldı. Elektronik sektöründe birkaç yıl çalıştıktan sonra Dr. Sekunda tam zamanlı çalışmak üzere akademik hayata geri dönmeye karar verdi. British Institute of Persian Studies (İngiliz Enstitüsü Pers Araştırmaları) için Pers savaşları ile ilgili bir araştırma projesine başladı. Araştırmasına devam ederken yazdığı birçok akademik makalenin yanı sıra Osprey'in askerî tarih dizisinden *Men-at-Arms 148: The Army of Alexander the Great* adlı bir kitabı bulunmaktadır.

ANGUS McBRIDE

Angus McBride dünyanın en saygın tarih illüstratörlerinden biridir ve geçen otuz yılda 90'dan fazla Osprey cildine katkıda bulunmuştur. Kuzey İskoçyalı bir ailenin oğlu olarak 1931'de dünyaya gelen, fakat çocukken yetim kalan McBride, Canterbury Katedrali Korosu Okulu'nda eğitim görmüştür. 1947'den itibaren reklam ajanslarında çalışmaya başlamış ve askerlik görevinden sonra birkaç yıl yaşayacağı Güney Afrika'ya göç etmiştir. Daha sonra hayatını İrlanda'da sürdüren McBride 2007'de vefat etmiştir.

Nicholas Sekunda

İllüstrasyonlar: Angus McBride

Danışman Editör: Martin Windrow

ANTİK YUNAN SAVAŞÇILARI

Çeviren: Mete Aksan

TÜRKİYE BANKASI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi <https://rantey.org>

OSPREY ASKERÎ TARİH DİZİSİ

NICHOLAS SEKUNDA
ANGUS MCBRIDE

ANTİK YUNAN SAVAŞÇILARI

ÖZGÜN ADI
THE ANCIENT GREEKS
OSPREY PUBLISHING, 1986

COPYRIGHT © OSPREY PUBLISHING LTD 1986

ÇEVİREN
METE AKSAN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2010
Sertifika No: 11213

EDİTÖR
ALİ BERKTAY
GÜRKAN ERGİN

DÜZELTİ-DİZİN
ERKAN IRMAK

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI: EKİM 2011

ISBN 978-605-360-420-4
Genel Yayın No: 2378

BASKI
GOLDEN MEDYA MATBAACILIK VE TİCARET A.Ş.
100. YIL MH. MAS-SİT 1. CAD. NO: 88
BAĞCILAR İSTANBUL
(0212) 629 00 24
Sertifika No: 12358

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin,
gerek görsel malzeme hiçbir yolla yayınevinden izin alınmadan çoğaltılamaz,
yayınlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK, NO: 2/4
BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	4
HOPLİT SAVAŞI	7
M.Ö. 5. YÜZYIL SÜVARİSİ	17
PELOPONNESOS SAVAŞI	22
LAKEDAİMONİA EGEMENLİĞİ	29
THEBAİ'İN YAYILMASI	47
YUNAN BAĞIMSIZLIĞININ SONU	52
LEVHALAR: ÖNEMLİ NOTLAR	61
DİZİN	64

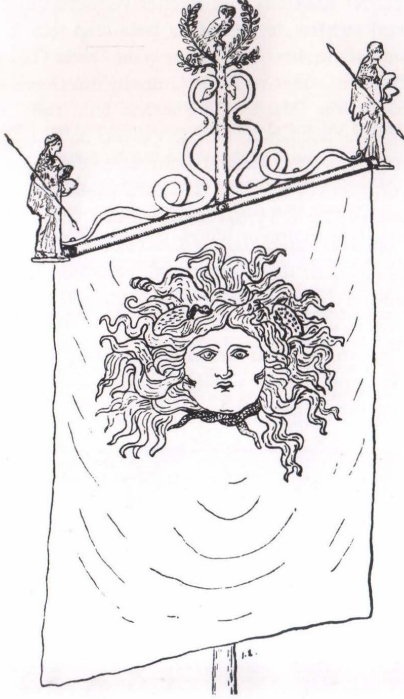
GİRİŞ

Bu kitabın konusu, M.Ö. 5. yüzyılın başında Yunanların, Pers İmparatorluğu karşısında kazandığı zaferlerden, M.Ö. 4. yüzyılın sonunda Büyük İskender'in ölümüne kadar süren Klasik Dönem'deki Yunan savaşlarıdır. Söz konusu dönem boyunca, giderek gelişip başlıca dünya güçleri haline gelen ve kudretli Pers İmparatorluğu'na bile meydan okuyan Atina ve Sparta gibi şehir-devletlerini görmekteyiz. Ancak M.Ö. 4. yüzyılın ortalarından itibaren devletler arasında gerçekleşen savaşlar, Yunanları o derece zayıflattı ki, Makedon gücü neredeyse kontrolsüz bir biçimde büyüdü.

Bu kitabın asıl amacı; söz konusu dönemde Yunan askerî kıyafetleri hakkında okuyucuya olabildiğince kapsamlı bilgiler vermektir. Hiç şüphesiz Klasik Dönem öncesindeki Arkaik Dönem'de, Yunan savaşçıları diledikleri gibi giyinmişlerdi ve askerî üniforma o zamanlar için bilinmeyen bir olguydu. Klasik Dönem boyunca ise devlet, yurttaşlarını silahlandırma ve donatma sorumluluğunu almak ya da yurttaşları kendilerini belli bir standartta donatmaya zorlamak suretiyle, askerî organizasyonda giderek artan önemli bir rol üstlendi. Sonuç, kıyafet ve teçhizatın tektip olmasıydı. İlk başta ordu –ayırt edici bir renge boyanmış bir miğfer ya da bir kalkan gibi– bir tür “alan işareti” veya tektip kalkan aparatı vasıtasıyla fark edilebilirdi. Sonradan devlet, yurttaşlarına kendilerini belli bir tür zırh ya da miğfer ile donatmalarını tembihlemiş olabilir. Kıyafet ve silahlardaki bölgesel farklılıklar bu süreç içinde üzerlerine düşen rolü oynamıştır. Egemenlik dönemi boyunca, Sparta müttefikleri tarafından Lakonia tipi askerî kıyafetlerin yaygın bir biçimde benimsenmesinde açıkça görüldüğü gibi, askerî modadaki dönemsel hevesler için de aynı şey geçerlidir. Yunan ordularının büyük bir kısmı Peloponnesos Savaşı'na üniforma ile girmiş gibi gözükmemektedir. Ancak savaşın sonuna

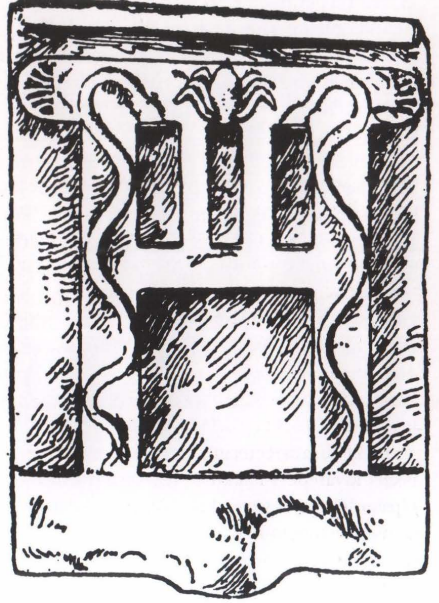
Muhtemelen Lakonia'da yapılmış olan bu bronz heykel M.Ö. 5. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir. Levha A1'de görülen figür, elindeki sopa haricinde bu heykele dayanmaktadır. Enine sorguç, bir rütbe işareti olabilir (Wadsworth Atheneum, Hartford, Conn.).

Svoronos'a göre Büyük Panathenaia Festivali'nde taşınan Athena sancağının rekonstrüksiyonu. Bütün rekonstrüksiyonun temeli, sancağın ele geçen tek parçası olan çubuğun sonundaki kısımdır: Daha ayrıntılı tartışma için metne bakınız (*Archaiologikon Deltion* 6, 1920/21, s. 46).

doğru durum çarpıcı biçimde değişmişti. M.Ö. 4. yüzyıl ortalarında üniforma yaygın bir hale gelmişti.

Yazılı kaynaklar, askeri kıyafetler ile ilgili kesin bir resim oluşturmaya çalışan arkeologlar için paha biçilmez bilgi kaynaklarıdır. Fakat kendi başlarına yetersizdirler. Bize bir tuniğin renginin ne olduğunu söyleyebilirler. Ama giysinin kesimi ya da miğfer, zırh veya kılıcın görünüşü hakkında hiçbir şey anlatamazlar. Bu bakımdan cenaze anıtları, ölü ile ilgili

Bu Lakonia mezar kabartmasında Kastor ve Polydeukes'in dokana'sı ya da "hatıllar"ı görülmektedir. Dokana'nın muharebede kralın önünde taşındığı ileri sürülmüştür (Arkeoloji Müzesi, Sparta, 588).

epeyce detaylı ve kesin bir resim verme eğiliminde oldukları için en önemli kaynağımızdır: Nasıl modern bir heykeltıraş, bir İngiliz paraşütçüsünü kafasında bir Arjantin *sombrero*'su ile betimlemezse, antik bir heykeltıraş da bir Sparta'lıyı, Attika miğferi takarken göstermeyi düşünmez. Bazen heykellerin yüzeyinde işimize yarayabilecek orijinal boyaya ait izler kalmış olabilir. Kap resimleri, özellikle Attika'da imal edilenler, ikinci ana kaynaklardır. Ancak burada dikkatli olmamız gerekir, zira Attika kaplarının çoğunluğu dış pazar için üretilmiş olup, hiçbir şekilde Atinalıları betimlememiş de olabilir. Aynı şekilde hayal mahsulü mitolojik sahneler ile gerçek-

çi tarihsel betimlemeleri birbirinden ayırt etmek genellikle güçtür. Yine de genel anlamda, Yunan askeri kıyafetleri ile ilgili bilgi kaynağı olmaları açısından çok kıymetlidirler ve figürlü kap resimlerinin 4. yüzyılda azaldığını görmek üzücüdür. Arkeolojik bilgi hakkındaki üçüncü bir ana kaynak, devlet amblemini taşıyan kalkanları gösterdiğinde özellikle değerli olan madeni paralardır. Bu gibi durumlarda kuşkusuz tektip kalkan tasarımının işareti vardır. Son olarak elimizde sıra dışı pişmiş toprak eserler, bronz figürinler, silahlar ve diğer eserler bulunmaktadır.

Yazılı antik kaynakları ya da arkeolojik bilgileri kullanırken kronoloji kesinlikle çok önemlidir. Eşzamanlı olmayan kaynaklara büyük bir şüphe ile bakılmalıdır. Romalı yazar Statius bize her türden teatral kostümler giymiş Yunan askerlerinden oluşan bir tablo verir. Sorguç olarak sfenks kullanan Thebai'lılardan söz eder (*Thebais* 7.252); mitolojik sahnelerle süslü Roma lahitleri Thebai'lı kahramanları kalkanlarında sfenks betimi ile gösterir. Böyle bir bilgi ile yanlış yönlendirilmek kolaydır. Örneğin askeri sancaklarla ilgili eşzamanlı herhangi bir kanıt yoktur; her ne kadar birçok Latince kaynaktaki bahsedilmişse de, Hellenistik dönem öncesinde kullanılmamışlardır. Yunan arkeolog Svoronos, Akropolis'te bulunan Athena betimli küçük bir apliğin, Büyük Panathenaia Festivali'nde Atinalılara ait *labarum*'un [sancak] bitiş süsü olabileceğini düşünmüştür. Karşılaştırmalı bilgileri kullanarak sancakı titizlikle yeniden oluşturmaya çalışmıştır. Ne yazık ki, bu sancakın gerçekte var olduğuna dair somut bir kanıt yoktur. Eğer varolmuşsa bile askeri bir işlevi yoktu. Sparta'da Kastor ve Polydeukes'in *dokana* olarak bilinen bir sancak ile temsil edildiklerini öğreniyoruz. Ancak *dokana* askeri olmayan, tamamen dinî bir önem taşımış gibi gözükmektedir.

Her ne kadar bu kitabın büyük bir kısmı üniforma ile ilgili kanıtların tartışılmasına adanmışsa da, askeri organizasyon ve taktiklere ilişkin detaylara da yer ayrılmıştır. Pers ve Peloponnesos Savaşlarının muharebe ve seferleri ile ilgili uzun betimlemelerden kaçındım; bunlar zaten Yunan tarihi içerikli sayısız çalışmada yeterince ele alınmıştır. Fakat daha az bilinen, ancak en az diğerleri kadar ilginç, bazı aske-

ri olaylar hakkında kısa bilgiler vermeye çalıştım. Askeri teçhizat ile ilgili daha fazla bilgi için A. M. Snodgrass'ın *Arms and Armour of the Greeks* (Thames & Hudson, 1967) ve Peter Connolly'nin *Greece and Rome at War* (Macdonald Phoebeus Ltd., 1981) adlı eserlerine bakılabilir. Her iki çalışma da bu kitabın yazım aşamasında kullanılmıştır. Metinde kullanılan kısaltmalarda *The Oxford Classical Dictionary* (Oxford University Press, 1970) esas alınmıştır.

Aşağıda okuyacaklarınız daha çok renkli levhalar-daki konularla ilgili olduğu için, normalde son bölümde seri halinde verilen levha açıklamaları uygulamasından vazgeçtim.

35.-46. sayfalar arasında yer alan levhalara ilişkin göndermeler ve bilgiler, metnin içine dağıtılmış durumdadır.

Lullies, levha G1'in dayandığı bu Boiotia kantharos'unu Büyük Atina Kantharos'u Ressamı'na atfetmiştir. Kuşun ve çelengin ikonografik öneminin ne olabileceği bilinmemektedir. Kalkanın iç kısmının ayrıntılı şekilde bezenmiş olmasına dikkat ediniz (Atina, Ulusal Müze, 12486).

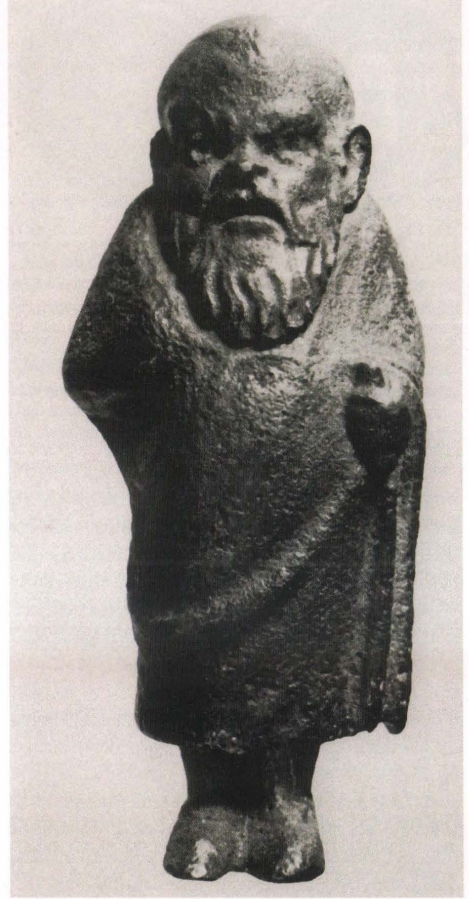
HOPLİT¹ SAVAŞI

Ana savunmasını yuvarlak bronz bir kalkan ile yapan ve tam zırhlı bir mızraklı olan hoplit, 5. yüzyılın başında Yunan savaş alanına hâkimdi. Sparta tarzı çocuk yetiştirmenin katı yasası –*agoge*– nedeniyle Sparta'lılar hoplit savaşının ustasıydılar. Altı yaşından itibaren genç Spartalı savaşçılar kışlarda yaşar ve ancak 30 yaşından sonra normal aile yaşantısına geri dönebilirdi. Bu şekilde kendilerine bağımlı olan nüfus üzerindeki askerî üstünlük garantisi altına alınmış oluyordu. Sparta, Lakedaimon devletindeki en güçlü kentti. Ama güç, bir dereceye kadar *perioikos*'larla ya da "çevrede yaşayanlar"la paylaşılmıştı. Bu bağımlı topluluklarda üst sınıf, kendi toplulukları içindeki sosyal nüfuzlarını artırmak için Sparta desteği karşılığında Lakonia'daki Sparta üstünlüğünü desteklemeye hevesliyidiler. Merdivenin en altında *heiloi*'lar² bulunmaktaydı; belirsiz bir geçmişte fethe edilmiş ve köleliğe indirgenmiş topluluklar.

Açıktık söylemek gerekirse Sparta'lı ya da *Spartiatai*³ terimi sadece Sparta kenti ve yerleşik halkından bahsederken kullanılmalıdır. "Lakedaimon" ya da "Lakedaimonia'lı" terimleri ise tüm devlet ya da ordusundan bahsedilirken kullanılmalıdır. Kitabın tümünde bu kullanım sürmüştür. Lakonia'lı terimi, içinde Sparta kenti ve Lakedaimon devletinin bulunduğu Lakonia bölgesinin kıyafet, konuşma ve diğer özelliklerine istinaden kullanılmıştır.

Levha A1: Lakedaimonia'lı subay, yaklaşık M.Ö. 490

Bu levha M.Ö. 490 yıllarında görülebilecek Lakedaimonia'lı bir magistratı (yüksek memur) ya da ülke dışındaki elçiyi temsil etmektedir. Bu figür şu anda

Sokrates'in betimlendiği heykelticikler oldukça yaygındır. Mısır'da bulunan bu gülünç örnek, pelerini Levha A1'deki gibi giymiş olmasından ötürü ilginçtir (Manchester Müzesi, 11083).

- 1 Yunancası ὁπλίτης, hoplites. İngilizceye "hoplite", Türkçeye de "hoplit" olarak geçmiştir –ç.n.
- 2 Yunancası εἰλωτός, heilos. Çoğul hali εἰλωτοί, heilotes'tir. İngilizcede "helot" olarak karşımıza çıkan bu kelime, Türkçe yayınların bazılarında "heiloi", bazılarında ise "helot" olarak geçmektedir –ç.n.
- 3 *Spartiatatai*: Yunancası Σπάρτιάται; eşit statüdeki Spartalı erkekler demektir –ç.n.

Solda: M.Ö. 507'de Khalkis'te basılan bu nadir sikkeden birkaç örnek günümüze ulaşabilmiştir. Tarak kabuğu biçiminde kenarlı, oval Boiotia kalkanı artık kullanılmaz olmuştur. Ancak Boiotia Birliği tarafından bir arma olarak kullanılmaya devam etmiştir. Kalkanın ortasında Khalkis'in ilk harfi olan "khi" bulunmaktadır (E. Babelon, *Traité des Monnaies grecques et romaines* I, II, 1907, nr. 1372). Sağda: Zankle'de Samos'lu mülteciler tarafından çıkarılan tetradrahmi. Ağırlık standardı ve buluntu yerleri bu sikkelerin Sicilya kökenli olduklarını doğrulamaktadır. Samoslular, M.Ö. 489'da Rhegion tiranı Anaksilas tarafından kovulmuşlardı, krş. Levha A2 (British Museum).

Amerika'da bulunan ve muhtemelen Sparta orijinli bronz bir heykele dayanmaktadır. Rütbe işaretleri geleneksel olarak miğfere takılırdı, dolayısıyla enine başlık en iyi olasılıkla bu şekilde dikkate alınmalıdır.

Antik Yunanlar, Lakedaimonia'lıların anayasasının yarı efsanevi bir kişi olan Lykurgos tarafından düzenlendiğine inanırlardı. Ksenophon (*Lakedaimonion Politeia* [Lakedaimonia Yönetimi] 11.3) da dahil olmak üzere, bazı antik kaynaklara göre Lykurgos, orduya kadın giysilerine en az benzeyen koyu kırmızı kıyafetler giydirdi ve çok çabuk parlatıldığı ve yavaş paslandığı için bronz kalkanlar verdi. Her ne kadar Lykurgos'un bütün kanunlarının antik Yunanların inandığı kadar eski olduğuna dair şüphelerimiz olsa da, bu uygulamalar Ksenophon zamanında iyice yerleşmiş olmalıydı, zira kendisi hem asker hem de tarihçi olarak bunların eski olduğuna inanmaktaydı. Öyleyse Lakedaimonia'lıların ordusunun, tektip kıyafeti benimsemiş ilk Yunan ordusu olması ve bu uygulamanın Arkaik Dönem'e tarihlenmesi mümkün görünmektedir.

Figürümüz, vücudunun etrafını saran büyük bir pelerin giymektedir. Bu pelerin olasılıkla bazı antik

metinlerde Lakedaimonia'lıların ayırt edici işareti olduğu söylenen *tribon* idi. Sertlik Lakedaimonia'lıların yaşam tarzının temel ilkesiydi ve bu askerler sertliklerini tek bir pelerini yaz-kış hiçbir zaman yıkamadan ve ince giyinerek vurgulardı. Sonradan filozofların Lakedaimonia geleneklerine ve tek tabanlı Lakedaimonia sandaleti olan *tribon*'u giymek ve bir sopa taşımak suretiyle onların kıyafetlerine öykünmeleri popüler hale geldi. Vücudu tamamen saran ya da sağ kolu dışarıda bırakacak şekilde sağ koltuk altından dolanan büyük pelerinler giyen Yunan filozoflarına ait birçok betim antikçağdan günümüze ulaşabilmiştir. Bunlar büyük pelerinin *tribon* olarak tanımlanmasını doğrulamaktadır. Gerçekte, *tribon* ile Arkaik Dönem'de Yunan erkeklerinin giydiği geniş bir dış giysi olan *himation* arasında biraz fark vardır. Ancak Yunanistan'ın diğer yerlerinde *himation*'un yerine tunik (*khiton*) ve pelerinden (*khlamys*) oluşan kıyafet tercih edilir hale geldi ve bu eski moda sadece Lakedaimon gibi muhafazakar devletlerde popülerliğini sürdürdü.

Asa (*bakterion*) Lakedaimonia'lıların bir başka ayırt edici işaretiydi. Dış ülkelerde Lakedaimonia'lılar asalarından tanınıyordu ve bu, Sparta gücünün bir çeşit simgesi haline gelmişti. Asa düz olabileceği gibi tepesinde, kullanıcının, asayı sol koltuk altına yerleştirmesini ve öne eğilerek ağırlığını vermesini sağlayacak şekilde kıvrımlı da olabilirdi.

Bu figürün Lakedaimonia'lı olduğunu gösteren bir başka ayırt edici özellik dikkatlice şekil verilmiş uzun saçıdır. Lykurgos uzun saçın iyi görünümlü bir erkeği daha yakışıklı, çirkin bir erkeği ise daha dehşet verici gösterdiğine inanırdı. Dolayısıyla yetişkin erkeklerin saçlarını uzatmalarına izin verilirdi. Tehlike zamanlarında saçlarına özellikle önem verilerdi: Persler Thermophylai'a vardıkları zaman Lakedaimonia'lıları saçlarını tararken görünce hayrete düşmüşlerdi.

Lakedaimonia Ordusu

Lakedaimonia'lılar askeri güç ve organizasyonlarını mümkün olduğunca gizli tutmaya çalışırdı. Bu ko-

Euthymides tarafından boyanan ve "Megakles iyidir" yazılı bu *pinaks* (levha) diğer kanıtlarla beraber Smith'in *silenos*'u Megakleslerin kalkan deseni olarak tanımlamasına neden oldu. Megakles M.Ö. 486'da dışlandığında ismi levhadan silindi ve yerini Glaukytes aldı. Bkz. A4'ün altı (Atina, Akropolis Müzesi, 1037).

nuları antikçağda yaşamış tarihçiler az, daha yakın dönemdeki tarihçiler ise çok daha az anlayabilmiştir (bu satırların yazarı da dahil). Eski kanıtların bir kısmını ihlâl etmeden Sparta ordusu ile ilgili akla yakın bir resim oluşturmaya çalışmak imkânsız görünmektedir. Fakat, Klasik Yunanistan'ın orduları üzerine bir kitap yazmak da -en azından bir girişimde bulunmadan- aynı derecede imkânsızdır. Dolayısıyla ilerleyen sayfalarda, her ne kadar hiçbir suretle tamamen emin olmasam da, eldeki kanıtların bana göre akla en uygun hallerinin ana hatlarını veriyorum.

Önceleri Sparta savaşçıları her üç Dor kabilesinden (Hylleis, Dymanes ve Pamphyloi) biri olan kabile gruplarına bölünmüştü. Ancak zaman içinde bir noktada, muhtemelen Lykurgos Kanunları hazırlanırken, Sparta halkı *oba* denilen ve devletin yönetimsel bölümlerini oluşturan beş köye (Limnai, Mesoa, Pitane, Konosura, Dyme) ayrıldı. Erken bir tarihte

ordunun Aidolios, Sines, Sarinas, Ploas ve Mesoates olarak bilinen beş bölüğe ya da *lokhos*'a bölünmüş olduğunu görüyoruz. Beş rakamının ve en azından isimlerden birinin benzerliği dikkate alındığında her bir *lokhos*'un bir *oba*'dan çıkarıldığı mümkün görünmektedir. Herodotos M.Ö. 479'daki Plataia Savaşı'nı anlatırken Amompharetos'un Pitane *lokhos*'una komuta ettiğini bildirmektedir ve tarihin babası olasılıkla *oba* kelimesinin yerine *lokhos*'u kullanmıştır. Herodotos (9.10, 11. 61) aynı zamanda bize Sparta'lıların toplam 8.000 kişilik mevcut gücünün yanında *psilos*, yani hafif piyade olarak çarpuşan yedi *heilos* bulunan 5.000 kişilik bir birlik gönderdiğini anlatmaktadır. Ayrıca hoplit olarak donatılmış 5.000 *peri-oikos*'a 5.000 *psilos* eşlik etmekteydi. *Heilos psilos*'ların hoplitlerle birlikte mi yoksa onlardan ayrı mı sıralandığı bilinmemektedir.

Olasılıkla ordu her biri 1.000 Sparta'lıdan oluşan beş *lokhos*'a ayrılmıştı. Daha alt bölümlerle ilgili herhangi bir bilginiz yoktur. Daha sonraki Sparta askeri organizasyon sistemlerinde doğrulanmış ve olasılıkla aslen onluk sistemde düzenlenmiş bir ordunun bir unsurunu oluşturan *pentekostys*, yani "elli", bu döneme tarihlenebilir. Dolayısıyla her bir *lokhos* yirmi *pentekostys*'ten meydana gelmiş olabilir.

Levha A2: Samos'lu hoplit

Birçok Yunan devleti sikkelerini tanımlamak için standartlaşmış işaretler kullandı. Herhangi bir sikke üzerinde bir arma olarak kullanılmış kent işareti taşıyan bir hoplit kalkanı varsa, bu, o kentin hoplitlerinin kent işaretini tektip kalkan arması olarak kullandıklarının iyi bir göstergesidir. Bu sikkelerin birçoğu M.Ö. 4. yüzyıl ve sonrasına aittir. Ancak birkaç örnek şaşırtıcı bir biçimde M.Ö. 5. yüzyıl başına tarihlenmektedir. Euboia'daki Khalkis'e atfedilen bir *tetradrahmi*⁴ üzerinde yerel alfabe ile Khalkis'in başlangıç harfı olan *khi*'nin damgalandığı bir Boiotia kalkanı bulunmaktadır. Fakat Boiotia kalkanı, Boiotia Birliği'nin işaretiydi ve bu sikke üzerindeki kalkan o dö-

4 Antik Yunan'da dört drahmi değerinde gümüş sikke.

Louvre Müzesi'nde yer alan Niobe Ressamı tarafından boyanmış kalyks-krater üzerindeki savaşçıdan detay, yaklaşık M.Ö. 455-450. Kalkanı beyaz boyalıdır ve üzerinde bir *hydra* deseni bulunmaktadır. Her iki özellik de, figürün bir Argos'lu olduğunu gösterir. Kabin, Herakles ve Argonaut'ları betimlediği düşünülmektedir. Dolayısıyla figürümüz belki de, Argonaut Idmon'dur. Ancak bu oldukça belirsizdir. Bkz. Levha A3 (Louvre Müzesi, G341).

nemde Khalkis'in Boiotia ile müttefik olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu sikke ile elde edilen kanıt kabul edilmemelidir.

İonia İsyanı'nın çöküşünden sonra bazı Samos'lular Sicilya'daki Zankle'ye göç etti ve orada arma olarak aslan kafası taşıyan bir hoplit kalkanının olduğu sikkeleri bastılar. Aslan kafası, Samos sikkelerinde normal olarak kullanılan işarettir. Dolayısıyla Samos'lu hoplitlerin bu dönemde tektip kalkan aparatı ya da en azından bazı Samos'lu hoplitlerin devlet amblemini bir kalkan deseni olarak beğenip kullanmış olmaları mümkündür. Eğer durum böyleyse o zaman Samos'lular, Lakedaimonia'lılardan sonra standartlaşmış üniformayı başlatan ilk Yunan devletlerinden biri olmalıdır. Hiç kuşkusuz, üniforma ortak kalkan desenleri ile birlikte başladı ve bu aşamada giysi, teçhizat gibi diğer öğelere yayılmadı. Levha A2'de, giyenin çevresini daha iyi görebilmesi için geriye itilmiş bir Korinthos miğferi ile "kompozit bir göğüslük" görülüyor; bunun dışında bronz baldır zırhları da bulunmaktadır. Bu dönemin birkaç vazo resminde görülebilen alışılmamış bir özelliği, sürtünmeyi önlemek amacıyla baldır zırhının alt kenarına, bir tür dizbağı sayılabilecek bir kumaş parçasının sarılmasıdır.

Levha A3: Argos'lu hoplit, M.Ö.

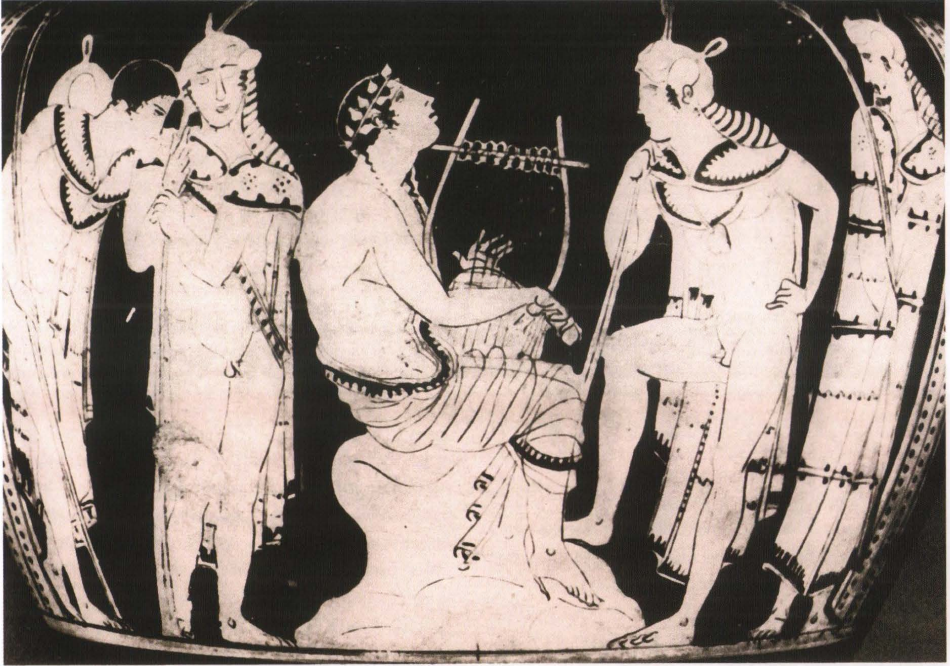
5. yüzyıl başı

Elimizde, Lakedaimonia'lılar dışında bu kadar erken bir tarihte üniforma ile ilgili yazılı kanıt bulunan tek ordu Argos'lularındır. Attika'lı tragedya yazarları, daha Aiskhylos'un *Thebai'a Karşı Yediler* (89. satır, ayrıca bkz. Sophokles, *Antigone*, 106; Euripides, *Fenikeli Kadınlar*, 1099, Hsych. *Leukaspida* maddesi) adlı eserini yazdığı M.Ö. 467 yılında, Argos'luların "beyaz kalkanlı ordu"sundan söz etmektedirler. Beyaz kalkanın desensiz olduğu varsayılmıştı. Ancak Euripides'in *Phoinissai* (*Fenikeli Kadınlar*) adlı oyununun 1135. satırındaki bir *skholion*'a (daha geç bir dönemde yazılmış olan yorum) göre, Adrastos'un kalkanının üzerinde Argos'lu olduğunu gösteren bir *hydra* bulunduğu belirtilmektedir. *Hydra* bir su yılanıydı,

en ünlüsü Argos Ovası'ndaki Lerna'da Herakles tarafından öldürülmüştü. Antik metinlerde Argos askeri kıyafetiyle ilgili başka herhangi bir detay verilmemiştir ve ne yazık ki, Argos'ta henüz hoplitlere ait güvenli bir rekonstrüksiyon yapmamıza izin verecek mezar kabartması ya da heykelcik bulunamamıştır. Levha A3, üzerinde *hydra* deseni olan beyaz kalkaniyle bir Argos'lu gösterdiği düşünülebilecek bir vazo resmine dayanmaktadır.

Argos Askerî Organizasyonu

Çeşitli belgeler bize ilk Mantinea Muharebesi'nin tarihi olan M.Ö. 418 yılında, Argos ordusunun beş *lokhos*'tan meydana geldiğini ve beş *strategos*⁵ tarafından komuta edildiğini bildirmektedir. Olasılıkla her bir *lokhos* bir *strategos* tarafından yönetiliyordu (Thukydides 5.59.4, 5.72.3). Argos *lokhos*'unun normal gücü 1.000 kişilik olabilir, M.Ö. 5. yüzyıl içinde

Orpheus Ressamı tarafından yapılmış, Berlin'de bulunan sütunlu kraterden bir detay. Thrakia şapkası tilki kafasından yapılmıştı; kulaklar ve göz çukurları resimde oldukça belirgin bir şekilde gösterilmiştir; bağlanmış olan kulak-kapakları şapkanın üstünde bir düğüm olarak gösterilmiştir. Boyun kapağı parlak desenli kumaştan yapılmış gibi gözükmektedir. Bkz. Levha B1 (Batı Berlin, Antikenmuseum Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz Berlin, 3172).

⁵ *strategos*: komutan –ç.n.

farklı tarihlerde Argos kuvvetlerinden bahseden metinlerde de bu sayıya rastlanmaktadır (Herodotos 6.92, Thukydides 1.107.5). *Lokhos*, *pentekostys*'lere ayrılmış olabilir; zira daha geç bir yazıt, yurttaşların Apollon Lykeios Tapınağı'nda saklanan yoklama defterlerine *pentekostyes* olarak kaydedildiğini anlatır. Bütün bunlar Lakedaimonia'lıların, her biri 20 *pentekostys*'ten oluşan beş *lokhos*'a muhtemel bölünmesini hatırlatmaktadır. Ancak hangi ordunun hangi orduyu taklit etmiş olabileceğini bilmiyoruz. Lakedaimonia *lokhos*'ları gibi beş Argos *lokhos*'u da kabile saflarına göre organize olmuş gibi gözükmemektedir, zira sadece dört Argos *lokhos*'unun mevcut olduğunu biliyoruz: Hylleis, Dymanes, Pamphyloi ve Hyrnathioi.⁶

Argos'lu *Epilektos*'lar

Argos bir zamanlar Peloponnesos'ta baskın güç idi. Ancak daha iyi bir askerî eğitim programı sayesinde Lakedaimon bu gücü Argos'un elinden aldı. M.Ö. 421'de Argos'lular en zengin ve en sağlıklı genç yurttaşlarından binini seçip, onları her türlü kamu görevinden muaf tuttular. Tüm masraflarını kamu bütçesinden karşıladılar, böylelikle bu seçilen kişiler tüm vakitlerini sürekli bir askerî eğitim ve idmana ayırdı. Kendi kuvvetlerini devamlı bir silahlı eğitim altında tutarak Lakedaimonia üstünlüğünü dengeleyebilecekleri düşünülüyordu. Diodoros'un (12.75, 79, 80) *epilektos*'lar ya da "seçilmiş birlikler" olarak adlandırdığı "Bin Kişi", M.Ö. 418'de Mantinea'daki ilk muharebede sıvrıldı. Argos'luların o muharebedeki yenilgilerinden sonra "Bin Kişi" demokrasiyi dağıtmak ve gücü ele geçirmek için kendi aralarında anlaşılar. Bunların hâkimiyeti sadece sekiz ay sürdü.

"Bin Kişi", *epilektoi*⁷ denilen birliklerin en erken örneği gibi gözükmemektedir. Her ne kadar bu terim bazı tarihçiler, özellikle Diodoros, tarafından çok gevşek bir biçimde kullanılsa da, *epilektos*'lar tam anlamıyla sürekli askerî eğitime konsantre olabilmek için geçimleri devlet tarafından karşılanan "seçilmiş" yurttaşlar-

Bu amphora, tam çarpışma düzenindeki bir Thrakia'lı *peltastes*'i göstermektedir. Ayrıca, miğfer giyerken gösterilmiş tek Thrakia'lı *peltastes* betimi gibi gözükmemektedir. Ancak bizim "Thrakia tipi" olarak bahsettiğimiz tipte olmaması özellikle ilginçtir. Ayrıca bir çift hafif mızrağa ve kalkan üzerinde boyanmış iyi şans simgelerine de dikkat ediniz. Krş. Levha B1 (Oxford, Ashmolean Museum, 1971.867).

dır. *Epilektos*'lar 4. yüzyılda daha yaygın hale geldi. Ancak daha sonra göreceğimiz gibi, silahlı yurttaşlardan oluşan daimi bir grubun iktidarı ele geçirmeyi isteye-bilme ihtimali sürekli bir tehlike durumu yaratıyordu; onları bunu yapmaktan alıkoyacak çok az şey vardı.

Levha A4: Alkmaionidai Klanı'ndan Atinalı hoplit, yak. M.Ö. 490

Tektip Yunan askerî kıyafeti ile ilgili bu birkaç erken örneğe karşın, hiç kuşkusuz birçok Yunan ordusunda hoplitler Klasik Dönem boyunca da kendi seçtikleri kıyafet ve teçhizat ile savaşa gitmişti. Bir hopliti kal-

⁶ R. A. Tomlinson, *Argos and the Argolid*, Routledge & Kegan Paul, 1972, s. 175-186.

⁷ *Epilektos*'un çoğulu -ç.n.

kan deseni seçiminde birçok değişken etkileyebilir-
di.⁸ Bazı kalkan desenlerinin ise daha kişisel anlam-
ları vardı ve taşıyıcısının yığıtlığı hakkında bir şeyler
anlatılabildi. Örneğin, Dekeleia'lı Sophanes adlı ki-
şinin kalkan deseni çıpa idi ve bu şekilde saflardaki
metanetine dikkat çekiyordu (Herodotos 9.74). "Ar-
go içerikli armaların" olduğu durumlar da mevcuttu.
Ailevi anlamda önemi olan armalar da taşınabilirdi.
Alkibiades'in kendisi için yaptırdığı altından bir kal-
kanın üzerinde bir aile deseninin yerine şimşek taşı-
yan Eros olduğunu öğreniyoruz (Plutarkhos, *Vitae Pa-
rallelae Alcibiades* [Paralel Yaşamlar] 16). Bu da Ati-
na'da ailelere ait kalkan desenlerinin mevcut oldu-
nu gösterir. Sadece bir tane Atinalı ailenin kalkan de-
seni kesin olarak yeniden oluşturulabilir. Aristopha-
nes'in (Skholion *Lysistrate* 664) bir oyun metninin
kenarına düşülmüş eski bir not, her ne kadar pasajın
bu şekilde yorumlanması tam olarak kesin olmasa da,
bize Alkmaionidai klanının kalkan deseninin *Leuko-
podes*, yani "Beyaz Bacaklar" olduğunu anlatır gibi gö-
zükmemektedir. C. T. Seltman (*Athens, its History and
Coinage*, Cambridge, 1924, s. 21 vd.) "Beyaz Bacakla-
rı" tek bir beyaz bacak ya da *triskeles* –günümüzde
Man Adası'nın bayrağındaki arma şeklinde birleşti-
rilmiş koşar vaziyette üç bacak– deseni olarak tanımla-
dı. Bu simgeye Atina kap resimleri ve sikkelerinde
sıkça rastlanır. Sonrasında Seltman farklı klanların
iktidara gelme zamanlarına göre sikkeleri çeşitli dö-
nemlere tarihleyerek Atina'nın erken sikkelerini
analiz etti. Atın Peisistratos, atın arka ayaklarının
Philaidai, boğa başı ve aşık kemiğinin Eteobutadai
deseni olabileceğini düşündü. Ne yazık ki, erken Ati-
na sikkeleri ile ilgili yaptığı tarihlendirmelerde yan-
lışlıklar vardır ve tanımlamalarının hiçbiri kabul
edilmemelidir.⁹ H. R. W. Smith'in *silenos*¹⁰ armasını
Alkmaionidai klanının kardeş kolu olan Megakles'le-
rin deseni olarak tanımlaması akla daha yakındır.

M.Ö. 460'larda Dokimasia Ressamı tarafından bir *kalyks*-krater üzerine boyanan bu savaşçı, kompozit göğüslerindeki kasıkları örten kumaşın altına battaniye örgüsü tarzında koruyucu bir eteklik olan *perizoma* giymiş gibi görünmektedir. Ayrıca baldır-
rının içine giyilmiş dolgu malzemesine de dikkat ediniz. Krş. Levha B2 (Boston, Güzel Sanatlar Müzesi, 63.1246).

Klanlara ait söz konusu kalkan desenleri tek bir
kişi tarafından değil, muhtemelen tüm klan tarafın-
dan kullanılabilirdi. Daha büyük Atina klanları
Atina nüfusunun oldukça büyük bir bölümünü içeri-
yordu. M.Ö. 508 yılında yaklaşık 700 ailenin Alkma-
ionidai klanı ile birleştiği anlatılmaktadır. Ordu mu-
harebe için belli bir düzende yerleştirildiğinde aynı
kabilenin saflarında çarpışan büyük klanların el-

8 Bkz. G.-H. Chase, "The Shield Devices of the Greeks," *Harvard Studies in Classical Philology* 13, 1902, s. 61-127, Ares Publishers, Chicago, 1979.

9 H. J. H. Van Buchem, "Family Coats-of-Arms in Greece?" *Classical Review* 40, 1926, s. 181-183.

10 Yarı insan yarı canavar şeklinde mitolojik yaratık.

Oinokles Ressamı'na ait olan bu *lekythos*'ta adak için saçından bir tutam kesen bir savaşçı betimlenmiştir. Kaslı göğüsük ile Thrakia miğferinin birlikte kullanılması M.Ö. 460'lı yıllarda oldukça popülerdi. Koruyucu bir giysi olan *perizoma*, normalde göğüs-lüğün altına giyilen ve kasıkları örten kumaşın yerini almıştır. Ayrıca baldır zırhının altına giyilen dolgu kumaşa da dikkat ediniz.

lerinde tuttuğu tehlikeli askeri güç, Kleisthenes'in M.Ö. 508-507'de giriştiği Atina kabile sistemi ile ilgili reformun muhtemelen başlıca nedeniydi. Bundan böyle Atina halkı on kabileye bölündü (Erekhtheis, Aigeis, Pandionis, Leontis, Akamantis, Oineis, Kekropis, Hippothontis, Aiantis ve Antiokhis). Her kabile farklı bir Attika kahramanının ismi ile anıldı ve Attika'nın her tarafına yayılmış olan mahallelerden ya da *demos*'lardan oluşturuldu. Bu şekilde eski kabile ve klan sadakatleri kırılmış oluyordu.

Levha B: Thrakia'lılarla temas

Pers Savaşları sırasında Yunanistan fetihlerinin başarsızlıkla sonuçlanmasından ardından, Persler tüm Avrupa'dan geri çekildi. Bu, Kuzey Ege'de, özellikle Atinalıların doldurmaya teşebbüs ettikleri bir güç boşluğu yarattı. Yunan savaş tarzına tam zırhlı hoplit hâkimdi ve Pers Savaşları'na kadar süvari sınıfına ve atıcı birliklerine Yunan muharebe meydanlarında hemen hiç rastlanmazdı. Ancak Thrakia'ya yapılan seferler Yunanlıları, hoplit taktiklerini ve teçhizatını er geç yeniden gözden geçirmeye zorlayacak yeni savaş yöntemleri ile karşı karşıya getirdi. Yunanlılar Thrakia'da hem kötü hava koşulları hem de alışılmamış dışında savaş yöntemlerinden ötürü zarar gördüler. Pers Savaşları ile Peloponnesos Savaşları arasındaki dönemde, Styrmön Vadisi çevresini kolonize etmeye çalışan Atinalılar, tam dokuz seferden yenik çıktılar.

Levha B1: Thrakia'lı *peltastes*

Thrakia'da kent devleti hiçbir zaman gelişmemişti ve farklı sosyal şartlar farklı savaş yöntemlerini beraberinde getirdi. Herhangi bir Thrakia'lı prensin ordusunun ana dayanak noktası *peltastes* kuvvetleriydi. *Peltastes*'ler *pelta* ya da *pelte* adında küçük bir kalkan ile teçhiz edilmiş hafif mızraklılardı. Bu sayede, kalkanı olmayan standart Yunan hafif mızraklılarından daha etkili muharip birlikler olarak dikkat çektiler. Kalkansız hafif mızraklılar, okçulardan ve diğer hafif mızraklılardan gelen savunma amaçlı atışlara karşı oldukça korunmasızdı. Savunmadaki atıcı birlikler hoplit kalkanlarının oluşturduğu duvarın arkasına

saklanıp kendilerini mükemmel bir şekilde emniyete alabilir ve saldırı halindeki hafif mızraklıları o kadar uzakta tutabilirlerdi ki, hoplit safları neredeyse hiç zarar görmezdi. Ancak hücum halindeki hafif mızraklılara kalkan verildiği zaman, savunmadan atılan silahlara (ok, mızrak vs.) karşı kendilerini daha güvenli bir biçimde riske atabilirlerdi. Saldırıları o zaman hoplit safları ile çarpışabilecekleri bir mesafeye kadar ilerleyebilir ve hoplitler de zayıt vermeye başlayabilirdi.

Thrakia'lı *peltastes* geleneksel Thrakia av elbisesi giymiş bir kabile üyesinden başka bir şey değildi. Thrakia'lıların giysisi Herodotos (7.75) ve diğer yazarlar tarafından tarif edilmiştir. Thrakia'lıların başlığı tilki postundan yapılmıştı. Thrakia'nın çok sert geçen kışları nedeniyle, donmayı önlemek için başlıkta bir çift kulaklık bulunmaktaydı. Kalın kare pelemin, yani *zeira*, bacakları sıcak tutmak için dizlere kadar inmekteydi ve tunik alışılmadık biçimde kalın ve uzundu. Kyros için savaşan Ksenophon ve Yunan paralı askerleri Asya'dan dönerken, Thrakia'da Odrys Prensi Seuthes'e hizmet etmişlerdi. Seuthes Thyn'lerin üzerine yürüdüğünde, "O kadar çok kar ve ayaz vardı ki, akşam yemeğine getirilen su ve fiçilerdeki şaraplar dondu; Yunanların birçoğunun kulakları ve burunları soğuktan kesildi. Thrakia'lıların neden başlarını ve kulaklarını örten tilki derisinden başlıklar, sadece gövdelerini değil fakat aynı zamanda bacaklarını da örten *khiton*'lar ve *khlamydes* yerine ata binerken ayaklarına kadar uzanan *zeira*'lar giydiği o zaman anlaşıldı" (Ksenophon, *Anabasis* 7.4.3-4). Thrakia giysilerinin yapıldığı kalın battaniye örgüsü malzeme, fırlatılan silahlara karşı az da olsa koruma sağlayabilirdi. Kürk astarının üç parça halinde aşağı sarkması için önden bağlanıp baldırın üstünde düğüm atılan, kenarları kürüklü, geayk yavrusu derisinden çizmeler belirgin bir biçimde Thrakia işiydi. Deri ile kaplı olan kalkan tahtadandı. Hafif mızrağını atarken *peltastes*'in açık bir görüşü olabilmesi için kalkanın üst kısmından bir parça kesilmek suretiyle hilal şekli verilmişti. Savaşçının güvenliğini sağlama-sı için *pelte*'nin ön yüzünde basit bir biçimde betimlenmiş bir uğur simgesi bulunurdu. En popüler desen

bir çeşit stilize yüzüdü. Burada muhtemelen amaçlanan, düşman tarafından fırlatılan her türlü silaha dikkat etmesi için kalkana büyüsel bir görme gücü vermektir. Attika vazolarındaki tasvirlerde Thrakia'lılar, genellikle bir çift hafif mızrak ile gösterilir. Ancak savaş sırasında olasılıkla daha fazlası taşınıyordu. Hafif mızraklar oldukça uzundu, yaklaşık 180 santimdi ve yaprak biçiminde küçük demir uçları vardı.

Levha B2, B3: Yunan *Ekdromos*'ları

Thrakia'lılarla hem dostça hem de düşmanca gerçekleşen temas, hoplit savaşı ve teçhizatındaki değişiklikleri hızlandırdı. İlk başta değişiklikler epey yüzeyseldi. Thrakia miğferi ilk olarak M.Ö. 460'larda popüler oldu. Ayrıca arkaik vazo resimlerinde oldukça nadir görülen gözler, muhtemelen Thrakia'lılarla yapılan temasın sonucu olarak, M.Ö. 5. yüzyılın ortasından sonra hoplit betimlerinde tek başına en popüler kalkan deseni oldu. Ancak er ya da geç Thrakia'da yapılan seferlerin taktik ve dolayısıyla teçhizatı daha önemli etkileri olacaktı. *Peltastes*'leri uzak tutmak amacıyla hoplitlerin içinden en geç ve en sağlıklı olanlar en azından birkaç *peltastes*'i öldürüp gerisini dağıtmak umuduyla, verilen bir işaret ile saflarından ayrılıp koşmak için seçilmişlerdi. Bu birlikler *ekdromos*'lar, yani "dışarı koşanlar" olarak bilinirdi. Hoplitler yaş-sınıfına göre *ekdromos* olarak hizmet etmek için seçilirlerdi. Yani belirli bir birliğin ilk 10 ya da ilk 15 yaş-sınıfı *ekdromos* olarak seçilebilirdi. *Ekdromos*'ların *peltastes*'leri yakalayabilmesi için, hoplitin ağır zırhının önemli bir bölümünü gözden çıkarmak kaçınılmaz oldu. Yaklaşık M.Ö. 440'lardan itibaren Yunan vazo resimleri ve heykellerinde bu yeni tip "hafif hoplit" betimlemelerine giderek artan bir biçimde rastlanmaktaydı.

Göğüsük ve baldır zıhılarından vazgeçildi. Ancak ilk başta *ekdromos* tamamıyla korunmasız bırakılmadı. Bazı hoplitler daha önceden kasıkları örten kumaşın ya da göğüsükün *pteruges*'inin altına, canlı bir desene sahip Thrakia stilinde kalın battaniye örgüsü malzemeden peştamal tarzı bir giysi giymişti. Göğüsükten vazgeçildikten sonra, olasılıkla *perizoma* deni-

Burada battaniye-örgü malzemeden yapılmış bol yelek, olasılıkla *spolas*, savaşıya koruma sağlamaktadır (bkz. Levha B3). Akhilleus Ressamı tarafından yapılmış, M.Ö. 440'lara tarihlenen bodur *lekythos*. Thrakia miğferine dikkat ediniz (New York, Metropolitan Museum of Art, 17.230.13).

len etekliğe benzer bu giysi, *ekdromos*'u gereğinden fazla yavaşlatmadan, fırlatılan silahlara karşı az da olsa bir koruma sağlaması için sıklıkla muhafaza edilmişti. Diğer durumlarda benzer bir malzemeden yapılmış bol bir tunik giyilmişti. Aslen bazı hoplitler bu kalın giysiyi ortaçağ şövalyesinin pamuklu ceketine benzer bir tür tunik gibi giymiş olabilirler. Bu, Ksenophon tarafından zikredilen *spolas* olabilir. Ancak eski sözlükler *spolas*'ın genellikle deriden yapıldığına işaret etmektedir. Birtakım belgelerden göğüs-

lüklerin Peloponnesos Savaşı sırasında da kullanıldığı sonucunu çıkardığımız için, ilk başta bu hafifleştirilmiş teçhizatla sadece *ekdromos*'lar savaşmış gibi gözükmektedir. Ancak en sonunda kalkan ve miğferin yeterli korumayı sağladığı ve tam teçhizatlı hoplit zırhından daha ucuz ve daha rahat olduğu anlaşıldı. Böylelikle hafifleştirilmiş teçhizat bütün ordu tarafından benimsenir hale geldi.

Levha C1: Boiotia'lı hoplit, yak. M.Ö. 440

M.Ö. 5. yüzyıl ortalarından başlayarak hoplit teçhizatındaki bir başka değişiklik, geleneksel kapalı miğfer tiplerinin yerini Lakonia tipi "*pilos*-miğfer" ya da "Boiotia" tipi gibi daha açık miğfer tiplerinin almasıdır. Her iki miğfer tipinin kökeni bölgesel desenli keçe başlıklara dayanmaktaydı. Demosthenes (59.94) Atina'daki Stoa Poikile ya da Resimli Galeri'de bulunan ve dolayısıyla M.Ö. 460'tan hemen sonraki bir zamana tarihlenen Marathon Savaşı'nın tasvir edildiği bir resimde, Boiotia başlıkları giymiş Plataia'lı bir birliğin Marathon'a doğru koşarken betimlendiğini bildirmektedir. Bu dönemdeki vazo resimlerinde savaşçıların bazıları, Boiotia başlıkları gibi Boiotia'yı çağrıştıran şeyler giyerken betimlenmiştir. Söz konusu kap resimlerinin bazılarında M.Ö. 5. yüzyılın sonuna doğru keçe şapkalardan aynı biçimdeki bronz miğferlere doğru bir gelişime işaret eden sorguç görülmektedir. Boiotia şapkası daha çok büyük boy me lon şapka biçimindeydi. Siperlik her zaman aşağı doğru eğik gösterilmiştir. Levha C1 Thanatos Ressamı tarafından renkli olarak boyanmış beyaz zeminli *lekythos*'a, yani yağ şişesine dayanmaktadır.

Theseus'u Amazonlarla savaşırken gösteren, Polygnotos tarafından yapılmış bir *stamnos*'tan detay. Solda, Theseus koruyucu eteklik, ya da *perizoma* ve girintili kenarı olmaksızın sorguçlu Boiotia miğferinin erken bir tipini giymektedir. Sağda Rhoikos, Thessalia kıyafeti giymektedir. Şapkanın biçimi *petasos*-miğferin habercisi niteliğindedir. Yak. M.Ö. 445-430. Krş. Levha C1 (Ox-

M.Ö. 5. YÜZYIL SÜVARİSİ

Levha C2, C3: Thessalia'lı süvariler

Thessalia, tahıl ekimi yapmak ve hayvan yetiştirmek için ideal olan ve Yunanistan'da benzeri bulunmayan büyük ovalardan meydana gelir. Thessalia aristokrasi si mısır ve hayvana dayalı dış ticarete zenginleşti ve bu zenginliğini göstermenin yollarından biri at yetiştirmekti. Bundan dolayı Thessalia'lılar Yunanistan'daki en iyi atlılardı. Yunan anakarasındaki diğer yerlerde neredeyse kullanılmaz hale geldiği zaman bile, Thessalia'daki süvari sınıfı muharebedeki önemini korudu. Thessalia'lıların binici kıyafeti oldukça farklıydı ve kara ile çevrili ovanın etrafındaki sıradağlar nedeniyle yazları çok sıcak, kışları çok soğuk olan iklimle uyum sağlamıştı. Yunan *petasos*'unun, ya da güneşşapkasının, çok geniş kenarlı versiyonu, ovanın sıcaktan ve tozundan korumuş; vücudu örten, uzun Thessalia pelerini ise giyen kişiyi kışları sıcak, yazları ise serin tutmuştur. Thessalia giysisinin bu iki ayırt edici özelliği, zengin Thessalia'lı akranlarına benzer bir tarzda giymiş genç Atinalı aristokratların betimlendiği birçok Thessalia mezar taşında ve birtakım beyaz zeminli Attika *lekythos*'larında gösterilmiştir. Klasik Dönem'den Thessalia'lılara ait renkli mezar taşı kalmamıştır. Fakat Thessalia giyiminin tipik renklerini Atina vazo resimlerine dayanarak yeniden oluşturmak mümkündür.

Söz konusu Atinalı figürlerin birçoğu, Levha C3'teki gibi sarımsı-esmer keçeden şapka ve koyu kahverengimsi-kırmızı renkli ve geniş, beyaz kenarlı Thessalia pelerini giymişlerdir. Bu, tipik bir Thessalia kıyafetini gösteriyor olabilir. Levha C2 ise, Thessalia kıyafeti giymiş bir atlının betimlendiği bir Atina vazosuna dayanarak oluşturulmuştur; renk tertibi açısından eşsiz ve göz alıcı bir vazo söz konusudur.¹¹ Dikkat etmek gerekir ki, Thessalia mezar taşlarında evrensel olarak pelerinin içine giyilen kısa kollu bir tunik, Atina kaplarında ise tuniksiz giyilen bir pelerin betimi vardır.

Geniş kenarlı şapka, tunik ve Thessalia pelerinden oluşan tipik Thessalia kıyafetinin betimlendiği, yaklaşık M.Ö. 450'ye tarihlenen Phalanna'dan bir kabartma. Sol elde bir çift avcı mızrağı bulunmaktadır (Volos, Athanassakeion Müzesi, L 372).

Bu dönemde tipik Yunan süvari mızrağı *kamaks*'ti. Kelime "kemiş" anlamına gelir ve önceleri uzun, ince asma çubukları; sonra da benzerliğinden ötürü uzun, ince süvari mızrakları için kullanılmıştır. *Kamaks* öncelikli olarak piyadeye karşı kullanılmak üzere tasarlandı; muazzam uzunluğu, atlının, düşman piyadesini "çivilemesine" imkân sağlıyordu.

¹¹ Walter Riezler, *Weissgrundige Attische Lekythen*, 1914, lev. 95.

Şu anda Louvre Müzesi'nde (S 1677) bulunan, Suessula Ressamı tarafından yapılmış Büyük Melos Amphorası'ndan detay, tanrılar ve devler savaşı. Muhtemelen Kastor ya da Polydeukos olan figürümüz, yaprak-biçimli bir uça, aşağı doğru yapılan hızlı bir hamle ile piyadeye karşı *kamaks*'in nasıl kullanıldığını göstermektedir. Krş. Levha C2, C3 (Adolf Furtwängler, *Griechische Vasenmalerei* IV. 96/7; fotomontaj C. Street-Cunningham tarafından).

Thessalia Birliği

Thessalia yalnızca süvari gücüne bel bağlamasa da, o bölgede şehir-devletin gelişiminin yavaş olması nedeniyle piyade her zaman için daha önemsiydi. Thessalia geleneksel olarak Thessaliotis, Phthiotis, Pelasgiotis ve Hestiaotis denilen dört tetrarşiye ya da bölüme ayrılmıştı. Bu dört tetrarşi Thessalia Birliği'ni meydana getiriyordu. Bu birlikte, oylar tetrarşi tarafından değerlendirilir ve seçilen kişiye *tagos* denilirdi. İlk *tagos*'un adı Kızıl Aleuas idi; Aristoteles'in kayıp eseri *Thessalia'lıların Yasası*'na ait hasarlı bir fragman, her ne kadar *tagos* mevkii artık kullanılsa da, Klasik Dönem boyunca geçerliliğini sürdüren birliğin askeri düzeni hakkında birtakım ayrıntılar verir.

Kızıl Aleuas, Thessalia'yı dört Tetrarşi'ye ayırdı ve devleti bu şekilde bölerek, ordunun gücünü her bir *kleros*¹² için 40 atlı ve 80 hoplit olarak belirledi.

Görünüşe göre, 6.000 süvari ve 12.000 hoplitten oluşan birliğin ordusu 150 ya da daha çok sayıdaki *kleros*'tan meydana geliyordu. Bu fragmanı *peltastes*'ler ya da *pelte* ile ilgili bir bölüm izlemektedir. Doğayısıyla *kleros*'un birtakım *peltastes*'leri de tedarik etmiş olması mümkündür. Aslında hoplitin ve *peltastes*'in tam olarak ne olduğu Thessalia'da belirsiz kalmış gibi gözükmemektedir. Bu da Yunanistan'ın daha birçok hususta da alışılmamış özellikleri olan bir köşesindeki bir bölgeden beklenebilir bir durumdur. Thessalia sikkelerinde ve kabartmalarında bir yandan hafif mızrak tutup, diğer yandan hoplit kalkanı kullanan figürler, teçhizat açısından hoplit ile *peltastes* arasında bir yerde durmaktadır.

Thessalia'nın büyük ordusu, çevresindeki Magnesia, Perrhaebia ve Akhaia Phthiotis gibi *periokos* topluluklarından meydana gelen komşularına rağmen, genişlemesine olanak sağladı. Yaşlı Skopas adındaki ikinci bir *tagos*, *Periokis*'lerin, birliğe hem gelir hem de askeri katkı olarak ödemek zorunda olduğu anlaşılan vergiyi düzenledi.

Atina Süvarisi

Pers Savaşları döneminde Atinalılar fazla bir askeri işlevi olmayan, 300 atlıdan oluşan bir gücü ellerinde bulundurdular. 442'de Diphilos'un *arkhontes*¹³ olduğu sırada, muhtemelen Perikles tarafından teklif edilen bir kanun sonucunda, süvari ordusu 1.000 kişiye çıkarılmıştı. Her on Atina kabilesinden biri, bir *phylarkos* tarafından komuta edilen bir süvari kabilesini (*phyle*) tedarik etti. Atlılardan oluşan on *phyle* iki *hipparkhos*'un komutası altındaydı; bunlar savaş sırasında ordunun kanatlarında bulunan beşer *phyle*'yi yönetiyordu. Bu subayların hepsi yılda bir seçilirdi. Hoplitler gibi süvari sınıfına da düzenli bir ücret ödenmiyordu. Ancak hoplitlerin tersine hem barış

¹² Yunancası κληροç. Yurttaşlara tahsis edilen arazi payı -ç.n.

¹³ Atina'da devletin en yüksek görevlilerine verilen isim -ç.n.

Larisa'dan M.Ö. 5. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen kırık kabartma. Her ne kadar sonradan uğradığı hasar sonucu yıpranmışsa da, silindirik biçimli uzun mızrak sapı, bu Thessalia'lı atlinin bir tür uzun süvari mızrağı olan bir *kamaks* taşıdığını gösterir. Krş. Levha C2, C3 (Volos, Athenassakeion Arkeoloji Müzesi, L 393).

hem de savaş zamanında hayvan yemi alabilmeleri için her gün bir drahmi veriliyordu. Süvari sınıfına geçen genç bir asile, binek hayvanının masraflarını karşılayabilmesi için bir iş ödeneği (*katastasis*) verilirdi. Süvari sınıfından ayrılırken eğer binek hayvanı aktif hizmet sırasında ölmemişse, *katastasis*'in geri ödenmesi gerekirdi. Ödenek ile ilgili hak iddia etmek gibi dolandırıcılıkları önlemek için her yıl Atina meclisi, yani *boule* tarafından memurların seçimlerinden sonra *dokimasia* ya da teftiş gerçekleştirilirdi. Her binicinin ve atının hizmet için sağlıklı olup olmadığı denetlenirdi. *Dokimasia*'dan geçemeyen atların ağzı, bir dahaki teftişte gözden kaçmaması için bir tekerlek işareti ile damgalanırdı. Teftiştten geçtiği takdirde ise binicilerin isimleri *sanides*'lere, yani "tahtalara" yazılırdı. *Sanides*'ler de kabile piyade alaylarına komuta eden *taksiarkhos*'lara gönderilirdi. *Taksiarkhos*'lar *sanides*'lere giren kişilerin isimlerini *arkhontes* yılı tarafından tutulan kabile askere alma listelerinden silerdi. Bu şekilde kimse hem hoplit hem de süvari hizmetine tâbi olmuyordu.

Levha D1: Atinalı süvari, yak. M.Ö. 440

Peloponnesos Savaşı'nın başlamasından hemen önce birkaç Atina kabartmasında yeni yeni gelişmekte olan Atinalı süvari kolordusunun kıyafeti gösterilmektedir. Aynı döneme ait Atina heykellerinde –savaşta ölenler için yapılan özel cenaze anıtları ve devlet anıtlarında– normal askeri kıyafet betimlenmiştir. Yaklaşık M.Ö. 440'tan itibaren Atinalı asillerin mezar taşlarına daha çok para harcamaları moda haline geldi. Bu tarihten M.Ö. 317'ye kadar ana cenaze anıtı mermer *lekythos*, yani "yağ şişesi"ydi. Uzun bir süre boyunca ölümler (öteki dünyada süslenme gibi amaçlar için) yağ şişeleri ile birlikte gömülmüşlerdi ve şimdi mezarın etrafını kenarlarda anıtsal mermer bir *lekythos* ile işaretlemek popülerleşmişti. Bu mermer kaplar ikinci bir biçimde de karşımıza çıkmaktadır: evlilik banyosunu doldurmak için kullanılan törensel bir kap olan *loutrophoros*. Genellikle üzerine ölen kişinin günlük yaşamından bir sahne yontulan bu mermer *lekythos* ve *loutrophoros*'lar, Klasik Dönem'deki Atina askeri kıyafeti ve teçhizatı ile ilgili zengin bir bilgi kaynağıdır.

M.Ö. 5. yüzyılın sonuna tarihlenen bir Larisa sikkesi. Larisa hoplileri kalkan deseni olarak yaygın bir biçimde inek toynağını kullanmış olabilirler. İnek toynağı Thessalia'daki sığır ve çiftlik hayvanı ticaretinin simgesiydi (British Museum).

Levha D1 Atina'daki bir mermer *lektythos*'a dayanmaktadır (Ulusal Müze env. 835). Bu dönemdeki bütün Atina süvari sınıfının kıyafetlerinde ortak özellikler vardır. Tunik, günümüzdeki fanilya benzeyen, omuz üzerinde askılarla tutturulmuş kolsuz *khitoniskos*'tur. Bunun üstüne, kollara azamî hareket özgürlüğü sağlamak için çok dar bantlar halinde omuzların üzerinden geçirilen, bronz kaslı-göğüslük giyilir. Başa Thessalia tipi *petasos*, ayaklara ise Yunan süvari sınıfının normal, ince çizmeleri giyilirdi. Bağcık işçiliği vs. ile ilgili detaylar normal olarak boyayla gösterildiği için, Atina kabartmalarında bu çizmeleri tespit etmek çok zordur. Ancak bir kabartmada ayak parmakları gözükmiyorsa söz konusu kişinin çizme giydiğinden emin olabiliriz. Silahlar da sıklıkla boya ile gösterilirdi. Öyle görünüyör ki, bunlar bazı zamanlar bir çift hafif mızrak ve süvari kılıcı ile birlikte kullanılan *kamaks*'tır. Süvari kılıcının gösterildiği kabartmalarda, kuşbaşı gibi biçimlendirilmiş bir kabza varmış gibi gözükmemektedir. Ancak her durumda kılıç, kınında betimlenmiştir ve dolayısıyla keskin olan kısmın kıvrık mı, yoksa ortaçağdaki *falchion*¹⁴ gibi, bu dönemde daha yaygın olan düz ve geniş biçimde mi olduğu tam belli değildir. Yüzyılın başından önce pelerinler, kabartmalar üzerinde görülmez; dolayısıyla belki de giyilmiyorlardı. Her ne kadar çoğunluğu tektip giysi ile betimlenmemişse de, Parthenon frizindeki figürlerden bazıları da bu tip askeri kıyafetler giymiştir. Bu figürlerdeki tektip kıyafet ve teçhizat göz önüne alındığında şu soruyu sorma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır: Bu erken evrede Atinalı süvari sınıfı aynı renkte tunikler giymiş miydi? Cevap olasılıkla "hayır" olacaktır. Taşınan teçhizatı benzerliği Perikles'in kanunu açıklar gözükmemektedir. Bu kanun, bir süvarinin *dokimasia*'yı geçebilmek için tam olarak hangi teçhizata sahip olması gerektiğini belirtiyor olmalıdır. Ancak herhalde kesinlikle giyilecek kıyafet ayrıntılarını sayacak kadar ileri gidilememiştir. Muhtemelen burada tesadüfler, o dönem geçerli olan modalar ile açıklanabilir. Aris-

tokrat süvariler Lakedaimonia alışkanlıklarına öykündüler: Saçlarını uzattılar, boks ve diğer spor egzersizlerine katıldılar. Bu uygulamalarından ötürü onlarla dalga geçenler kendilerine "sakat kulaklı ahali" adını taktı.

Levha D2: Atinalı acemi süvari, yak. M.Ö. 430

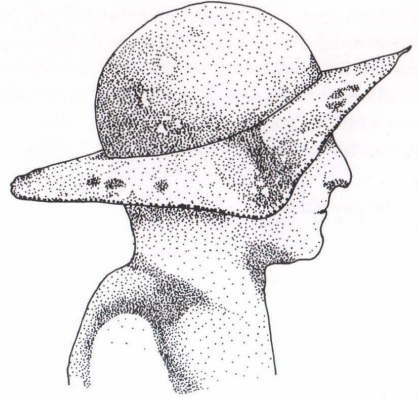
M.Ö. 5. yüzyıl süresince Atina'daki *ephebos* eğitim sistemi hakkında daha fazla bilgiye sahip olmamamız büyük bir talihsizliktir. *Ephebos*, askeri eğitimden geçen genç erkekler verilen isimdi. Eğitim, 18 ilâ 20 yaş arasında, iki yıl sürmüş gibi görünüyör. Piraeus'taki kışlalarda geçen ilk yıl, bütün yurttaşlar için temel askeri eğitimi içeriyor gibi gözükmemektedir. İkinci yılda hoplit sınıfında yer alanlara, bir yıl hoplit savaşı eğitimi verilirdi. Bu zaman süresince söz konusu kişiler Attika'yı koruyan kalelere yerleştirilirdi. Hoplit teçhizatını karşılayamayanlar –gençliğinde hatip Aiskhines (2.167) gibi– *peltastes* olarak eğitilirdi ve ikinci yıllarında Attika'nın kırsal kesimlerinde devriye gezerlerdi. Yaptıkları işten ötürü onlara *peripolos*, yani "devriye" denilirdi. Ayrıca Thukydides (8.92.6) birtakım süvari *neaniskos*'lardan bahsetmektedir. *Neaniskos*, *ephebos* anlamına gelen bir kelimedir. Dolayısıyla süvari sınıfında hizmet etmeyi hedefleyenler askeri eğitimlerinin ikinci yılında binicilik eğitiminden geçmiş olabilirler.

Bu da bizi Saz Ressamı tarafından boyanmış, M.Ö. 5. yüzyıl sonuna tarihlenen beyaz zeminli Atina *lektythos*'una dayanan Levha D2'ye getirir. *Lekythos* lar üzerinde atlı betimi oldukça az rastlanan bir durumdur ve bazı özelliklerinden ötürü ilgi çekicidir. Bunlardan ilki siyah *khlamys*'tir. Atinalı *ephebos*'ların belirli geçit törenlerinde ve festivallerde siyah pelerin giydiklerini biliyoruz. Dolayısıyla, bu figür süvari sınıfı için eğitilen bir *ephebos* olabilir. Bir başka ilginç özellik *petasos* biçimindeki miğferdir. Bu dönem Atina kabartmalarında birçok atlının *petasos* giymediği, ancak *petasos* biçiminde metal bir miğfer taktığı

14 Orak biçimli kılıç –ç.n.

açıktır. Bu "*petasos*-miğferleri" basit bir şapkadan kolaylıkla ayırt edilebilir. Bunun nedeni *petasos*'un, normalde giyildiği tarzda alnın üzerine fütursuzca yerleştirilmesinden ziyade, kare şeklinde durmasıdır. Bu tip miğfere ait gerçek bir örnek yakın bir zamanda bir Atina mezarında bulunmuştur.¹⁵ Son olarak atlının *kamaks* yerine bir çift ağır av mızrağı taşıdığını ekleyebiliriz.

Atina'da Madytou Sokağı'ndaki bir mezarda ortaya çıkarılan süvari miğferi. Şapkanın kenarına, olasılıkla dış kısmına bir kumaşın illeştirilebilmesi için boylu boyunca aynı hizada küçük delikler açılmıştır. Böylelikle miğfer şapka olarak gizlenmiştir. Ortaya çıkan etki, 17. yüzyılın şapka şeklindeki miğferlerine çok benzer. Levha D2, bu tip bir miğfer giymektedir (çizim: Hugh Coddington).

Bir süvariye gösteren mermer bir *lekythos*'tan detay. Bu tip cenaze anıtlarının en erken örneklerinden biridir: Bu erken dönemde *lekythos*'lar oldukça uzun ve incedir. Oyma stili Parthenon frizini andırdığı için, heykel, M.Ö. 440'a tarihlenebilir. Levha D1'in dayandığı bu süvari, bir *petasos*-şapka, ince, kolsuz bir tunik ve bronz kaslı-göğüslük giymektedir. Mızrak ve çizme bağları gibi ayrıntılar heykel üzerinde boya ile gösterilmiş olmalıdır (Atina, Ulusal Müze, 835).

¹⁵ O. Alexandri, *Archaiologike Ephemeris*, 1973, s. 93-105.

PELOPONNESOS SAVAŞI

Atina'nın yükselen gücü ile Lakedaimon er ya da geç karşı karşıya gelecekti. Askeri bir bakış açısına göre, belki de bu kadar kaçınılmaz olmayan, 30 yıllık savaş boyunca sürekli bir meydan okumayla karşı karşıya kalan hoplit üstünlüğünün hiç azalmadan sürmesidir. Bu, hoplit ordularının her zaman kazandığı anlamına gelmez; sıklıkla süvari sınıfının desteğiyle *peltastes*'ler ya da *psilos*'lar tarafından yenildikleri de olmuştur. Ancak yine de sonunda hoplit orduları hasımlarının üstesinden gelebilmek için yeni taktikler geliştirebilmişlerdir.

Yunan *Psilos*'ları

Yunan ordusu ve harp teknikleri konusunu araştıran akademisyen, *peltastes*'i çalışmaya fazlasıyla özen gösterip, bir sopa veya taş ile silahlandırılmış basit Yunan *psilos*'unu unutabilir. Aciz bir taşın bile bir hoplit ordusuna karşı başarı kazanmak için kullanıldığı durumlar olmuştur. 457'de Korinthos'lular, Geraneia Tepeleri'ni işgal edip Megara'ya doğru indiler; Atinalıların bir başka yerde seferde olduklarını düşünüyorlardı. Ancak Atinalılar yaşları 18 ilâ 20 arasındaki *ephebos*'ları ve 50 ilâ 60 yaş arasındaki yaşlı erkekleri savaşa çağırды. Meydana getirilen bu birlik ünlü General Myronides'in komutasına verildi. İlk muharebeye kimin kazandığı belli olmadı; 12 gün sonra Kimolia'da ikinci bir muharebe yaşandı. Korinthos hoplitleri geri püskürtülmüştü ve karışıklık sırasında içlerinden önemli bir kısmı yolunu kaybedip büyük bir hendek ile çevrili bir çiftlik arazisine daldı. Bu, çıkmaz bir yoldu. Atinalılar girişe yerleştirdikleri hoplitler ile onları içeri hapsedti. Sonra seferi takip eden *psilos*'lar tuzağa düşmüş Korinthos hoplitlerini taşıyarak öldürdü.

426'da Atinalı General Demosthenes, Aitolia Dağları'nı işgal etti. Seferi kuvvetinin akıbeti Thukydides (3.97-8) tarafından anlatılmıştır. Ordusundaki

M.Ö. 394'te ölenlerin anısına yapılmış Atina devlet anıtı. Sağdaki süvari bir *petasos*-mîğfer ya da olasılıkla Boiotia mîğferinin erken bir tipini giymektedir. Bir *kamaks* ile aşağıya doğru hamle yapmakta ve aynı zamanda bir süvari kılıcı taşımaktadır. Solda düşmüş bir düşman ile birlikte bir Atinalı hoplit. Krş. Levha D2 (Atina, Ulusal Müze, 2744).

psilos sayısı azdı. Ama yurttaş okçulardan oluşan bir kuvveti vardı. *Peltastes* olmayan ve dolayısıyla savunmalarını kalkansız yapan Aitolia'lılar oklar yettiği sürece uzak tutuldular. Ancak okçular en sonunda bozguna uğradı ve Atina kuvvetleri dağılıp kaçtı. Birçoğu yakındaki bir ormanda saklandı. Fakat Aitolia'lılar ormanı ateşe verdi ve saklananların dumandan kaçıp dışarı çıkmalarını sağladı. Atinalılar hayatının altın çağındaki 120 hopliti kaybetti. Levha E, 426'da Aitolia'da geçmektedir.

Levha E1, E2: Yunan taş atıcısı ve hafif mızraklı

Yunan *psilos*'u genelde Yunan çobanlarının günlük kıyafetini giyerken gösterilmiştir: kaba kumaştan bir

tunik ve tüylü keçe şapka. Bazen değişiklikler olabilir: Bir figür keten bir tunik, bir diğeri çizme giyebirdi. Hepsinde ortak olan özellik, bir çift pençe ile boynun etrafına bağlanan ve sol kolda yer alan hayvan postundan yapılmış iğreti bir kalkan taşımalarıdır. Silahlar taş ve hafif mızrak ile sınırlandırılmış gibi gözükmetedir. Bir figürün kılıç taşırken gösterildiği sıra dışı bir betime nadiren rastlarız.

Levha E3: Atinalı hoplit

Peloponnesos Savaşı'nın başında, M.Ö. 430'lerden kalma birkaç Atina kabının üzerinde A ya da ATHE baş harflerinin olduğu kalkanlar taşıyan Atinalılar betimlenmiştir. Söz konusu kapların büyük bir kısmında figürler, *ephebos*'ların miğfer ve kalkanlarıyla birlikte koştukları bir yarış olan *hoplitodromos*'ta betimlenmiştir. Büyük olasılıkla bu kalkanlar savaşta değil, özellikle bu tip atletik yarışmalarda kullanılmıştır. Devletin bu tip kalkanları, genç erkekler için bile olsa, seferlere yönelik olarak üretmiş olması mümkün, ama uzak bir ihtimaldir. Bu dönemde tektip Atina kalkan deseni yokmuş gibi gözükmetedir. Aslında Thukydides'in anlattığına göre (4.96.3), 424'te Delion'da, Boiotia sağ kanadının geri kalanı

çökerken dimdik ayakta duran Thespia'lıların etrafını saran Atinalılar, kargaşa sırasında birbirlerini tanıyamayarak kesmeye başlamışlardır. Buna ek olarak, bazı generallerin kalkan desenleri hakkında bize bilgi veren birkaç metin bulunmaktadır: Nikias'ın kalkanı altın ve mor renkte karmaşık bir işçilikle bezelidir (Plutarkhos, *Vitae Paralleleae Nikias* [Paralel Yaşamlar] 28.5). Aristophanes'in *Akharnia*'lılar (964-5, 1124, 1181) adlı eserinde, komik figür Lamakhos, üzerinde *gorgoneion* [Medusa başı] işareti bulunan bir kalkan kullanmaktadır.

Komik figür Lamakhos ile gerçekte yaşamış olan *strategos* Lamakhos arasında bir ilişkinin olup olmadığı bilinmiyor. Ancak *Akharnia*'lılar'da Lamakhos, aralarında iki beyaz devekuşu tüyü de bulunan üç tuğlu miğfer giymektedir (964-5, 1104, 1109). *Barışta* (1172-74) bir *taksarkhos* üç sorguçlu miğfer ve Sardinya boyası ile boyalı koyu kırmızı bir kıyafet giymektedir. Büyük ihtimalle üç sorguçlu miğfer hem *taksarkhos* hem de *strategos* tarafından giyilen bir tür rütbe işareti idi.

Atina Askerî Düzeni

Pers Savaşları sırasında kabile alaylarına on *strategos* komuta ediyordu. Zamanla *strategos*'ların çoğu sivil harbiye nazırlarına denk bir konuma geldi. İçlerinden sadece bir ya da ikisi bir sefere komuta etme sorumluluğunu üstleniyordu. Her *taksis*'e bir *taksarkhos* tarafından komuta edilmekteydi ve birer *lokhagos* komutasındaki standart büyüklükte birkaç *lokhos*'a ayrılmıştı. *Taksis*'in kesin gücü seferden sefere değişirdi. Örneğin, Atina halkı 5.000 hoplitten oluşan bir orduyu göndermek üzere bir kararname çıkarabilirdi. *Taksarkhos*'lar, hizmet etmeye yükümlü yurttaşların *arkhontes* yılı tarafından yazıldığı askerî yoklama listelerini ya da *katalogoi*'u incelerdi. İstenilen

M.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen ve Providence Ressamı tarafından yapılmış bir Attika amphorası üzerinde betimlenmiş Yunan *psilos*'u. Antikçağda Yunan çobanları için olağan bir kıyafet olan tunik ve kaba keçeli şapka giymekte ve kendini bir hayvan postu ile korumaktadır. Göğüs göğse yapılacak bir savaş için bir bıçağı bile olmadığını dikkat ediniz. Bkz. Levha E1 (Louvre Müzesi, G 216).

sayıyı elde edebilmek için hangi yaş sınıfının hangi *arkhontes* yılında çağırılması gerektiğini hesaplardı. Böyle bir birliğe "eponimsel birlik" adı verilir. En üst yaş limitine kadar tüm yaş sınıflarının aktif hizmet için çağrıldığı sefer "tüm halkın" seferi (*pandemai*) olarak adlandırılırdı. Bir yurttaş ellinci yaş gününde aktif hizmetlilerin yazıldığı askeri yoklama listesinden yedeğe alınırdı. Her ne kadar bazen yaşlı erkekler aktif hizmet için çağrılırsa da, genellikle sadece garnizon görevlerinde kullanılırlardı. Thukydides (2.13.6-8) Peloponnesos Savaşı'nın başladığı sırada Atina ordusunun gücünü şöyle betimlemektedir: Askerlik çağında 13.000 yurttaş hoplit; 16.000 *epebos*, yaşlı erkek ve *metoikos*'lar (Atina'da sürekli oturan yabancı yurttaşlar); içinde 200 atlı okçunun da bulunduğu 1.200 süvari, 1.600 yaya okçu ve denize açılabilir 300 trirem.

Birinci Mantinea Muharebesi'nde Lakedaimonia Ordusu, M.Ö. 418

Lakedaimonia'lıların 479'da Plataia'ya gönderdikleri ordunun tanımından sonra, orduyla ilgili bir sonraki

bilgi, Thukydides'in Mantinea Muharebesi hakkında anlattıklarından gelir (5.67-68). Büyük ihtimalle birçok Sparta'nın hayatına mal olan 464'teki yıkıcı depremin ve akabinde Messenia'lı *heilos*'ların isyanı yüzünden kaybedilen hayatların sonucunda, örgütsel yapıda birtakım değişiklikler olmuştu. Boyutları küçülse de beş *lokhos* muhafaza edilmiş ve serbest bırakılan *heilos*'ların en uygun olanlarından başka *lokhos*'lar meydana getirilmişti. Ayrıcalık tanınmış bu yeni *heilos*'lar *neodamodeis* olarak bilinmekteydi.

Mantinea'da dört *pentekostyes*'e ve 16 *enomotiai*'a ayrılmış, her biri 512 askerden oluşan beş *lokhos* mevcuttmuş gibi gözükmektedir. 32 kişilik *enomotia* cephede dört, derinlemesine sekiz kişi şeklinde dizilmişti. Bu kuvvet 55 yaşına kadarki Lakedaimonia yurttaş gücünü temsil etmekteydi. Geri kalan yaş sınıfları da çağrıldığında, *enomotia*'nın büyüklüğünün buna uygun olarak genişleyeceğini varsayabiliriz. Atina sisteminde olduğu gibi Lakedaimonia sisteminde de askere çağrı yaş sınıfına göre belirleniyordu. Örneğin çağrılarda, askeri yükümlülük döneminin 35. yılına kadar olanlar hazırlansın, denebiliyordu. Sonrasında mangalara ayrılma gerçekleştirilirdi. Böylelikle Mantinea'da 2.560 Sparta'lı savaşmış gibi gözükmektedir. Bu da Plataia'da savaşan 5.000 askerle

Tarihi, Kimolia Muharebesi'nden pek uzak olmayan bu Attika *skyphos*'unun bir tarafında bir *peltastes*, diğer tarafında bir taş atıcısı betimlenmiştir. Kaba olsalar da, bu resimlerde ilginç özellikler bulunmaktadır. *Pelte*'nin iç kısmındaki tutamakların düzenlenişine ve taş atıcısının kuşandığı kılıca dikkat ediniz (Viyana, Sanat Tarihi Müzesi, Env. IV 1922).

oldukça tezat bir durumdur. *Perioikos* 'ların savaşa niye çağrılmadığı bize anlatılmamıştır.

Beş yurttaş *lokhos* 'una ek olarak, toplamda 1.000 askerden oluşturulmuş gibi gözükten *neodamodeis* 'ten meydana gelen iki Lakedaimonia *lokhos* 'u ve 600 *Skiritai* 'dan meydana gelen sekizinci bir *lokhos* daha bulunmaktaydı. *Skiritai* 'lar Lakedaimon sınırlarında yaşayan Arkadia 'lı bir halktı ve "en ayrıcalıklı" *perioikos* 'lar statüsündeydiler. Mantinea 'da hoplit olarak savaştılar. İki *neodamodeis lokhos* 'undan biri Sparta Generali Bresidas 'ın emri altında Thrakia seferine katıldıktan sonra serbest bırakılan *heilos* 'lardan meydana geldiği için "Brasideioi" olarak bilinmekteydi.

Levha F1: Lakedaimonia 'lı hoplit, yak.

M.Ö. 413

M.Ö. 5. yüzyıl ortalarında Lakedaimonia 'lılar da hoplitlerinin teçhizatlarını hafifletmeye başladı. Göğüs-lük ve baldır zırhları atıldı ve kapalı Korinthos miğferinin yerini, yüzü açıkta bırakan "pilos-miğfer" aldı. Bu tip, Boiotia miğferi gibi Lakonia türü keçeli *pilos* şapkasından esinlenmiş gibi gözükmetedir. İkişide, oldukça fark edilebilir bir ucla sonlanan pilos-miğferin konik biçiminden ve kenar şekline ayrırt edilebilir. Pilos-miğferin dışarı taşmayan dar bir kenarı vardır; baş çizgisini takip ederek, adeta miğfer gövdesinden dik bir biçimde asılı durur. Bu dönemdeki birçok Lakedaimonia pilos-miğferin ortak bir özelliği, kenarın azıcık dışa taşması ve boynun üzerinde geriye doğru kıvrık olmasıdır.

Levha F1, M.Ö. 420 'ye tarihlenen ve Berlin Res-samı 'na ait Dans Eden Kız adlı Erken Apulia vazo res-mine dayanmaktadır.¹⁶ Lakedaimonia 'lıların sefer-lerde uzatmalarına izin verilen ve Yunan dünyasının geri kalanında modası geçmiş olan uzun saç ve saka-lından dolayı bu savaşçıyı bir Lakedaimonia 'lı olarak tanımlayabiliriz. Ressam belli ki ayrıntılara çok özen göstermiş ve muhtemelen Lakedaimonia 'lı savaşçı-nın boyanması sanatçının kişisel gözlemleri doğrul-tusunda gerçekleşmiştir. Lakedaimonia 'lı tipik pilos-

Zırhlı yarışta koşan *ephebos* 'lar (erler). Üzeri işaretli kalkanların hepsi aynı ağırlıkta olurdu: Hiç kimsenin hafifletilmiş bir kalkan ile koşmamasını sağlamak için zırhlı yarışta kullanılırdı. Yaklaşık M.Ö. 430'lara ait küçük Attika *pelike* 'si (Laon, Belediye Arkeoloji Müzesi, 37 1029).

miğfer giymiştir. Gösterilen diğer ilginç ayrıntılar mızrak ucu ve dip kısmıdır. En çok ilgi çekense kalkanın iç kısmının tasarımıdır. Kalkanın bronz olan dış yüzü normal olarak ince tabakalar halinde tahta ile kaplanırdı. Öyle görünüyor ki, kalkanın kenarı ile göbeğinin birleştiği iç kısmı çevreleyen güçlendirici bronz bir şerit bulunmaktaydı. Bu şerit sol elde tutmak için bir tutamağı (*antilabe*) ve hareket halindeyken sırtta taşınmasını sağlayan iki adet omuz askısını muhafaza etmektedir. Bu iki omuz askısı resimde, kalkanın iç kısmında serbestçe asılı duran siyah eğri çizgi şeklinde gösterilmiştir. Kalkanın iç kısmının ortasına bronz bir kol-bağı (*porpaks*) yerleştirilmiştir. Bu bağa iliştirilmiş bronz kol-delığının içinden sol ön kol geçmektedir. Kalkanı güvenli bir şekilde kolda tuttuğu için *porpaks* olmadan hoplit kalkanı bir

¹⁶ A. D. Trendall ve Alexander Cambitoglou, *The Red-Figured Vases of Apulia*, I, lev. 2, 5.

işe yaramazdı. Lakedaimonia'lı savaşıçı evine döndüğünde, isyan zamanı bir *heilos* tarafından kullanılmaması için kalkanındaki *porpaks*'ı çıkarırdı.

Figür çıplak betimlenmiştir. Oysa ki, Lakedaimonia'lının normalde koyu kırmızı kıyafetler, özellikle de kısa kollu bir tunik olan *eksomis* giydiğini biliyoruz. *Eksomis* normalde sağ kolu ve omzu serbest bırakmak için sağ omuz iğnelenmeden ve giysisinin aşağıya doğru düşmesine izin verecek şekilde giyilirdi. Lakedaimonia'lı savaşıçıların muzaffer Atinalılar –halbuki kendileri de bu sırada pekâlâ ölmüş olabilir!– karşısında yenilmelerini betimleyen, dönemin birçok Attika mezar kabartmasında bu elbise gösterilmiştir. Apulia vazosunda ve Attika mezar kabartmalarının birçokğundaki savaşıçılar muhtemelen çarpışma sırasında ölümlü birinin canının ne kadar kırılan olduğunu vurgulamak için çıplak gösterilmiş tir ve olasılıkla bu evrede, gerçek askeri uygulamaları temsil etmektedir.

Saplamak için kullanılan kısa Lakedaimonia kılıcına birçok yazılı kaynaktan gönderme yapılmaktadır. Lakedaimonia'lıları betimleyen Attika kaplarında genellikle hançerden biraz daha büyük, bir ayakta daha kısa ve bıçak kısmı geniş yaprak –ya da elmas– biçiminde kısa bir kılıç bulunmaktadır. Aslına ait herhangi bir örnek günümüze gelememiştir. Ancak Girit'te bulunan bir kopya, adada savaşmış Lakedaimonia'lı bir kral ya da generali onurlandırmak için yapılan bir heykele iliştilmiş olabilir. F2 ve F3, eldeki bu bilgilere dayanarak kılıçlarla yeniden canlandırılmıştır. Kılıcın kabza ile gövdesi arasındaki bölüm, kının büyük ağız ile saklanmıştır. Ağız kenarı düz değildir, orta kısımda olasılıkla kılıcın, kınında güvenli bir şekilde durmasını sağlayan kelepçe işlevinde yarı dairesel çıkıntılar vardır. Bu çıkıntılar Deksileos Anıtı'nda betimlenmiş düşen Lakedaimonia'lı savaşıçı tarafından kullanılan kının üzerinde açık bir şekilde gösterilmiştir. Görünüşe göre kısa kılıcın imal edilmesinin altında yatan düşünce, aşağıdan yapılan hamlelerde kullanılabilmesi ve falanksin yaptığı göğüs göğse çarpışmalarda uzun kılıçtan daha kullanışlı olmasıydı. Bir yandan da kısa kılıcının düşmeye daha yatkın olacağı için kelepçele-

rin mevcudiyeti herhalde bir zorunluluktur. Çok geçmeden kısa kılıç Yunanistan'ın diğer pek çok bölgesine yayıldı. Dönemin birçok kabartmasında bu silah, kınında *antilabe* ile birlikte sol elde tutulurken gösterilmektedir. Bu, ya kılıcın kınından düşmesini engellemek ya da çarpışma sırasında savaşıcının mızrağı kırıldığında kılıcı mümkün olabildikince hızlı bir biçimde bulup çekebilmesini sağlamak için genel bir alışkanlık haline gelmiş olabilir.

Levha F2: Lakedaimonia'lı subay, yak.

M.Ö. 413

Lakedaimonia ordusunun ve teçhizatının önemli oranda tektip olduğunu gösteren bir hayli kanıt bulunduğunu gördük. Bu aşamada hopliten teçhizatını, devletin karşılaması yerine, savaşıcının kendisinin tedarik edeceğine inanmak zordur. Aynı durum hiç kuşkusuz serbest bırakılmış *heilos*'lar için de geçerli olmalıdır. Mantinea Muharebesi'yle birlikte Lakedaimonia kalkanının desenleri ile ilgili ilk güvenilir yazılı kanıtlar elimize geçmektedir. İlk Mantinea Savaşı'nda askeri kuvvetlerin sıralanışını anlatan şair Eupolis'e ait bir fragmanda, Lakedaimonia'lının kalkanlarındaki *lambda* ya da "L" harfinden, karşı taraftaki Messenia'lının ise *mu* yani "M" harfinden ayırt edildikleri belirtilmiştir (Photius, *Onomasticon*, "Lambda"). Bu âdetin M.Ö. 5. yüzyılın ne kadar gerisine gittiği ya da daha eskiye dayanıp dayanmadığı bilinmemektedir.

Levha F2, Lakedaimonia'lı bir subayı temsil etmektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi, Yunan ordularında rütbeyi miğferin üzerinde tüy, sorguç ya da bir başka ayırt edici işaretle göstermek yaygın bir âdet gibi gözükmemektedir.

1936'da Atina Agorası'nda yapılan kazılar sırasında bir sarnıçta bir Lakedaimonia kalkanı bulunmuştur. Bu kalkan M.Ö. 425'te Sphakteria'daki Lakedaimonia garnizonu, 420 adam ve ayrıca *heilos*'larla birlikte teslim olduğunda ele geçirilmişti. Lakedaimonia'lılar üstünlüklerini kaybetmişlerdi; bir Atinalı sefer kuvveti Messenia'da karaya çıkınca Lakedaimonia'lılar Pylos sahilinin hemen açığındaki ada-

Bu Apulia kalyks-krateri üzerindeki sahne, muhtemelen gerçek bir tarihi olayı yansıtmaktadır: M.Ö. 420'lerde Lakedaimonia'lı sefer kuvvetinin İtalya'ya sevkli. Lakedaimonia'nın, genellikle bir Amazon olarak gösterilen düşmanı, olasılıkla yerel bir süvaridir. Gür sakalı ve uzun saçlarıyla tipik bir Lakedaimonia'lı olan Levha F1, bu figüre dayanmaktadır (Wellesley, Mass., Wellesley College Museum).

da sıkışmışlardı. Önceki Aitolia yenilgisinden ders çıkaran Atinalı General Demosthenes, önce bir orman yangını başlatıp sonra adaya çıktı. Demosthenes'in hafif silahlı birlikleri tarafından aralıksız olarak atılan ok ve mızraklarla yıpranan Lakedaimonia'lılar en sonunda teslim olmak zorunda kaldılar. Beklenmedik şekilde bulunan bu kalkan, Levha F2'de görülen kalkan kenarındaki kordon motifini doğruya oldukça yakın bir biçimde yeniden canlandırmamıza izin vermektedir.

Levha F3: Tegea'lı hoplit, yak. M.Ö. 413

Tegea'lılar, Lakedaimonia'lıların en sadık müttefikleriydi ve muharebede onlardan sonraki sırada yer alarak en onurlu konuma sahiptiler. Plataia'da 1.500 Tegea'lı hoplit ve onlara eşlik eden aynı sayıda *pilos* bulunmaktaydı. M.Ö. 394'te Nemea Savaşı'nda sayıları 2400'e kadar çıkmış olabilir. Levha F3, Tegea'lı Lisas'ın mezar taşına dayanmaktadır.

Kalkanın kol deliği-tunik ve pilos-miğferin şeklinden görebileceğimiz gibi-kiyafeti ve teçhizatı hiç

kuşkusuz Lakedaimonia'lılarınkinden örnek alınmıştır. Bunlar belki de Lakedaimon'un Peloponnesos'taki bütün müttefikleri için genel bir durumdur. Birkaç metin, Lakedaimon etkisi altındaki ordularda kıyafetin tektip oluşuna işaret etmektedir. Genç Kyros'un emri altındaki Yunan paralı askerlerinin ordusuna Spartalı Klearkhos "bir elinde mızrak, diğerinde sopa ile" komuta ediyordu ve bu ordu büyük ölçüde onun tarafından Lakedaimonia yöntemlerine göre eğitilip düzenleniyordu. Ksenophon (*Anabasis* 1.2.16) orduyu koyu kırmızı tunikler, bronz miğfer ve baldır zırhları ile geçit töreni için sıralanmışken tasvir etmiştir. Bundan bir süre sonra (Ksenophon *Agessilaos* 2.7) Korinthos Savaşı çıktığında, Agessilaos'un Anadolu'dan Yunan anakarasına geri götürdüğü ordunun tamamıyla koyu kırmızı ve bronz kıyafetler içinde olduğunu anlatır. Bu ordu, Lakedaimonia'lı *heilos*'lar, müttefikler ve paralı askerlerden meydana geliyordu ve bütün bu birlikler, büyük ihtimalle tıpatıp aynı kıyafetleri giyen hoplitlerden oluşuyordu: pilos-miğfer, koyu kırmızı tunik vs. Birbirlerinden sadece bronz kalkan üzerine boyanmış desenleriyle ayrıtılıyorlardı.

Bu etmenler göz önüne alınarak Tegea'nın giysi ve teçhizat renkleri yeniden oluşturulmuştur. Kalkanındaki desen, kentin sikkelerinde gördüğümüz "tau" harfi, Tegea'nın "T" si olabiliirdi. Sikyonialıların kalkanlarında renkli olarak *sigma* harfini taşıdığını Ksenophon'daki bir anekdottan (Ksenophon *Hellenika* 4.4.10) öğreniyoruz. Bu anekdotta, bir Lakedaimonia'lı süvari subayı olan Pasimakhos'un, Sikyonia'lı piyade birliği kaçınca nasıl adamlarını atıtan indirip Sikyonialıların kalkanlarını aldığı anlatılır. Sonrasında düşmana doğru ilerleyip şöyle der: "Kastor ve Polydeukes aşkına, Argos'lular, bu *sigma*lar sizi yanıltacak!" Hiç şüphesiz yanıltmışlardı —çünkü Argos'lular, karşı tarafın sadece Sikyonia'lılar olduğunu düşünerek, birçoğunu katletmişti.

Mantineia Ordusu

Tegea yakınlarındaki Mantineia en güçlü Arkadia topluluğu idi. İki devlet bölgedeki hâkimiyet için nere-

Prokles'in oğlu Stratokles'in mezar kabartması. M.Ö. 5. yüzyıl başına tarihlenen bu kabartmada muhtemelen bir Peloponnesos'lu, hatta olasılıkla bir Lakadaimonia'lı olan düşmüş bir savaşçı üzerinde muzaffer Atinalı Stratokles betimlenmiştir. Düşmüş olan savaşçı omuzdan tutturulmuş bir *eksomis* giymektedir. Ayrıca kısa kılıcı ve pilos-miğferine dikkat ediniz (Boston, Güzel Sanatlar Müzesi, no. 64).

deyse aralıksız bir mücadele içindeydi. Tegea destek için yüzünü Lakadaimon'a dönme eğilimindeydi. Daha uzaktaki Mantinea ise Lakadaimonia'lıların -Argos'lular gibi- eski düşmanlarına yaklaşmaya meyilliydi. Bu, Tegea'nın niye bu kadar uzun bir süre geleksel Lakadaimonia çizgisinde olduğunu açıklar.

Neyse ki, Mantinea ordusu konusunda, Tegea ordusu hakkında bildiklerimizden fazlasını biliyoruz. Mantinea yurttaşlığı beş *demos*'a ayrılmıştı ve ordu da benzer bir biçimde Epaleia, Enyalia, Hoplodmia, Posoidea ve Wanakisia adında beş alaya bö-

lünmüştü (IG 5.2.271). Orduda yaklaşık olarak toplam 3.000 hoplit bulunmaktaydı. Böylelikle her alayda olasılıkla 600 kişi vardı.

Mantinea kalkanındaki kalkan deseni kentin baş tanrısı olan Poseidon'un tridentiydi.¹⁷ Bunun, standart kalkan deseni olarak erken bir dönemde benimsenmiş olması gerekir. Çünkü M.Ö. 5. yüzyıl ortalarında yetişen Bakkhylides, şiirlerinden birinde bundan bahsetmektedir (Wilhelm Theodor Bergk, *Poetae Lyrici Graeci*, Fragment 41).

Bu Boiotia *kantharos*'unda, solda Boiotia şapkasıyla oturan bir figür betimlenmiştir. Sağda çizmeleri, mızrağı ve kalkanı haricinde çıplak olan bir hoplit ayakta durmaktadır. Miğferini çıkarmıştır: Saç bantına dikkat ediniz. Levha G2 bu hoplite dayanmaktadır (Atina, Ulusal Müze, 1373).

17 Yunan mitolojisinde deniz tanrısı Poseidon'un üç dişli yabası -ç.n.

LAKEDAİMONİA EGEMENLİĞİ

Girit'ten bronz kısa kılıç modeli. 32,3 santim uzunluğunda, belki de doğal ölçülerinden biraz daha büyüktür. 780 gram ağırlığındadır. Bıçağın dişli kenarını açıklamak zordur. Bunun gibi kısa kılıçların Yunan ordularında kullanımı Lakedaïmonia etkisi ile yaygınlaşmıştır (British Museum, 1931.2-17.2).

Peloponnesos Savaşı'nda Atina'nın yenilmesi Lakedaïmon'u tüm Yunanistan'da en güçlü devlet konumuna getirdi. Ancak bu zaferi elde edebilmek için Lakedaïmonia'lılar geleneksel yaşam alışkanlıklarını o derece değiştirdiler ki, Lykurgos yasasının ruhu ciddi bir biçimde sarsıldı. Bir donanma inşa etmek ve bakımını sağlayabilmek için Perslerden gelen para yardımlarını kabul etmek zorunda kaldılar. Lakedaïmonia'lıların elinden geçen büyük miktardaki para çok geçmeden yozlaştırıcı etkilerini hissettirdi. Yeni imparatorluk Sparta generallerinin ya da valilerinin uzun zaman boyunca Sparta'dan uzakta yaşamalarını da gerektiriyordu. Lykurgos sisteminin zorla kabul ettirilmiş baskılarından uzakta kalınca, bu Sparta'lılar çılgına döndü. Bu insanların ahlaksız davranışları ve rüşvet almaları yüzünden Sparta'lılardan, daha önce takdir gördükleri birçok devlette nefret edildi. Yabancı yerlerde bolluk içinde yaşadktan sonra sadece birkaç Sparta'lı memleketlerinin soğuk konforuna dönmek istedi.

Eğer devlet Peloponnesos Savaşı'nı müteakip emperyalist bir politika izlememiş olsaydı, Lakedaïmonia bütünlüğünün çökmesi önlenebilirdi. Bu politika General Lysandros ve topal Kral Agesilaos tarafından Lakedaïmonia devletinin başına yıkılmıştı. Lakedaïmonia'lılar Anadolu'daki Yunan şehirlerinin egemenliği için Perslerle savaşa girdi. Bu arada Lakedaïmon'a karşı artan düşmanlık M.Ö. 395'te Korinthos Savaşı ile patlak verdi. Bu savaşta Orta Yunanistan'daki pek çok devlet Lakedaïmon'a karşı birleşmişti. Lakedaïmonia'lılar çabuk davrandı. Lysan-

dros'un komutasında bir müttefik kuvvet Boiotia'ya gönderildi. İki ordu Haliartos'ta karşı karşıya geldi ve gerçekleşen muharebede Lysandros öldürüldü.

Boiotia Birliği'nin Ordusu

M.Ö. 4. yüzyılın başında, Boiotia Birliği'nin ordusunun düzeni ile ilgili elimizde birtakım bilgiler olduğu için şanslıyız. Bilgilerin önemli bir kısmı eski Ptolemaios kenti Oksyrhynkhos'ta bulunan ve dolayısıyla *Hellenika Oksyrhynkhia* olarak bilinen papirüsün bir fragmanından gelmektedir. Bu pasaj, M.Ö. 395'te Boiotia Birliği'nin durumunu anlatmaktadır. Boitioia 11 bölüme ayrılmıştı ve savaş zamanında bu bölümlerden her biri *Boiotarkhos* olarak bilinen federal bir yüksek memur ile 1.000 hoplit ve 100 süvariden oluşan askeri bir birlik tedarik ediyordu. Thebai'lılar, ikisi Thebai'ı, diğer ikisi Plataia, Skolos, Erythrai, Skaphai ve Thebai tarafından ele geçirilen diğer yerleri temsil eden iki *Boiotarkhos* olmak üzere toplam dört *Boiotarkhos* tedarik ediyordu. Orkhomenos ve Hysiai iki, Thespiei Eutresis ve Thisbai da iki, Tanagra bir, Haliartos Lebadeia ile Koroneia ve Akraiphion Kopia ile Khaironeia dönüşümlü olarak birer *Boiotarkhos* tedarik ediyorlardı.

Levha G1, G2: Boiotia'lı hoplitler, yak. M.Ö. 395

Bu iki figür M.Ö. 5. yüzyılın son on yılı ile M.Ö. 4. yüzyılın ilk on yılı arasına tarihlenen Boiotia tipi bo-

Sparta'dan bronz heykeltik. Muhtemelen Sparta'da evde dini bir festivale iştirak eden –ki bu tıraşlanmış çenesini ve çıplaklığını açıklar– figür, bir zamanlar şu anda mevcut olmayan bir mızrak ve bir kalkan tutmuş olabilir. Özel olarak biçimlendirilmiş sorguç, olasılıkla bir rütbe işaretidir ve Levha F2'nin rekonstrüksiyonunda kullanılmıştır (Sparta, Arkeoloji Müzesi, 970).

yalı çömleklere dayanmaktadır.¹⁸ Bu dönemin hem Boiotia tipi boyalı çömlekleri hem de Boiotia tarzı kazıma bezekli mezar kabartmaları karakteristik olarak Boiotia'ya özgü olabilecek giysi ve teçhizat hakkında birçok ilginç ayrıntı sergilemektedir. Ayrıntı edici bir özellik, kalkanların yüksek derecede bezemeli iç kısımlarıdır. Kahraman ya da küçük tanrı figürleri bilhassa popüler gibi gözükmetedir. Levha G1'deki kalkanın iç kısmı bir Triton ile bezelidir. Çelişkili bir biçimde Boiotia miğferi nadiren görülür: Pilos-miğfer çoğunluktadır ve diğer pek çok tipe de rastlanır. Yunan miğferlerine taşıyıcısını rahat ettirmek için keçe astar yapılmamış gibi gözükmetedir. Savaşçı ya *kataitiks* olarak bilinen kafaya sıkıca oturan bir başlık giyerdi ya da rahat etmek için başının etrafına –levha G2'de olduğu gibi– bir saç bağı takardı.

Bu figürler asgarî ölçüde kıyafet giymiştir –belki

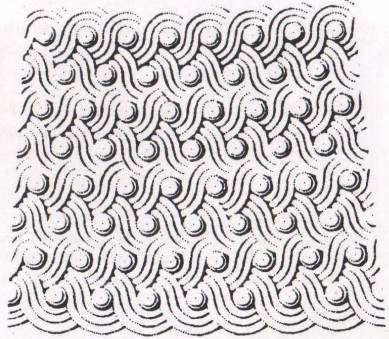
de sadece bir örtü ve sıklıkla hiçbir şey. M.Ö. 4. yüzyılın ilk yıllarında askerî sanatta çıplaklığa çok sık rastlandığını da göz önünde bulundurursak, acaba bu yıllarda Yunan savaşçıları gerçekten çıplak savaşmış olabilir mi diye sorabiliriz. Boiotia'da bu özellikle popüler olabilir, zira diğer garip alışkanlıklarının yanı sıra Boiotia'lılar vücuda neredeyse tapar, hayatlarının büyük bir kısmını *gymnasion*'da geçirirlerdi. Giyilen kıyafetlerin renkleri hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Fakat kazıma tekniğindeki mezar kabartmalarında az miktar kırmızı renk korunmuştur. Boiotia hoplitlerinin betimlerinde alışılmadık bir ayrıntı (levha G2'deki gibi) çizme giymeleridir. Yunanistan'ın diğer yerlerinde hoplitler hep yalınayak savaşırdı.

Boyalı çömleklerin çoğunda kalkan arması olarak yılan vardır. Pausanias (8.11.8) Mantinea'daki Epameinondas'ın mezarının, Sparta'lıların klanının bir üyesi olduğunu göstermek amacıyla, yılan desenli bir kalkan ile bezeli olduğunu anlatır. Her ne kadar yılan ısırmasından öleceği ile ilgili bir kehanette bulunulmuşsa da, Plutarkhos, Lysandros'un kalkanında bir yılan (ya da ejderha, çünkü Yunan mitolojisinde ikisi de aynıdır) deseni taşıyan Haliartos'lu Neokhoros tarafından bir savaşta öldürüldüğünü bildirmektedir (Plutarkhos, *Vitae Paralleleae Lysandros* [Paralel Yaşamalar], 29.6). Belki de Neokhoros da Sparta'lılardandı.

Levha G3: Thebai'lı hoplit, yak. M.Ö. 395

Bu dönemde Boiotia'da devlete ait kalkan desenleri kullanılmamış gibi gözükmetedir. Çünkü Boiotia'lı hoplitlerin tasvirlerinde gösterilen kalkan desenleri ile Boiotia kentlerinin bilinen işaretleri arasında bir ilişki yoktur. Tek olası istisna, amblemi kentin baş tanrısı Herakles'in sopası olan Thebai'dir. Yunan sanatında sopalı hoplit tasviri, sopanın yaygın bir kalkan deseni olmadığını düşündürerek ölçüde azdır. Dolayısıyla bu tip örneklerde sanatçı Thebai'lı bir kimseyi betimlemek istemiş olabilir. Levha G3 bu-

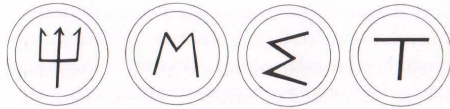
¹⁸ Reinhard Lullies, *Ath. Mitt.* 65, 1940, s. 1-27.

Agora'da bulunan Lakedaimonia kalkanındaki ve kenarındaki kablo deseninin çizimleri. Vurgu tekniği ile yapılan yazıt, Atinalıların, Lakedaimonia'lılardan kalkanı Pylos'ta aldıklarını gösterir. Şu anki mevcut durumunda kalkan hafif oval olup 95 x 83 cm ölçülerindedir. Krş. Levha F2 (American School of Classical Studies, Atina: Agora kazıları).

gün British Museum'da bulunan bir Lucania kabına dayanmaktadır.¹⁹

Korinthos Savaşı'nı sonlandıran M.Ö. 387-386'daki Antalkidas Barışı, Boiotia Birliği'ni parçalamadı. M.Ö. 383'te Thebai Kalesi Kademia, Sparta'lı Phoibidas tarafından sürpriz bir saldırı ile ele geçirildi. Bundan sonra Kadmeia'da sürekli bir Lakedaimonia garnizonu kuruldu. Lakedaimonia'lılar Kadmeia'dan, içlerinde Epameinondas ve Pelopidas'ın da bulunduğu Thebai'lı yurtseverler tarafından ancak M.Ö. 379 yılında kovuldu. İlginç bir şekilde M.Ö. 387'den 379'a kadar tarihlenen Boiotia sikkelerinde,

Eğzamanlı ya da buna yakın sikkeler üzerinde görülen işaret ya da harflerin şekillerine göre Peloponnesos kalkan desenlerinin restorasyonları. Mantinea, Messenia, Sikyon'un kalkan desenleri ve Tegea için varsayımsal bir desen gösterilmiştir (çizim: Hugh Coddington).

geleneksel olarak birlik sikkelerinde gösterilen Boiotia kalkan deseni muhafaza edildiği halde, şimdi Boiotia kalkanının tepesinde her kentin işaretini gösteriyordu. Bu işaretler söz konusu kentlerin baş tanrılarına aitmiş gibi gözükmektedir.

Lakedaimonia Ordusunun Düzeni, yak. M.Ö. 413-371

M.Ö. 403'te Lakedaimonia ordusunda *mora* ya da "tümen" denilen yeni bir düzenlemeden bahsedilmektedir (Ksenophon *Hellenika* 2.4.31). Ayrılmaz parçası olan süvari birliği ile *mora*'nın altında yatan fikir, orduyu bağımsız hareket edebilecek ve kendi kendine yeterli tümenlere ayırmak gibi gözükmektedir. Bu uygulama, Lakedaimonia'lılar yabancı topraklarda giderek sürekli garnizonlar kurmak zorunda kaldıkları zaman gerekli olmaya başlamıştır. Böyle bir görevi bir yerde kalıcı olarak konuşlanmış bir orduya vermek imkânsızdı. Böylelikle ordunun bir bölümü, genellikle iki *mora*, değişmeli olarak bu gibi garnizon görevlerini yerine getirirdi. Lakedaimo-

¹⁹ A. D. Trendall, *The Red-Figured Vases of Lucania, Campania and Sicily*, Oxford, 1967, s. 44, no. 216.

Levha F3'ün dayandığı Tegea'lı Lisas'a ait cenaze steli. 1874'lerde Tatoli köyü yakınlarındaki kraliyet topraklarında yapılan teras-
lama çalışmaları esnasında bulunmuştur. Civarında bir Peloponne-
sos kalesi olan Dekeleia'nın nekropolis'inden gelmiş gibi gözük-
mektedir. Orijinalinde mızrak ve diğer detaylar boyalı olarak gösteril-
miş olmalıydı (BCH 4, 1880, s. 408-15. iv. VII).

nia'lılar tarafından kurulan bu sürekli garnizonların ilki, 413'te Attika'daki Dekeliea'daydı. Dolayısıyla *lokhos*'tan *mora*'ya geçilerek ordunun yeniden örgütlenmesi belki M.Ö. 413'te ya da ondan kısa bir süre sonra gerçekleşti. Evden uzun süre uzakta kalmaları dolayısıyla, *mora*'ların herhangi bir bölge ya da kabi-

leye göre düzenlenmesi mümkün değildi. Bu yüzden oba sistemine göre askere alma uygulamasının da terk edilmiş olduğunu ileri sürmek mantıklıdır.

Mora'nın düzenlenişi ile ilgili ayrıntılı açıklama Ksenophon'un *Lakedaimonia*'lıların Yasası olarak adlandırılmış el kitabının 11. bölümünde verilmiştir. Altı *mora*'nın her biri, bir *polemarkhos*'un komutası altındaydı ve her *mora*, birer *lokhagos* tarafından komuta edilen dört *lokhos*'a, her *lokhos* birer *pentekontes* tarafından komuta edilen sekiz *pentekostyes*'e ve her *pentekostyes* birer *enomotarkhos* tarafından komuta edilen on altı *enomotia*'ya bölünüyordu. *Enomotia* 12'şer kişilik üç sıra -Leuktra'da olduğu gibi- ya da 6'şar kişilik altı sıra halinde toplam 36 kişiden oluşan bir kuvvet gibi gözükmektedir. Bu da *mora*'nın toplam 592. ordunun ise 3.552 hoplitten oluşan bir kuvvet olduğunun varsayılabilceğini gösterir.

Mora'nın ayrılmaz parçası olan bir süvari *mora*'sı da bulunmaktaydı. Atinalılar Pylos ve Kythera'yı (Thukydides 4.55.2) M.Ö. 424'te işgal ettiklerinde, Lakedaimonia'lılar ilk defa bir süvari birliği çıkarmışlardı. Olasılıkla bu birlikler *lokhos*'ların içine dağıtılmamıştı. Ancak *lokhos*'lar altı *mora* ile değiştirilince, süvari birliği mevcudu 600'e çıkarıldı ve her biri bir *hipparchos* tarafından komuta edilen altı *mora*'ya bölündü. Meydan muharebelerinde süvari kanatlarında toplanır; ancak seferlerde *mora*'lar birbirinden bağımsız hareket ediyor ise, *peltastes* saldırılarını geri püskürtmede yardımcı olması için her *mora*'ya kendi süvari *mora*'sı verilir. Atlı *mora* 50'şer kişilik ve hoplitlerin her iki yanında konuşlandırılan iki *oulamos*'a bölünmüştü. *Oulamos*, her birine bir *pempadarkhos* tarafından komuta edilen *pempas* adında beşer kişiden oluşan on sıraya bölünmüş ve kare şeklinde sıraya sokulmuş durumdaydı.

Tek başına hoplit gücü ile hoplit ve atların birleşiminden oluşan gücün ikisinin de *mora* olarak adlandırıldığını göz önüne alırsak, *mora*'nın gerçek gücünün ne olduğuna dair antik kaynaklarda biraz karmaşıklık olması çok da şaşırtıcı gelmez. Plutarkhos, (Plutarkhos, *Vitae Parallelae Pelopidas* [Paralel Yaşamlar] 17.2) Ephoros'un *mora*'yı 500, Kallisthenes'in 700, Polybios'un ise 900 kişi olarak gösterdi-

Şu anda Thebai Arkeoloji Müzesi'nde (55) bulunan Rhynkhon'a ait Boiotia mezar kabartması. Olasılıkla M.Ö. 424'e aittir. Her ikisi de belirgin Boiotia özellikleri olan ve yüksek derecede bezenmiş kalkanın iç yüzeyi ile çizmelere dikkat ediniz. Krş. Levha G (Ernst Pfuhl, *Malerei und Zeichnung der Griechen*, 1923, IV. 634).

gini bildirmektedir. Her ne kadar *mora*'lar M.Ö. 371'deki Leuktra Savaşı'ndan sonra lağvedilse de, devrimci reform döneminde Sparta'nın yurttaş kitlesinin büyük ölçüde genişlediği Hellenistik çağda, olasılıkla yeniden oluşturulmuşlardır. Polybios'un bahsettiği *mora*'lar muhtemelen bunlardır. Tüm diğer sayılar -500, 600 ve 700- 100 süvariden oluşan *mora* dahil ya da hariç tutularak, 600'den daha az sayıda hoplitten oluşan bir *mora* ile bağdaştırılabilir. Bu sayılar tabii ki *mora*'nın varsayımsal durumunu göstermektedir ve sefer halinde birçok *mora*'nın gerçek gücünden daha zayıf durumda olması muhtemeldir. Söz konusu sayılar aynı zamanda orduya çağrılan ilk 35 yaş sınıfları, yani 20 yaş ilâ 55 yaş arasındakiler ile *mora*'nın eksiksiz savaşma gücü hakkında bilgi ve-

rir. Ulusal anlamda olağanüstü durumlarda Leuktra'da olduğu gibi, ilk 40 yaş-sınıfları da silah altına çağrılabilirdi. Normal olarak memuriyette çalışanlar askerî hizmetten muaf tutuluyordu. Ancak Leuktra'dan sonra onlar da çağrıldı.

Artık *mora*'ların, yan yana çarpışan *Spartiatai*, *perioikos* ve *neodamodeis* tarafından oluşturulmuş olduğu kesin gözükmemektedir. Toplam 2.768 kişilik dört *mora* Leuktra'da savaşmıştır. Fakat bize sadece 700 *Spartiatai*'nin savaştığı söylenir. Bunlardan 300'ü Kraliyet Muhafız Alayı'nı oluşturmuş olmalıdır. Dolayısıyla bu savaşta saflardaki birliklerden yalnızca yedide biri Sparta'lıydı.

Levha H1: Lakedaimonia süvarisi, yak. M.Ö. 382

Sparta'da arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan betimsel kanıtlar henüz azdır ve bir Lakedaimonia'lı süvari olarak tanımlayabileceğimiz herhangi bir şey bulunamamış olması bizi şaşırtmamalıdır. Buna karşılık Lakedaimonia'lı kahramanlar olarak bilinen Kastor ve Polydeukes ile ilgili birçok betim bulunmuştur. Bu betimler iki atlıy oldukça tektip donanımlı olarak göstermektedir ve belki de giysileri normalde Lakedaimonia'lı süvarinin giydiklerine benziyor olabilir. Anıtlar kutsal ikizleri hep aynı şekilde pilos-şapka ya da miğfer giyerken göstermektedir. Orta büyüklükte bir kılıç ile bir süvari mızrağı da genellikle betimlenmiştir. Bazen bir pelerin, nadiren bir tunik de olabilir. Söz konusu veriler dikkatli bir biçimde bir araya getirilip Levha H1'in rekonstrüksiyonunda kullanılmıştır.

Levha H2: Makedon hopliti, yak. M.Ö. 382

M.Ö. 382'de Lakedaimonia'lılar Olynthos'lulardan topraklarını geri almasına yardım etmek için Makedonia Kralı Amyntas'a bir ordu gönderdiler. Makedonia, süvari sınıfı ile ünlüydü ve erken dönemlerde piyadesi zayıf teçhizatlı bir köylü çetesinden başka bir şey değildi. Fakat M.Ö. 5. yüzyılın sonları ya da 4. yüzyılın başlarında Makedonia krallarından biri bir hoplit kuvveti oluşturdu. Ne yazık ki, hangi kral oldu-

ğunu bilmiyoruz. Boş ümitler veren birkaç pasajda askerî reformla ilgili bilgiler vardır; örneğin Thukydides (2.100.2) Arkhelaos'un (413-399) kaleler inşa ettiğini, yollar yaptığını, at, silah ve diğer teçhizatı temin ederek savaş için süvari sınıfını organize ettiğini bildirir. Ancak bu pasajlarda hoplitler ile ilgili, az şey söylenmektedir. Sonraki Makedon ordularında karşımıza çıkan piyade alaylarının isimlerinin ilk olarak bu erken dönemdeki piyade alaylarına verilip verilmediğini ya da bunların Philippos ve İskender dönemlerinden daha eskiye tarihlenip tarihlenmediğini bilmiyoruz.

Levha H2, Pella'da bulunan ve söz konusu döneme ait bir cenaze kabartmasına dayanmaktadır. Teçhizat Lakedaimonia'lılar ve tüm müttefikleri tarafından giyilenlere benzer; yine de Lakedaimonia etkisinin bu kadar kuzeye yayıldığını görmek şaşırtıcıdır. Kabartmadaki figür sadece bedenine dolanmış ince bir pelerin ya da *ephaptis* giymektedir. Bunun "kahraman figürlerine özgü çıplaklık" mı olduğunu, yoksa gerçekten Makedonia'lı hoplitlerin neredeyse çıplak mı savaştıklarını bilmemiz mümkün değildir. Kalkan, III. Amyntas (M.Ö. 393-369) dönemine ait bir Makedon mezar odasının duvarında bulunan bir kalkanın resmine dayanmaktadır. Mezarla ilgili bulgular, K. Despinis tarafından Yunan arkeoloji dergisi *Archaiologia Analekta ex Athenon* 13, 1980, s.198-209'da yayımlanmıştır. Mezarın duvarlarında diğerleriyle birlikte bulunan bu kalkan deseni, yalnızca bir kişi tarafından kullanılmış da olabilir ve bundan başka herhangi bir önemi de bulunmayabilir.

Levha H3: Giritli paralı okçu

Lakedaimonia'lılar ile birlikte hizmet eden Giritli okçulara dair bilgilere günümüze gelen birkaç pasajda rastlanmıştır. Ancak bunların hiçbirinde, Khalkidike'deki sefer sırasında orada olduklarından söz edilmemiştir.

Giritli okçuların betimleri son derece azdır ve hiçbirisi Klasik Dönem'e ait değildir. Dolayısıyla, bir figürü yerele Girit kıyafeti ve gerekli birkaç askerî eşya ile gösterdiğimiz takdirde hedeften çok da uzak-

laşmamış olacağımızı düşündük. Bu varsayımdan hareketle, Levha H3'teki rekonstrüksiyonu yaptık. Bunun temelinde, Girit kıyafetinin birçok özelliğini taşıyan Hellenistik döneme ait bir mezar kabartması bulunuyor. Bu özelliklerden belki de en ilginç birkaç antik Giritli tasvirinde de gösterilen ve günümüze kadar geleneksel kıyafetin bir parçasını oluşturan baş-bağı ya da bir tür sarıktır. Söz konusu Giritlilerin ne renk giymiş olabileceği ile ilgili herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla modern zamanda Giritlilerin geleneksel kıyafetlerinde tercih edilen renk olduğu için, Levha H3'teki giysileri siyah renkte yaptık. Çizmeler de -modern Girit'te de olduğu gibi- antik dönemlerde sıklıkla giyilmiş olsa gerek. Fakat ne yazık ki, kabartma, çizmelerin olması (ya da olmaması) gereken yerde kırıktır. Dolayısıyla en akıllıca olan, onları işe karıştırmamaktır!

Yunan emsallerinden Giritli okçuları ayıran şey, Giritlinin taşıdığı küçük bronz *pelte* idi. Ksenophon *Anabasis*'te (5.2.28-32), Yunan ordusu yerel savaşçılar tarafından Trapezos'a giden yol boyunca kovalanırken, bazı Giritli okçuların nasıl hatalı tuzak kurduklarını anlatır. Giritliler yolun üzerindeki bir tepeli kaplayan çalılıklarda saklanmış, ama bronz *pelte*'lerinin dalların arasında parlamasına izin vermişlerdi. Bu da düşmanın tuzağı fark etmesine neden oldu ve ana orduyu takip etmeyi bırakıp tuzak kuranların arkasından gittiler. Giritlilerin kalkanlarına ne tür desenler boyadıklarına dair bilgimiz yoktur. Hellenistik döneme ait oldukları tahmin edilen Polyrhena sikkelerinde, boğa başı bezemeli kalkanlar betimlenmiştir.

Giritlilerin okçuluk teçhizatı Yunanistan'ın diğer bölgelerinde kullanılanlardan biraz farklıydı. Sadaga ağzın üzerinden çekilebilir bir kapak takılmıştı. Ok uçları büyük ve ağırdı, bronzdan dökülmüştü ve kendine özgü bir biçimi vardı. Daha geç dönemlerde ok sapları kamıştan, kanatları akbaba tüyünden yapıldı. Aynı malzemeler antikçağda da kullanılmış olmalıdır. Boynun etrafına asılan çantanın işlevi bilinmemektedir. Ancak yağmurda zarar görebilecek yay kırışı gibi yedek okçuluk teçhizatını taşımak için kullanılmış olabilir.

1. Lakedaimonia'lı subay, yaklaşık M.Ö. 490
2. Samos'lu hoplit, yaklaşık M.Ö. 490
3. Argos'lu hoplit, M.Ö. 5. yüzyıl başı
4. Alkmaionidai Klanı'ndaki Atinalı hoplit, yaklaşık M.Ö. 490

1. Thrakia'lı *peltastes*, M.Ö. 440'lar
2. Yunan *Ekdromos*'ları, M.Ö. 440'lar

1. Boiotia'lı hoplit, yaklaşık M.Ö. 440

2, 3. Thessalia'lı süvariler, yaklaşık M.Ö. 440

1. Atinalı sūvari, yaklaşık M.Ö. 440
2. Atinalı sūvari eri, yaklaşık M.Ö. 430

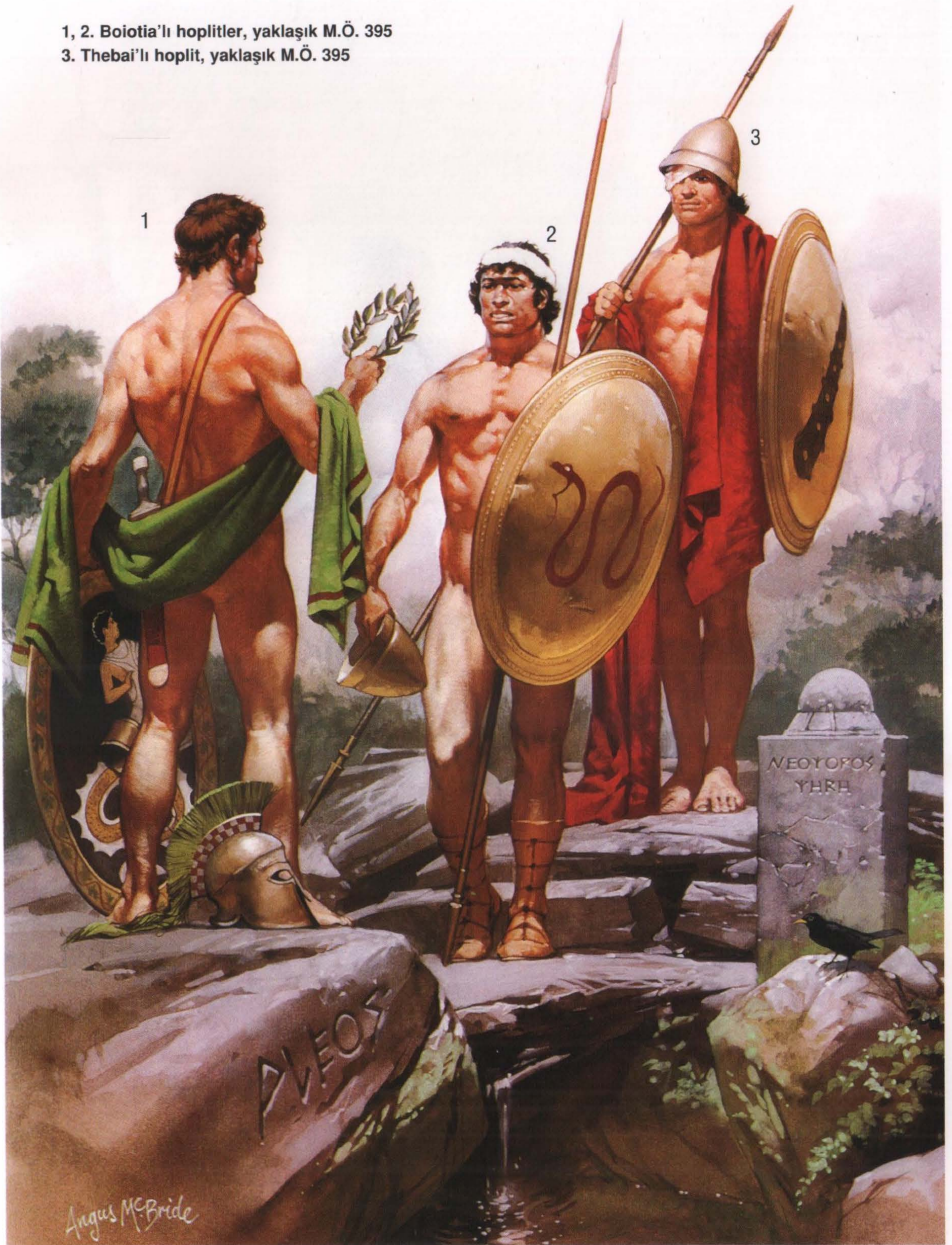

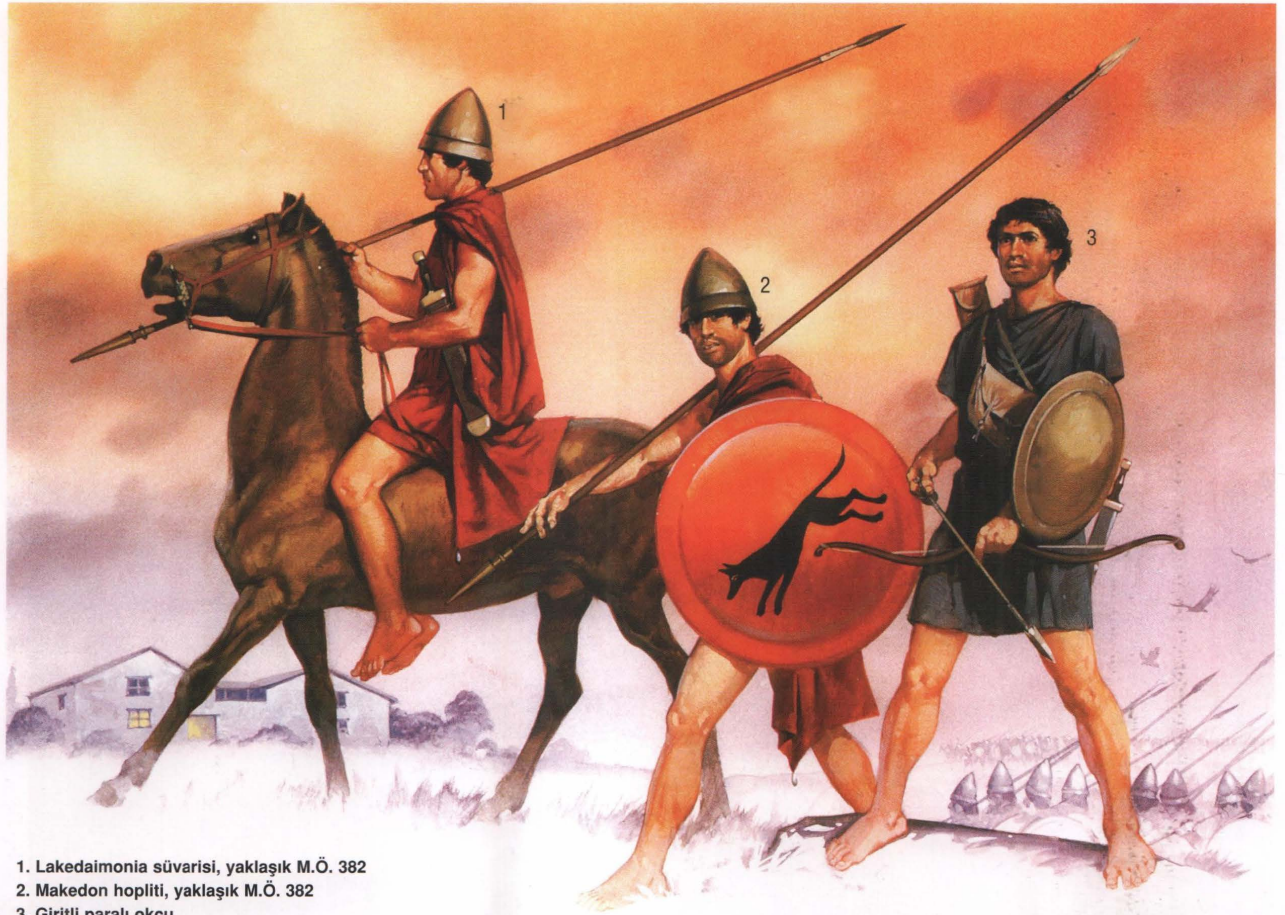
1,2. Yunan *Psilos*'ları, yaklaşık M.Ö. 426
2. Atinalı hoplit, yaklaşık M.Ö. 426

1. Lakedaimonia'lı hoplit, yaklaşık M.Ö. 413
2. Lakedaimonia'lı subay, yaklaşık M.Ö. 413
3. Tegea'lı hoplit, yaklaşık M.Ö. 413

- 1, 2. Boiotia'lı hoplitler, yaklaşık M.Ö. 395
3. Thebai'lı hoplit, yaklaşık M.Ö. 395

1. Lakedaimonia süvarisi, yaklaşık M.Ö. 382

2. Makedon hopliti, yaklaşık M.Ö. 382

3. Giritli paralı okçu

1. Arkadia'lı seçilmiş hoplit, M.Ö. 364
2. Eleia'lı seçilmiş hoplit, M.Ö. 364

1. Thessalia'lı hafif mızraklı, M.Ö. 362
2. Aineia'lı hafif mızraklı, yaklaşık M.Ö. 362
3. Thebai'lı kurmay subay

1. Atinalı *hamippos*, yaklaşık M.Ö. 349
2. Atinalı *prodromos* süvarisi, yaklaşık M.Ö. 349
3. Euboia'lı hoplit, yaklaşık M.Ö. 349

1. Atinalı hoplit, M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısı
2. Rodoslu hoplit, M.Ö. 4. yüzyılın sonu
3. Yunan paralı askeri, M.Ö. 330'lar
4. Teçhizat taşıyıcısı

THEBAİ'İN YAYILMASI

Lakedaimonia'nın gücü M.Ö. 371'deki Leuktra Savaşı'nda sonsuza dek yok olmuştu. İnsan gücü kaybı ağırdı; prestij kaybı felâketti. Thebai zaf-rini Peloponnesos'taki birkaç işgal izledi ve yarımada-daki Lakedaimonia gücü sona erdi. Şimdi Peloponne-sos'un küçük devletleri, bağımsızlıklarını garantiye al-mak için federal birlikler halinde bir araya geliyordu.

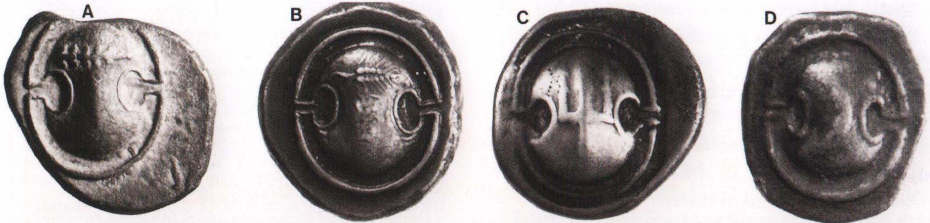
Muhtemelen bunların en güçlü ve en başarılısı büyük ölçüde Mantinea'lı Lykomedes'in ortaya çı-karttığı Arkadia Birliği idi. Birlik M.Ö. 370'te kurul-du ve bağımsızlığını güvence altına almak amacıyla kısa zamanda dayanıklı bir ordu oluşturabilmek için hazırlıklar yapıldı. Arkadia'lılar dış ülkelerde hizmet arayışında olan Yunan paralı askerleri içinde sayıca en çok olanlardı. Dolayısıyla, kendilerine ödenecek para haricinde, mevcut insan gücünde bir eksiklik yoktu. *Eparitos*'lar adı verilen 5.000 kişilik kuvvetler oluşturuldu. *Eparitos* kelimesi Arkadia lehçesindeki *epilektos* ile aynı anlamı taşıyor gibi gözükmektedir.

Bu yeni bağımsız devletlerin kısa zaman içerisinde birbirleriyle çarpışmaları kaçınılmazdı. Anlaş-mazlıklar savaş ve kuşatmalardan çok, ihanet ve hile-

lerle kazanılmaktaydı. Arkadia Birliği'nin generali olarak Stymphalos'lu Aineias M.Ö. 367'de tiran Euphron'u Sikyon'dan kovmuştu. Bu dönemde edindiği deneyimlerini, bizim Aineias Tacticus'un *Polyorketi-ka*'sı ya da "Kuşatma Operasyonları" olarak bildiği-miz M.Ö. 357-356'da yayımlanan el kitabında for-müle etti (çev. Loeb). Yeni Arkadia topluluklarının katılımıyla giderek büyüyen Arkadia Birliği, çok geç-medeyen Eleia sınırındaki bazı Arkadia kasabalarının hâkimiyeti için Elis ile karşı karşıya geldi. Arkadi-a'lılar, Elis'in güneyinde küçük bir topluluk olan ve uzun zamandır Olimpiyat oyunlarının idaresi üzerine Eleia'lılarla ihtilafa düşmüş bulunan Pisatis'liler ile ittifak yaptılar.

Levha I: M.Ö. 364'teki Olimpiyat Oyunları

M.Ö. 364'te Arkadia'lılar Olympia'ya doğru yürüyüp Olimpiyatlar'ın 104. yılını kutlarken, Akhaia Birli-ği'nin askerleri de Eleia'lılara yardım etmek için ilerliyorlardı. Eleia'lılar bütün güçleriyle Arkadia iş-galine karşı direndi ve tam da oyun alanında, seyirci-

(A) M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen Thebai sikkelerinde bir Boiotia kalkanı üzerinde Herakles'in sopası betimlenmiştir. Dolayısıyla Thebai'lılar ikinci Mantinea Muharebesi'nden çok önce sopayı bir kalkan deseni olarak kullanmış olabilirler. Artık kullanılmayan ve uzun bir süre-dir hoplit motifinin yerine geçen Boiotia kalkanı, Boiotia kentinin arması olarak muhafaza edilmiştir (Manchester Müzesi). (B-D) Kalkan deseni olarak kullanılan baş tanrıların armalarının betimlendiği Boiotia sikkeleri. Orkhomenos (B), toprağının bereketini ifade eden ve Demeter'e ait olan başaşa sahiptir. Hallartos (C), Poseidon Onkhestos'a ait olan tridente sahiptir. Thespiiai (D), Aphrodite Melainis'e ait olan hilâle sahiptir. Tanımlanmamış bir kent tarafından basılan diğer sikkelerde Hermes'e ait olan *kerykeion* bulunmaktadır (British Mu-seum).

Bu kabartma, Kythera *harmostes*'i (yönetici) olan Lakadaimonia'lı Menandros tarafından Kastor ve Polydeukes'e adanmıştır. Harf formlarından kabartma, M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenir gibi gözükmektedir. Ancak taşın yontulma stili muhtemelen M.Ö. 4. yüzyıla aittir. Her ne kadar zarar görmüşse de, bu kabartma başka bir yerde korunmamış olan tunik ve pelerine ait detayları göstermektedir. Bunlardan yola çıkarak Levha H1 yeniden oluşturulmuştur (Atina, Ulusal Müze, 1437).

lerin önünde çetin bir savaş yapıldı. Savaşçılar seyredenler oyunlara gelen Yunanlardı; başlarında festival çelenkleri ile kendileri tehlikeden uzakta, sakın bir şekilde her iki tarafın olağanüstü yiğitliklerine alkış tuttular. Arkadia'lılar at yarışının yapıldığı pisti ve pentatlonu çoktan zapt etmişlerdi. Eleia'lılar ise alışılmamış bir cesaretle çarpışarak onları yarış pistinden dışarı püskürttü; güreş müsabakaları yarış pisti ile sunak arasında olmalıydı. Bu sırada Eleia'lılar kutsal alana yetiştiler. Burada Arkadia'lı hoplilerin oluşturduğu bir safla karşılaştılar ve onları dağıttılar. Kutsal alan içinde koşuşturmalı bir çarpışma meydana geldi. Arkadia'lılar çatılara çıktı ve aşağıdaki Eleia'lıları kiremit yağmuruna tuttu. "Üç Yüzler" in lideri Eleia generali Stratolas burada öldürüldü ve Eleia'lılar geri çekildi. Diğer gece Arkadia'lılar kutsal alanın etrafındaki tüccarlara ait çardakları söktü ve bunlardan bir çit yaptı. Ertesi gün Eleia'lılar geldiğinde çiti gördüler; oyunların yöneticiliğini geri almaktan vazgeçip geri döndüler ve M.Ö. 364 yılını "Olimpiyatsız" diye ilan ettiler.

Levha I1: Arkadia'lı seçilmiş hoplit, M.Ö. 364

Çeşitli birliklere ait askeri kıyafetler ile ilgili kanıtlar ne yazık ki çok azdır. Dolayısıyla, bu levhadaki figür-

ler büyük ölçüde varsayımsaldır. Fakat bu rekonstrüksiyonların en azından doğru yolda olduklarına işaret eden birkaç kanıt mevcuttur. Bu figür bir "Frig" miğferi ve kaslı göğüslük giymektedir. Görünüşe göre Yunan hoplitleri M.Ö. 360'larda kendilerini yeniden ağır zırhlar ile donatmaya başladı. *Büyük İskender'in Ordusu*'nda²⁰ değişimin M.Ö. 338'deki Khaironeia Savaşı'ndan sonra Makedonia etkisi ile geldiğini öne sürdüm. Gerçektenyse, şimdi M.Ö. 360'lara tarihlendirilebilen Atina kabartmaları daha o zamanlar yeni zırh formunu göstermektedir; dolayısıyla, Yunan etkisi ile Philippos tarafından benimsenmiştir, tam tersi değil. Her ne kadar "Frig" miğferi M.Ö. 380'lere tarihlendirilen Lykia kabartmalarında görülsede, Attika dışında Yunan sanatında bu tip miğferlerin ilk ortaya çıkışı, kesin bir kronoloji ile M.Ö. 360'lara tarihlendirilen Akhaia Birliği'ne ait bir stater üzerindedir. Akhaia'nın düşmanlarından alınmış bir ganimeti temsil etmesi mümkünse de, olasılıkla bu miğfer, birlik askerleri tarafından giyilen bir türü temsil etmektedir.

Levha I1'in bronz hoplit kalkanı Arkadia'nın ilk iki harfi olan "alpha" ve "rho"dan oluşan bir ligatür ile boyalıdır. Bu desen Arkadia Birliği'ne ait eşzamanlı sikkeler üzerinde de görülür ve bir kalkan deseni olarak *Eparitos*'lar için en doğal seçim olmalıdır.

Levha I2: Eleia'lı seçilmiş hoplit, M.Ö. 364

Ksenophon, Eleia *epilektos*'larının iki takımından bahseder: "Üç Yüzler" ve "Dört Yüzler." Bu devirde Eleia'nın iç politikası ile ilgili çok az bilgiye sahibiyiz. Ancak Ksenophon (*Hellenika* 7.14.13 ve 31) bize, Elis'teki oligarşik partinin liderlerinden biri olan Stratolas'ın, aynı zamanda "Üç Yüzler" in de lideri olduğunu bildirmektedir. Elis'te oligarşik ve demokratik partilerin çatışması M.Ö. 365'te gerçekleşti. Arkadia'lılar demokratik partiyi destekledi ve Kharopos Eleia akropolisini zapt etti. Ancak süvari sınıfı ve "Üç Yüzler" garnizonu akropolisten attı ve Argeios ile Kharopos da dahil olmak üzere "yaklaşık Dört Yüz

²⁰ Bu çalışma da Osprey Askeri Tarih dizisi içinde yayınlanacaktır -y.n.

Levha H2'nin rekonstrüksiyonunda kullanılan Pella'dan mezar kabartması. Makedonia başkenti 400 civarında Alga'dan Pella'ya taşınmıştı. Dolayısıyla bu kabartmanın daha erken bir döneme ait olması pek muhtemel değildir. Pilos-miğfer, Lakedaimonia etkisi sonucunda giyilmiş olmalıdır (İstanbul Arkeoloji Müzesi, 85).

yurttaş" sürgüne gönderildi. "Üç Yüzler" in oligarşik hizip tarafından muhafaza edilen askeri bir birlik, "Dört Yüzler" in ise demokratlar tarafından muhafaza edilen karşı bir güç olduğunu varsaymak mantıklı görünmektedir.

Enteresan bir şekilde Elis, yaklaşık M.Ö. 370'lerden iki yeni sikke basmaya başladı. Birinde, bir hoplit kalkamı üzerinde Olympos'lu Zeus'un bir yabancı tavşanı parçalayan kuşu kartal betimlenmiştir. Diğerinde ise –yine bir hoplit kalkanında– bir yılana saldıran kartal görülür. Zeus'un kartalı Eleia sikkelerinin büyük bir kısmında genelde bulunan bir işaretti. Ancak bu kalkan aynı işaretin Eleia birlikleri tarafından M.Ö. 360'larda kalkan deseni olarak kullanıldığını da gösterir. Bu sikkeler "Üç Yüzler" e ve "Dört Yüzler" e ödenmek üzere de basılmış olabilirler. Sikkeler üzerindeki iki tip desen, iki birliğin kalkan desenlerini temsil ediyor olabilir. Ne yazık ki, hangi birliğin hangi deseni kullanmış olabileceği hakkında hiç fikrimiz bulunmamaktadır.

Levha I'daki iki ana figürün ayaklarında Akhaia Birliği'nin düşen hopliti gösterilmiştir. Figüre ait bronz kalkan Akhaia'nın ilk iki harfi olan ve sıklıkla birlik sikkeleri üzerinde bir işaret olarak görülen "alpha" ve "khi" harflerinin ligatürü ile boyalıdır.

Mantineia Seferi

M.Ö. 364'ten sonra Arkadia'lılar Olympia'nın kutsal hazinelerini kullanarak *Eparitos* 'ları sürdürmeye karar verdiler. Bu karar en sonunda birliğin dağılmasına neden oldu. Geleneksel olarak Arkadia'nın güneydoğusunun kontrolü için birbirleriyle kavgalı olan Mantineia'lılar ve Tegea'lılar kısa zamanda bozuştular: Gerekçe, tapınak fonlarının amacı dışında kullanılmasıydı. Birlik Meclisi'nde tapınak hazinelerinin kullanılmaması ile ilgili bir karar alındı ve *Eparitos* 'lara bundan böyle ödeme yapılmadı. Ücret almadan *Eparitos* olarak hizmet edemeyecek olanlar hızlı bir şekilde dağıldılar. Diğerleri ise zengin dostlarını, kendilerini istihdam edip, demokratik birlik karşısında politik güç kazanmaya teşvik ettiler. Bu şartlar altında birlik dağılma ya da oligarşik grup tarafından ele geçirilme tehlikesi ile karşı karşıyayken, Tegea'lılar ile Arkadia'lıların büyük kısmı, Peloponnesos'a bir kere daha müdahale etmeleri için Thebai'lılara; Mantineia'lılar ile bazı Arkadia'lılar ise yardım için Sparta'ya başvurdu.

Levha J: Mantineia Muharebesi, M.Ö. 362

Thebai Generali Epameinondas müttefikler –Eo-boa'lılar, Lokris'liler, Sikyon'lular, Malieis'ler, Aineia'lılar, Thessalia'lılar ve diğerleri– ve Thebai'lılardan oluşan büyük bir ordu ile Peloponnesos'u işgal etti. Peloponnesos'ta Tegea'lılar, Arkadia'lıların büyük bir kısmı, Argos'lular, Messenia'lılar ve diğer Peloponnesos müttefikleri de bunlara katıldı. Generalin karşısına Mantineia'lılar ile bazı Arkadia'lılar, Lakedaimonia'lılar, Eleia'lılar, Atinalılar ve diğerlerinden oluşan bir ordu çıktı. Akhaia Birliği aynı Arkadia gibi bölünmüş görünüyordu, zira Akhaia'lı birlikler her iki tarafta da savaşmaktaydı.

Epameinondas Sparta'ya bir yıldırım baskın gerçekleştirdi. Ama kenti ele geçiremeyince aynı yoldan geri dönüp hızla Mantineia'ya doğru yürüdü. Tüm dahice taktiklerine rağmen şanssızlık eseri o kenti de ele geçiremedi. Peloponnesos'tan vazgeçmeden önce bir muharebeye girmeye karar verdi. 12 Lakedaimonia *lokhos* 'u olarak düzenlenen orduda Leuktra'dan sonra

sadece 3 *lokhos* kalması bu kararı etkilemiş olmalıdır. Bu yeni *lokhos* 'ların nasıl düzenlendiği ya da ne kadar güce sahip oldukları hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Ancak Lakedaïmonia'lıların, daha önceden vazgeçilen *mora* 'ların 12 *lokhos* 'unun sahip olduğu gücle *lokhos* donatacak insan kaynağına sahip olmadığını düşünmek mantıklıdır. Fakat paralı *peltastes* 'leri ve Giritli okçuları ile birlikte bütün Lakedaïmonia'lı atlılar savaşta hazırды. Mantinea'da Lakedaïmonia süvarisi 6 sıra halinde dizilmişti (Ksenophon *Hellenika* 7.5.23). Dolayısıyla *oulamos* ve *pempas* gibi eski düzenlemeler de terk edilmiş gibi görünmektedir.

Thessalia Birliği

Thessalia, 374'te birlik *tago* 'su olarak seçilen Pherai tiranı Iason tarafından yeniden birleştirildi. Iason, köhnemiş *kleros* 'un yerine, birlik askerlerinin toplanacağı bölgesel kaynak olarak kent devletini hayata geçirdi. Birliğin kuvvetleri artık 8.000 atlı, 20.000 hoplit ve çok sayıda *peltastes* 'ten oluşuyordu. *Perioikos* toplulukları Skopas zamanında belirlenen vergileri ödemeye devam etti. Iason aynı zamanda Thessalia ordusuna askerî reformlar getirdi. Örneğin paralel kenar formasyonunu icat eden oydu. Bu formasyondan yola çıkılarak Makedonia'lı İskender tarafından kama formasyonu geliştirilmişti. Iason'un, tıpkı Ma-

Πυρρίας : Πυρρίας
Υπερβάλλωνος : Μενεκάρτην.

Girit'in Beyaz Dağları'nda yer alan Kakodiki'den Hellenistik dönem mezar kabartması. Kabartma kayıptır. Neyse ki, Hanya'da Spyridon Kalaitakakis'in tavernasında bulunduğu sırada bir çizimi yapılmıştır. Giritli okçulara ait betimlemeler oldukça nadirdir. Girit'te günümüzde de giyilmekte olan başörtüsü gibi yöresel kıyafetlerle ilgili detayları göstermesi açısından bu örnek özellikle iyidir. Rekonstrüksiyonu için bkz. Levha H3 (M. Guarducci, *Inscriptiones Creaticae* II, vi, 7, s. 88).

Yunan sanatında kalkanlı okçuların betimlenmesi nadirdir. Altamura Ressamı tarafından yapılan bu *dinos* ya da karıştırma kasesi, M.Ö. 450'lerde Atina'da

Giritlilerin mevcut olduğunu gösteriyor olabilir. Kase üzerindeki diğer figürler o dönem için tipik olan Thrakia miğferini giymektedir (Tyne Üzerindeki Newcastle University, Yunan Müzesi, 52).

kedonia'lı Philippos'un daha sonra yapacağı gibi, gücünü tüm Yunanistan'a dayatacağı konusunda hiç kuşku yoktur. Ancak planları meyvelerini vermeden Iason öldürüldü. Yerine, Pherai tiranı olarak Aleksandros adında biri geçti. Fakat İskender bir süre sonra kullanılmaz duruma gelen *tageia* mevkiine hiçbir zaman erişemedi. Mantinea zamanında Pherai'lı Aleksandros'un arazileri ile Thessalia Birliği'nin toprakları birbirinden oldukça ayrıydı. Her ikisi de Thebai ile müttefikti ve her ikisi de Mantinea'da savaşmak üzere ayrı birlikler yollamıştı.

Levha J1: Thessalia'lı hafif mızraklı, M.Ö. 362

Thebai'lılar ordularında Thessalia ve Thessalia'lı *perioikos* 'lardan oluşan çok sayıda sapancı ve hafif mızraklıya sahipti. Thessalia Ovası'nın etrafındaki dağlık yerlerden -Magnesia, Perrhaibia ve diğer yerler- gelen *perioikos* tipi dağlıklar bu silahları çocukluklarından beri kullanmaya alışıktylar. Mantinea Muharebesi'nde Thessalia'lı *psilos* 'lar sol kanattaki Atinalı süvarilerin bozguna uğratılmasında büyük rol oynadı. Bu figür Thessalia Hestiatotis'teki Pelinna'nın eş zamanlı bir sikkesine dayanmaktadır.

Levha J2: Aineia'lı hafif mızraklı, yak. M.Ö. 362

Aineia'lılar, birlik ordusuna kısa süreli asker sağlayan ve Thessalia'lılara haraç ödeyen bir başka halktı.

Bu figür Aineia'lıların eşzamanlı bir sikkesine dayanır. Hem J1 hem de J2 hafif mızrak kayışı kullanmaktadır. Kayış, hafif mızrağa eğreti bir düğüm bağı ile sabitlenirdi ve işaret parmağına bağlı bir ilkik oluşturuldu; hafif mızrak fırlatıldığında, bu kayış bağı olduğu yerden düşer ve elde muhafaza edilirdi. J1 ve J2 figürlerindeki renkler rastgele seçilmiştir.

Levha J3: Thebai'lı kurmay subay

Ksenophon (*Hellenika* 7.5.20), Mantinea'da süvarilerin miğferlerini beyazlattıklarını, Arkadia hoplitlerinin ise Thebai'lıları taklit ederek kalkanlarının üzerine sopa resmettiklerini anlatır. Bu döneme kadar Boiotia miğferinin Thebai piyadesi ve süvarisi tarafından kullanıldığını varsaymak mantıklıdır. Süvariler miğferlerini muhtemelen bir alan işareti olarak beyaza boyamıştı. Boiotia miğferinin, Atinalılar da dahil olmak üzere, Mantinea'da mevcut diğer süvari güçleri tarafından da kullanıldığına kesin gözüyle bakılabilir. Beyaz boya savaşın en kızıştığı sıralarda karışıklığı önledi. Bütün Boiotia birliklerinde olasılıkla Thebai işareti olan sopa, kalkanların üzerine boyanmıştı. M.Ö. 379'da Thebai'nin kurtuluşundan beri Thebai'lılar Orkhomenos gibi düşman kentleri ortadan kaldırarak birlik üzerindeki hâkimiyetlerini artırmış, en sonunda Boiotia Birliği, Thebai kenti ile özdeşleşmişti. Boiotia'daki diğer kentlerin politik bağımsızlıklarını ne kadar muhafaza ettiğini belirlemek oldukça zordur. Ancak bunun çok kısa olduğu söylenebilir.

Tegea'lıları ve Thebai'lıları Peloponnesos'a çağıran Arkadia'lıların büyük bir kısmı, kalkanlarında sopa betimlemeleri olan Arkadia'lılar olmalıdır. Mantinea'lıların ya da diğer Arkadia'lıların kalkanlarında hâlâ "AR" işaretini mi, yoksa Mantinea'nın tridentli gibi diğer kentlerin işaretlerini mi kullandıkları bilinmemektedir.

Levha J3'te koyu kırmızı bir komutan pelerini görülmektedir. Elimizde M.Ö. 360'lı yıllardaki Thebai piyade kıyafetleri ile ilgili betimsel bir kanıtın olmaması büyük talihsizliktir. Zira bu dönem boyunca Thebai'lıların, vücut zırhının yeniden benimsenme-

sinde ne derece etkin olduklarını anlamamız böylece mümkün olabildi. Thebai'lılar önemli bir rol üstlenmiş olabilir ve piyadenin zırhlandırılması belki de Epameinondas'ın geliştirdiği yeni taktiklerle bağlantılıydı. Mevcut bilgimiz göz önüne alınırsa bu konuda spekülasyondan ileriye geçemeyiz.

Thebai Ordusu

Thebai'lı hoplitler her biri *lokhagos* tarafından komuta edilen 300'lük *lokhos*'lara ayrılmıştı (Ksenophon *Anabasis* 7.4.36). Thebai'lılar, düşman saflarına karşı konulmaz bir darbe vurmak için *lokhos*'larını derin formasyonlar halinde dizmeyi tercih ettiler. M.Ö. 424'te Delion'da *lokhos*'lar 25 adam derinliğinde 12 sıra; Leuktra'da ise 50 adam derinliğinde altı sıra halinde dizilmişti. Thebai'lılar hoplit sırasının sol kanadında savaşmayı tercih etti. Burada düşmanın şeref mevki olan ve en iyi birliklerinin bulunduğu sağ kanadı ile karşı karşıyaydılar. Burada kazanılan zafer tüm savaş alanındaki zaferi garantilerdi.

Thebai ordusunun elit *lokhos*'u, *Hieros lokhos* ya da "Kutsal Takım"dı. Sürekli Kadmeia'da bulunmasından ötürü "Kent Birliği" olarak da bilinmekteydi. Bu seçilmiş birlikler ilk başta Thebai'lıların muhafaza ettiği tek ordu gibi gözükmektedir. Fakat sonraki pasajlar *epilektos*'ların çok daha büyük sayıda olduklarından söz eder.

Boiotia'nın münferit kentlerinde *Boiotarkhos*'lar dışında *polemarkhos*'ların da varlığından haberdarız. Görünüşe göre Thebai'da üç *polemarkhos* vardı. Bu yüksek memurların işlevlerinin ne olduğu kesin olarak belirlenmemiştir ve *Boiotarkhos*'lardan farklıdır. Ancak subay gibi gözükmektedirler. *Lokhos*'ların üzerinde *takseis* adında oluşumlar bulunduğunu biliyoruz ve belki de *polemarkhos*'lar bunlara komuta ediyordu. Yazılı kaynaklarda bahsi geçen bir diğer subay, *polemarkhos*'ların "Sekreter"idir (*grammateus*). Bu subay, ordunun genelkurmay başkanı gibi hareket etmektedir. Leuktra'dan önce *grammateus*'un, ordunun subaylarına mızrağa bağlı bir kurdela ya da *tainia* –zafer simgesi– ile işaret verdiğini görüyoruz. Bkz. Levha J.

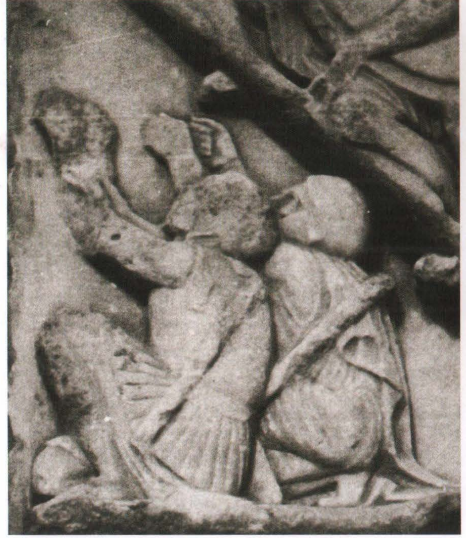
YUNAN BAĞIMSIZLIĞININ SONU

Mantineia (M.Ö. 362) ile Khaironeia (M.Ö. 338) Savaşları arasında geçen yıllar Yunanistan'daki öncü güçlerden biri olan Thebai'nin düşüşüne ve diğer herhangi bir Yunan devletinin gücü kendi eline geçirememesine şahit oldu. Macedonia'lı Philippos bu güç boşluğuna kendisini yavaş yavaş yerleştirdi. Bu dönem her ne kadar birçok Yunan kent devletinin askerî açıdan zayıfladığı bir dönem olsa da, kesinlikle durağan değildi. Askerî reformlarla ilgili birçok girişimde bulunulduysa da, başarılı bir biçimde uygulanmalarını garantileyecek gerekli fonun eksikliğinden ötürü, bu girişimler devamlı olarak aksadı. Ekonomik ve sosyal düşüş hoplit sınıfındaki yurttaşların refahını azalttı: Bir yandan hoplit zırhı daha mükemmel bir hale geliyor ve dolayısıyla bir yandan da daha pahalı oluyordu. Bu yüzden artık daha az yurttaş hizmet edebilir hale gelmekteydi. Bu şartlar altında ücretli hoplitler, hem Yunan devletlerinin ordularında hem de Pers ordularında M.Ö. 4. yüzyılın başına nazaran daha çok önem kazandı. İşverenin en büyük sorunu orduyu savaş alanında tutmak için gerekli fonu bulmaktı.

Kutsal Savaş, M.Ö. 355-346

Yunan anakarasında dönemin en önemli politik olayı Kutsal Savaş'tı. Phokis'liler kutsal toprakları ekip biçtikleri için Delphoi'un Amphiktyonik Meclisi tarafından zorla istenen büyük cezayı ödemeyi reddettiler. Sonuç, Thebai ile yapılan ve yaklaşık on yıl sürüp her iki tarafı da yıkım içinde bırakan uzun soluklu bir savaştı.

Tek başına, Phokis'lilerin küçük ordusunun Thebai ve müttefiklerine karşı hiç şansı yoktu. Dolayısıyla Phokis'lilerin komutanı Philomelos paralı askerleri kullanarak ordusunu büyütecek bir plan yaptı. Philomelos Lakedaimonia'lılardan bir yardım önergi aldı ve kendi servetini de ortaya koyarak miktarı ikiye katladı. Sonra paralı askerler tuttu, 1.000

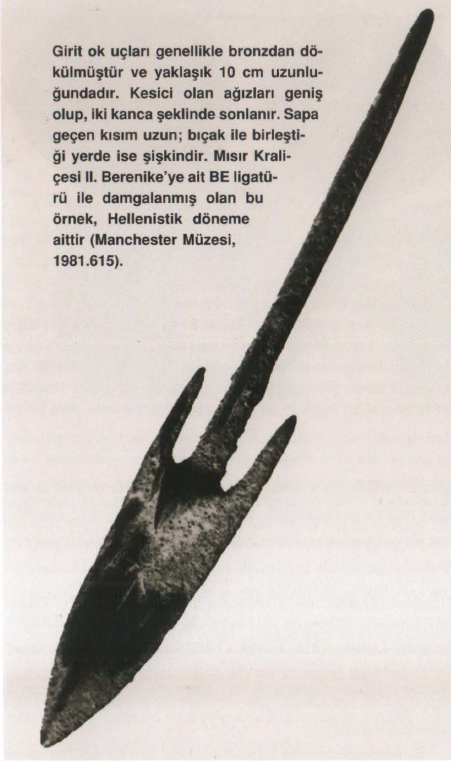
Xsanthos'taki Nereidler Anıtı'nda betimlenmiş olan bu çift gibi, Yunan okçuları genelde kalkan taşımamışlardı. Okçuların üzerinde, bir Anadolu kenti surlarına dayandırılmış bir kuşatma merdiveni görülmektedir. Bir grup hoplit, okçuların attıkları oklardan istifade ederek surlara hücum etmeye çalışıyor (British Museum).

Phokis'linin parasasını temin etti, Delphoi'u ele geçirdi ve kendi politik düşmanlarının mallarına el koydu. Ancak en sonunda Philomelos orduyu finanse etmek adına Delphoi'un kutsal hazinelerine el sürmeye mecbur bırakıldı. Gönüllülerin dikkatini çekebilmek için, normalde ödenen miktarın yarısı kadar zam yapılarak çok daha büyük bir paralı askerî güç ortaya çıkarıldı. Aktif hizmet için daha fazla Phokis'li orduya alındı. Paralı askerler ve idame ettirilen yurttaş *epilektos*'lardan oluşan bu birleşim, M.Ö. 4. yüzyılın ilerleyen yıllarında Yunan orduları için olağan model haline geldi.

Levha K: Tamynai Muharebesi, M.Ö. 349

Atinalılar önce Lakedaimonia'lıların, sonra da Thebai'nin düşüşünü kendi güçlerini yeniden inşa etmek

Girit ok uçları genellikle bronzdan dö-külmüştür ve yaklaşık 10 cm uzunlu-ğundadır. Kesici olan ağızları geniş olup, iki kanca şeklinde sonlanır. Sapa geçen kısım uzun; bıçak ile birleşti-ği yerde ise şişkindir. Mısır Kralı-çesi II. Berenike'ye ait BE ligatü-rü ile damgalanmış olan bu örnek, Hellenistik döneme aittir (Manchester Müzesi, 1981.615).

için bir fırsat olarak kullandı. İmparatorluk planları-nın merkezinde, sürekli olarak müttefik olmaya çalış-tıkları, yakınlarındaki Euboia Adası vardı. Amaçlarına ulaşabilmek için adaya çok sayıda sefer yapılması ge-rekti. M.Ö. 357'deki ilk sefer, adayı Thebai hükümiye-tinden kurtardı. Atinalılar M.Ö. 349'da müttefikleri Eretria'lı Plutarkhos tarafından ikinci kez çağrıldı. Makedon Philippos, Euboia'nın çeşitli kentlerine kendi amaçlarına uygun tiranlar yerleştirerek adadaki etkisini artırmaya çalışıyor ve adaya bir orduyu gizlice sokmaya hazırlanıyordu.

Atinalılar Euboia'lıların çoğunun kendi taraflarına geçeceğine inanarak, başında Komutan Phokion olan

bir orduyu buraya gönderdi. Ancak beklemedikleri gibi olmadı ve Phokion kısa bir süre içinde, kendini, Tamynai yakınlarındaki ovaların kenarında bir tepede kısırılmış halde buldu. Plutarkhos'un rakibi Khal-kis'li Kallias, adanın dört bir yanından Euboia Birli-ği'nin askerlerini topladı; takviye kuvvet göndermesi için Philippos'a çağrıda bulundu ve Phokis'li paralı as-kerleri getirmesi için kardeşi Taurosthenes'i yolladı.

Düşman Atina kampına yaklaşınca, Plutarkhos paralı askerleriyle birlikte kaçma teşebbüsünde bu-lunmak için fırladı. Ne yazık ki, Atinalı süvariler de panik içinde kalmışlardı. Plutarkhos'u dışarıya kadar izleyip dağıldılar. Biraz önce Plutarkhos'un ve süva-rinin geri çekilmesini sağlayan Euboia'lılar şimdi za-feri kazandıklarına inanarak surlara doğru ilerle-mektedir. Bu noktada Phokion, Atina piyadesinin esas kısmı ile dışarı fırlayıp bunları bozguna uğrattı. Sonra Atina falanksına, beklemelerini ve dağınık hal-deki süvari ve paralı askerler için bir toplanma nokta-sı oluşturmalarını emretti. Öte yandan da kendisi sa-dece *epilektos* 'larla birlikte Euboia ordusunun ana bö-lümüne doğru ilerledi. Phokion'un astı Kleophanes, Atina süvarisini toplamayı başardı ve zamanında savaş alanına gelerek zaferi sağlama aldı (Plutarkhos, *Vitae Parallelae Phokion* [Paralel Yaşamlar] 13).

Bu seferde ölen bir süvariye adanmış mermer bir Atina cenaze *lektyhos*'u bulunmuştur. Kalkanında bo-ga betimi olan bir hopliti ezip geçerken betimlen-miştir. Bu desen Euboia Birliği'nin işaretidir. Dola-yısıyla süvari, Euboia piyadesi ile savaşırken ölmüş-tür. Atina süvarisinin katıldığını bildiğimiz tek sefer M.Ö. 349'dakidir.

Levha K1: Atinalı *hamippos*, yak. M.Ö. 349

Süvarinin arkasında koşan figür, *hamippos* sınıfının hafif piyadesidir. *Hamippos*, süvarinin yanında çar-pışmak için eğitilmiş hafif silahlı piyadedir. Atların kuyruğunu ve yeleğini tutarak savaşa girerdi. *Hamip-pos* özellikle düz süvari savaşında, düşman atlarını yarabildiği zaman faydalıydı. En çok sevilen hile, düşman atının altına kayıp bir bıçak ile atın karnını yarmaktı. *Hamippos* olarak savaşmak kesinlikle kor-

(A) Bu stater M.Ö. 360'larda Akhaia Birliği'nin varlığına işaret eden kanıtların temelini teşkil eder. Arka yüzde öne doğru uzanmış sağ elindeki kartalı ile tahtta oturan Zeus; sağda üçlü biçimde basılmış "Akhaia'lılar" yazıtı; solda bir Frig miğferi betimlenmiştir. Krş. Levha 11. (B) Eleialı'lara ait stater, yaklaşık M.Ö. 370. Neredeyse hepsi büyük değerlerde olan Elis'lilere ait muhtemelen, açık bir biçimde Olimpiyat oyunları ile ilişkilidir. M.Ö. 4. yüzyılda Eleia'lı oymacıların okulu, Yunanistan'ın birçok bölgesinde sikke tiplerine etki etmiştir. Kartalın kurbanı bir koç ya da koyun veya daha büyük olasılıkla yabancı tavşan gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır. (C) Eleia sikkelерinin ikinci bir serisinde, yaklaşık M.Ö. 370'ler, bir kartal bir yılanı öldürürken betimlenmiştir. Her iki seri de, deseni bir hoplit kalkanı üzerinde gösterir. Böylelikle bu tip kalkan desenlerinin iki farklı Eleia Birliği tarafından kullanılmış olduğunu tahmin edebiliriz. Krş. Levha 12. (D) Levha J2'nin rekonstrüksiyonunda kullanılan 4. yüzyıla ait Aineia'lıların sikkesi. Bu Aineia'lı hafif mızraklı, sert Thessalia şapkasını geçici olarak bir kalkan gibi kullanmaktadır. Daha geç sikkelerde benzer bir biçimde bir kılıç kuşanmış, yanında, yere bir çift hafif mızrak saplayan bir sapancı betimlenmiştir (British Museum).

kalılara göre bir iş değildi. Ksenophon, *Hipparkhos'un Görevleri Üzerine* adlı el kitabında (5.13, 9.7) Atinalılara, düşmana karşı acımasız olmak için özellikle nedenleri bulunan sürgünlerden ve Atina'daki diğer yabancıdardan kurulu bir *hamippos* sınıfı oluşturmalarını önermektedir.

Hamippos 'lardan yazılı kaynaklarda ilk defa Syrakusai Tiranı Gelon'un (Herodotos 7.158) kuvvetlerinde hizmet etmeleri nedeniyle söz edilmiştir. Süvarinin yanında koşan aynı sayıdaki *hippodromos psilos* 'ları, ya da *psilos*, tiranın 2.000 süvarisine eşlik etmiştir. *Hamippos* 'lar daha sonra Peloponnesos Savaşı'nda Boiotia ordusunda karşımıza çıkar. Lakadaimonia ordusu M.Ö. 418'deki Mantinea Savaşı'ndan sonra yeniden düzenlendiğinde, 600 *Skiritai*, *mora* 'ların hoplit saflarına katılmamış, *hamippos* 'lara dönüştürülerek 600 süvarinin yanında savaşmıştır. M.Ö. 371'de Leuktra Savaşı'ndan sonra *Skiritis* 'ler, Lakadaimon'dan bağımsızlıklarını kazandı; M.Ö. 362'deki İkinci Mantinea Savaşı'nda Lakadaimonia süvarisi herhangi bir *hamippos* olmaksızın sağ kanatla çarpıştı (Ksen. *Hell.* 7.5.23).

Ksenophon, *Hipparkhos'un Görevleri Üzerine* adlı el kitabını, Thebai ile savaş çıkmadan kısa bir süre önce, M.Ö. 365'te yazdı. Görünüşe göre *hamippos* 'ların

Atina ordusuna alınmasına dair önerisi çok kısa bir süre sonra gerçekleşti. Mantinea Savaşı'nda Diodoros (15.85.4) sol kanattaki Atina süvarisinin, daha üstün atlar ya da binicilik nedeniyle değil; Thebai'lılar için savaşan *psilos* 'ların daha kalabalık, daha iyi donanımlı olması ve taktiksel özelliklerinin üstünlüğü gibi nedenlerle Thebai'lılar tarafından yenilgiye uğratıldığını anlatır. Bu da, Atinalılar safında da çarpışan *psilos* 'lar, başka bir deyişle *hamippos* 'lar olduğu anlamına gelir.

Kephisodotos'un *lektyhos* 'unda herhangi bir boya günümüze ulaşmadığı için atlinın ya da *hamippos* 'un renklerini kesin olarak tespit edemiyoruz. Ancak askeri üniformada kırmızının farklı tonları giderek daha yaygın bir hale geliyordu. Dolayısıyla kırmızı rengi kullanarak çok da yanlışmış sayılmayız. Bu figürle ilgili ikinci sorun, keçeli pilos-şapka mı yoksa bronz pilos-miğfer mi giydiğini bilmememizdir. Burada keçeli bir şapka ile gösterilmiştir.

Atina *hamippos* 'ları önceden belirlenmiş bir tarihte ücretlerini almaktaydı. Aristoteles (*Athenaion Politeia* [Atinalıların Yasası] 49.1) *hamippos* ve *prodromos* 'ların Atina Meclisi tarafından her yıl denetlendiğini bildirmektedir. Eğer meclis *hamippos* 'larla ilgili herhangi bir kusur bulursa, bu kişiler listeden

Panathenaia ödül amphorasından alınan detay, hafif mızrak kayışının kullanılmasını göstermektedir, yaklaşık M.Ö. 530. Kayış, hafif mızrağa fazladan hız dışında mızrağın uçuşu esnasında yön açısından da istikrar sağlamıştır. Galip gelen atletlere verilen bu kapların birçoğunda Yunan spor hayatı ile ilgili ilginç detaylar vardır. Krs. Levha J2 (Leiden, Rijksmuseum van Oudheden, PC 8).

atılır ve ücretlerini kaybederlerdi. Benzer şekilde *prodromos*'lardan herhangi biri hizmet için uygun bulunmazsa, rütbesi indirilip süvari saflarına gönderilirdi. Belki de *hamippos*'lar, Ksenophon'un önerdiği kolorduda hizmet etmeye özellikle uygun olan fakir ve çaresiz erkeklerden oluşuyordu.

Levha K2: Atinalı *prodromos* süvarisi, yak. M.Ö. 349

Prodromos'lar ya da "Gözcüler" Haliartos Savaşı'ndan sonra terhis edilen okçu-atlıların yerine geçmek için M.Ö. 395-394 kışında ordudan çıkarılan Atina süvarisinin bir koluydu. *Prodromos*'lar daha önce okçu-atlıların yaptığı, gözcü ve ulak görevlerini üstlendiler ve görünüşe göre kabile süvari alaylarından toplandılar. M.Ö. 394'te Nemea'da ölen ve herhalde bir *prodromos* olan Deksideos, kendisine ait cenaze yazıtında "beşin biri" olarak anlatılmıştır. Bu, genellikle her süvari *phyle*'sinin, *prodromos* olarak hizmet etmek

üzere en iyi adamlarından beşini seçtiği şekilde yorumlanmaktadır. Dolayısıyla her *hipparkhos*'un 25 admandan oluşan küçük bir birliği olurdu.

Süvarilerin betimlendikleri Atina kabartmalarında M.Ö. 395-394'ten önce sürekli olarak göğüslük giymiş olarak gösterilirken, bu tarihten sonra zırhlı ya da zırsız olarak betimlendikleri görülür. Göğüslüğü olmadan betimlenenlerin *prodromoi* olması mümkündür. Ancak M.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısında göğüslüğün, aynı sıradaki süvariler tarafından bile, nadiren giyilmiş olması da aynı şekilde mümkündür. Yüzyılın ikinci yarısında ise göğüslük, bu sefer kasıkları örten kumaş da eklenmiş olarak, kabartmaların büyük bir kısmında betimlenir. Dolayısıyla *prodromoi*'un gösterildiğinden biraz daha emin olabiliriz. Teçhizatla yapılan bir başka değişiklik *petasos* şapkası ve "*petasos*-mığferi"nin bir noktada Boiotia mığferi ile değiştirilmiş olmasıdır. Bu değişimin tarihlenmesi oldukça zordur. Ancak Atina süvarisinin Boiotia mığferini M.Ö. 362'de benimsediğini ve Mantinea Savaşı'nda çarpışma sırasında karşı saftaki Thebai süvarisinin mığferlerini ayırt edebilmek için beyaza boyadıklarını ileri sürebilirim.

Hamippos'a gelecek olursak, bu figürün renklerini de yeniden oluşturmak güçtür. Bu tarihe kadar süvaride tektip özelliklerin bulunması beklenebilir. Gerçekten de Ksenophon (a.g.e. 1.23) *pylarkhs*'ların yapılan düzenlemelere uygun olarak askerleri silahlandırmaya ve silahlarının parasını sonradan ödemeye zorlamaya yetkili olduklarını hatırlatmaktadır. Resmi geçitlerde süvari sınıfının giyim tarzına ne kadar dikkat ediliyorsa, sefer sırasındaki performanslarına da o kadar özen gösteriliyordu. Demosthenes (4.35) her yıl düzenlenen Panathenaia ve diğer festivallerde harcanan para ile bir deniz seferinin gerektirdiği harcamaların yapılabileceğini bildirmektedir. O zaman *prodromos*'ların bir hayli gösterişli olduğu düşünülebilir.

Kabartmada *prodromos* hafif bir mızrak tutarken betimlenmiştir. Özellikle bu silahı kullanmada becerikli olmaları için *prodromos*'ların eğitime çok çaba harcanmıştı. Ancak yanlarında bir de süvari mızrağı taşımış olabilirler.

Levha K3: Euboia'lı hoplit, yak. M.Ö. 349

Bu figür, Euboia Birliği'nin işareti olan boyundan kesik, izleyiciye doğru döndürülmüş bir boğa başı şeklindeki kalkan deseninden tanınabilir. Euboia kelimesi "sığırı bol" anlamına gelir ve boğa başı adanın bu ününe yapılan bilinçli bir atıf gibi gözükmektedir. Euboia Birliği ve adanın müfrit kentlerinin sikkelerinde 349 yıllarında bu baş bazı zamanlar kurban için süslenmiş olarak, bazen de yalın biçimde defalarca betimlenmiştir. Levha K3'te ayrıntıları kesin olarak oluştururken yaşanacak güçlüğü önlemek amacıyla baş, yalın bir biçimde betimlenmiştir.

Bu figürde karşılaşılan güçlüklerin benzerleriyle Levha K'deki diğer figürlerde de karşılaşılmıştır. K3'te renkler kesin değildir. Bir başka sorun; hoplitin, Euboia Birliği'ne ait hoplit sınıfının bir üyesi mi—ki büyük bir ihtimalle öyledir— yoksa Taurosthenes tarafından kiralanılan Phokis'li paralı bir asker mi olduğunu bilmememizdir.

Bu sırada Kutsal Savaş sona ermek üzereydi ve Phokis'liler paraya el koymak konusunda giderek daha çaresiz kalıyorlardı. Philomelos'un yerine kardeşleri Onomarkhos ve Phayllos geçmişti. Her ikisi de Delphoi hazinelerini yağmalamak zorunda kalmıştı. Bu zamana kadar Phokis'liler 200 yıl boyunca, belki de daha önce Lydia krallarının sunmuş olduğu adakları eritme zorunda bırakılmışlardı. Saklı hazineleri bulmak için tapınakları kazma planları yapılmaktaydı.

Fakat paralı askerlerin, ücretlerini aldıkları sürece şikâyet ettikleri yoktu. Çünkü ücretleri normal tarifenin iki katına çıkarılmıştı. Yeni edindikleri zenginlik, silahlarına da yansdı. Bu paralı askerlerin bir kısmı sonradan Timoleon komutasında hizmet etmek için Sicilya'ya gitti. Kalkanlarının deniz minaresinden çıkarılan mor boyayla bezendiğini, altın, fil dişi ve kehribar ile süslendiğini duyuyoruz (Plutarkhos, *Vitae Parallelae Timoleon* [Paralel Yaşamlar] 31.1). Bundan dolayı Levha K3, Euboia hizmetinde Phokis'li bir paralı asker olabileceği göz önüne alınarak yeniden oluşturulmuştur.

Şimdi kayıp olan bir kap resminin yeniden çizimi. Zafer kurdeleri ile süslenmiş bir atlet betimlenmiş. Aynı zamanda zafer tacını ellerinde tutmaktadır. Başlığın önemi bilinmemektedir (Dar.-Sag. I, sek. 1335).

Boğa başının doğrudan kalkanın üzerine mi boyandığı, yoksa biraz daha geç bir dönemde Makedon kalkanlarında gördüğümüz gibi boyalı bir "madalyon" çerçeve üzerine mi yerleştirildiği kesin olarak belli değildir. Ancak kalkan üzerine çok hafif bir çizgi yapılmış gibi gözükmektedir. Dolayısıyla bir çerçeve vardır. Bu figürle ilgili bir başka alışılmadık özellik miğferin şeklidir. Bu şekil her ne kadar bu dönem heykellerinde tek örnek olmasa da, oldukça nadirdir. Levha K3, sanki boyun ve yanak parçaları kesilerek yüzü açık bir miğfer olarak "modernize edilmiş" bir Korinthos miğferi giymektedir.

Levha L1: Atinalı hoplit, M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısı

M.Ö. 360'larda Atina kabartmalarında kaslı göğüs-lükler ve "Frig" miğferi giyen hoplitler belirir. Alt

kenarında karnı örten bir çıkıntısı bulunan kaslı göğüslük, yüzyılın başlarında Atina süvarisi tarafından giyilen göğüslük ile aynı şekildedir. Yalnızca omuzlarda bir çift bronz kapak mevcuttur. Bazı zamanlar göğüslük, kasıkları örten kumaş ile birlikte giyilir. Her ne kadar "Frig" miğferi şimdi en yaygın kullanılan miğfer tipi olsa da, eski örnekler bununla birlikte kullanılmaya devam etmiştir. Bunun nedeni fakir yurttaşların en son tarzdaki miğferlere gücü yetmediği takdirde, eskimiş miğfer tiplerini kullanmaya devam etmesi olabilir. Zaman zaman anıtlarda Korinthos miğferi yeni kaslı göğüslük ile birlikte kullanılırken gösterilmiştir. Fazlasıyla geleneksel olan bu miğfer tipinin, sadece rütbe işareti olarak *strategos*'lar tarafından hâlâ giyiliyor olması mümkündür. Zira M.Ö. 4. yüzyıldaki Atinalı komutanların betimlendiği büstler, *strategos*'ları devamlı olarak bu tip miğfer giyerken göstermektedir.

Levha Lı söz konusu M.Ö. 4. yüzyıl kabartmalarına dayanır. Kırmızı renk, Philopolis'in oğlu Polystratos'un mermer *loutrophoros*'u da dahil olmak üzere, bazı Atina mezar anıtlarındaki tuniklerde ve vücuda sarılarak giyilen *ephaptis* pelerinlerinde korunmuştur. Kırmızı renk bazen koyu kırmızı ya da mor için temel renk olarak kullanılmıştır. Ancak sade kırmızının tek renk olarak kullanılması daha muhtemeldir.

Kalkan üzerinde Atina'ya istinaden bir "alpha" harfi vardır. Yakın bir zamanda Atina agorasındaki Amerikan kazılarında, Atina Arsenali'nin yaklaşık 70 metre uzağındaki bir kuyuda bir kurşun jeton çöplüğü keşfedilmiştir.²¹ Bu kurşun jetonların bir yüzünde bir miğfer ya da göğüslük gibi bir tür zırh parçası, arka yüzünde ise boyutu ifade eden bir harf gösterilmiştir. Örneğin miğfer, baldır zırhı ve göğüslüğün dört ölçüsü varmış gibi gözükmektedir. Bu jetonların bazılarında "alpha" harfi ile birlikte hoplit kalkanı bir arma olarak gösterilmektedir. Her ne kadar bu jetonlar Geç Klasik'ten ziyade Erken Hellenistik döneme ait gibi gözükse de, aynı kalkan arması daha erken bir tarihte de kullanımda olabilir. Bu dönemde Atina kalkan

Aithalidai *demos*'undan Konon'un oğlu Kephisodotos'a adanmış Atina cenaze mermer *lektythos*'u. Bu örnek, M.Ö. 4. yüzyılda *lektythos*'ların giderek aldıkları biçim olan kısa gövdeli bir şekle sahiptir. Levha K'deki figürler bu heykele dayanmaktadır (Atina, Ulusal Müze, 3620).

bezemesi ile ilgili elimizdeki tek yazılı kaynak Khaironeia Savaşı'nda Demosthenes'in kalkanına "İyi Şans!" yazmış olduğunu bildiren ifadedir (Plutarkhos, *Vitae Parallelae Demosthenes* [Paralel Yaşamlar] 20.2). Kelimelerin kalkanın iç kısmına mı, kenarına mı, yoksa arma boyunca mı yazıldığı belirtilmemiştir.

Kurşun jetonlar Hellenistik dönemde silah ve teçhizatın devlete ait olduğunu ve devlet tarafından çıkarıldığını gösterir. Ancak bu uygulama Klasik Dönem'de ne kadar eskiye uzanmaktadır? M.Ö. 380'ler

21 John H. Kroll, *Hesperia* 46, 1977, s. 141-6.

kadar erken bir devirde banker Pasion, devlete 1.000 adet kalkan bağışında bulundu (Plutarkhos, *Vitae Parallelae Demosthenes* [Paralel Yaşamlar] 45.85) ve bu uygulama M.Ö. 4. yüzyıl boyunca devam etti. Çoğu kez hediyeler Atina'da ikamet eden yabancılar ya da karşılığında Atina'yurttaşlığı edinme umuduylla azat edilmiş köleler tarafından yapılırdı. M.Ö. 369-368'de Atina Arsenali envanterinde, yeni çıkarılacaklar bir yana, 1.000'den fazla kalkanın depoda olduğundan bahsedilmiştir. Atina devletine göre bu zırh, asker yurttaşların sahip oldukları ile değiştirilmek için değil, bunları karşılayamayacak kadar fakir olanlara silah tedarik ederek hoplit gücünü artırmak için kullanılmıştı.

Atina Ordu Reformu

M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısında "tümen toplama"yı duymaya başlıyoruz. "Tümen toplama" fikri, kabile *takseis*'inin sadece bir bölümünün aynı anda sefere gönderilmesini ifade etmektedir; böylelikle, devrelerin uzun dönemler boyunca evlerinde bulunmalarını önlemek amaçlanmıştır olmalıdır. Süvari de muhtemelen, sefer amacıyla her biri kendi *hipparkos*

Bu Atina kabartmasında atın kuyruğuna tutunarak *prodromos*'un arkasından koşan bir *hamippos* betimlenmiştir. Atlinin boynunun arkasında asılı duran *petasos*-şapka, bu kabartmayı muhtemelen Boiotia miğferinin tanıtılmasından önceye tarihler. Krs. Levha K1 (Louvre Müzesi, 744).

hos'unun emrinde iki tümene ayrılmıştır. M.Ö. 349'daki Euboia seferinden bildiğimiz kadarıyla bu iki tümen, bir sefer süresi boyunca dönüşümlü olarak yer değiştirdi; biri dışarı giderken diğeri Attika'da kalırdı. Atinalılar imparatorluklarını yeniden kurmayı başardıklarında sıklıkla bir *hipparkhos*'u Attika'da, diğeri Lesbos'da görevdeyken görürüz.

Atina *epilektos*'larından ilk defa M.Ö. 349'da Tamynai'de bahsedilmektedir. Her ne kadar elimizde doğruluğunu kanıtlayacak bir bulgu olmasa da, diğeri Yunan devletlerinde olduğu gibi hizmetlerinin devam edebilmesi için, bakımlarının sağlanmış olduğunu varsayabiliriz. Aiskhines (2.169) cesareti için ödüllendirildiği Tamynai'de (muhtemelen bir subay olarak) *epilektos*'ların arasında hizmet etmiştir.

Atina Ordusunun Sonu

M.Ö. 338'de Khaironeia'da Makedon Philippos'un Yunanlıları yenilgiye uğratmasından sonra, hoplit gücünü artırmak için son bir çaba harcadı. Artık bütün yurttaşlar hoplit olarak eğitilecek ve kendilerine devlet tarafından bir kalkan verilecekti. *Epehebos*'lar ilk yıllarını Piraeus'taki garnizonlarda hoplit savaşını, okçuluğu, hafif mızrak atmayı ve mancınık kullanmayı öğrenerek geçirdi. Sonra devletten mızrağını, pelerinini ve kalkanını aldı ve ikinci yıllarını Attika kalelerinde hoplit hizmetinde geçirdi (Aristoteles *Athenaion Politeia* [Atinalıların Yasası] 42.3). Söz konusu değişiklikler, onları yürürlüğe koyan Atinalı devlet adamı Lykurgos'un adıyla, Lykurgos Reformları diye anılır.

Fakat M.Ö. 301'de işgal altında olan ve işgalcilerle işbirliği yapan Atina hükümeti *epehebos* hizmetini gönüllü hale getirdi. *Epehebos* kayıtları bir yılda aniden yaklaşık 800'den 30'a düştü; eğitim bir yıla indirildi; garnizon ve sınır kalelerindeki hizmetlerden vazgeçildi. Son olarak askerî müfredat programına felsefe dersleri konuldu. M.Ö. 278'de Galat işgalini geri püskürtten Aitolia'lılara yardım etmek için Atinalılar tarafından gönderilen askerî birlik sadece 500 atlı ve 1.000 *epilektos*'tan oluşuyordu (Pausanias 10.20.5). Atinalı askerlerin barbar Keltlerle karşı

karşıya geldiklerinde, yeni temel eğitimleriyle ilgili bazı unsurları diğerlerine nazaran daha az faydalı bulduklarını varsayabiliriz.

Levha L2: Rodoslu hoplit, M.Ö. 4. yüzyılın sonu

Atina'da bulunanlara benzeyen ve üzerinde bir gül deseni taşıyan bir kalkanın betimlendiği kurşun bir jeton keşfedildi. Her ne kadar bu jeton yeri ve tarihi belli olmayan rastgele bir buluntu olsa da, Atina jetonları ile aynı amaçta kullanılmış olabileceğini, benzer bir döneme tarihlenebileceğini ve orijinal olarak Rodos'tan geldiğini varsayabiliriz. Başlangıçta Rodos adasında Ialysos, Lindos ve Kamiros adında üç kent bulunmaktaydı; M.Ö. 409'da ada birleşti ve federal başkent olarak Rodos kenti kuruldu.

Gül, Rodos'un simgesi olarak benimsendi ve düzenli olarak kent sikkelerinde yer aldı. Bu da bize, kurşun jetonun Rodos malı olduğunu ve Rodos kalkan deseninin bir gül olduğunu söyleme olanağı verir. Rodos teçhizatı ile ilgili bütün diğer kanıtlar ne yazık ki Klasik'ten çok Hellenistik döneme aittir. Tunik gibi göğüslük de, erken Hellenistik dönem heykel sanatına dayanır. Ancak herhangi bir sağlam kanıt olmadan renklendirme yapılmıştır.

Levha L3: Pers hizmetindeki Yunan paralı askeri, M.Ö. 330'lar

Bu figür Pompeii'deki İskender Mozaïği'nde gösterilen iki Yunan paralı asker figürüne dayanır. Pek alışılmamış bir biçimde her iki figür de savunma için başka hiçbir vücut zırhı olmaksızın, sadece bir kalkanla betimlenmiştir. Mozaikte Yunan paralı askerlerinin betimlenmiş olabileceğini düşündüren birkaç miğferli baş daha vardır. Ancak bu iki figürün miğfersiz olarak betimlenmesinin kastî olmadığını düşündürecek bir neden bulunmamaktadır. İskender Lahdi'nde de Yunan paralı askerleri vücut zırhı olmadan, bazen de miğfersiz olarak betimlenmiştir. Pers hizmetindeki Yunan paralı askerleri, Yunan anakarasında popülerlik açısından yeniden canlanan vücut zırhı tarafından gölgede bırakılmış "hafif hoplit" zir-

Bir *petasos*-başlık giymiş bir *prodromos*'un betimlendiği bir başka Atina kabartması. Başlıktan ötürü Boiotia miğferinin tanıtılmasından önceye tarihlenir. Söz konusu figür, bir *hamippos* ile birlikte yere düşmüş bir düşmana saldırmaktadır. *Hamippos*'un kullandığı silah belirsizdir. Bir sopa ya da Thessalia'lıların kullandığı bir tür gürz olabilir (Budapeşte, Güzel Sanatlar Müzesi, 4744).

hını ve kıyafetini giymeye devam etmiş olabilir. Bir başka neden de, belki, Yunanların Pers hizmetindeyken aşırı sıcaklarda çalışmak zorunda olmasıydı. Levha L3'te fark edilmesi gereken diğer özellikler, *Lakedaimonia* kısa kılıcının yerine geçen uzun kılıç ve ince baş bandıdır. Bunların her ikisi de M.Ö. 4. yüzyıl sonuna ait özelliklerdir. İskender Lahdi'nde ve Mozaïği'nde görülen kırmızı tunik, Ksenophon'un zamanından beri paralı askerlerin üniforması olmuştur.

Pers Hizmetindeki Yunan Devleti Birlikleri

M.Ö. 350'li yıllara doğru Pers hizmetindeki paralı askerler sefer için çoğunlukla bireysel anlaşmalar ile değil, Yunan kent devletlerinin ordularından topluca kiralanıyorlardı. Pers İmparatorluğu açık pazardan yeterli sayıda paralı asker bulmakta giderek zorlanıyordu. Yunan devletleri de çoğunluğunu *epilektos*'ların oluşturduğu hoplit ordularının maddi desteğini temin etmekte zorlanıyorlardı. Tek çözüm, Yunan devletlerinin barış zamanında kendi *epilektos*'larını Perslere kiralamalarıydı. Bu durum *epilektos*'ları idame etmenin verdiği mali yükü azalttı ve bir yandan da Perslerin kendi subaylarının emri altında hizmet eden çok sayıda eğitilmiş hoplit edinmelerini sağladı.

M.Ö. 343'te Mısır'ı yeniden ele geçirmek üzere yaptıkları seferde Persler, bu yöntemlerle Lakrates komutasında 1.000 Thebai'lı hopliti, Nikostratos komutasında 3.000 Argos'lu hopliti ve ek olarak Anadolu'nun Yunan kentlerinden çıkarılan 6.000 hopliti kendi orduları altında topladılar. Son bahsedilen kuvvetin başına Rodoslu Mentor getirildi.

Sonradan Argos'un hükümdarı olacak Nikostratos bir zamanlar sara hastasıydı. "Kutsal hastalık"tan kurtulabilmek için Nikostratos kendisini "Tıbbın Zeus'u" olarak adlandıran Syrakusai'lı çılgın, ama başarılı bir doktor olan Menekrates'e gitti. İyi doktor hizmet sunmayı kabul etti. Ancak bir şartı vardı; eğer iyileşirse Nikostratos kendisinin öğrencisi olacaktı. İyileşmesi üzerine bedensel gücü yerine gelen bahtsız Nikostratos, Herakles gibi aslan postundan kıyafet giymek, sopa taşımak ve kendisini çağırdığı zaman Menekrates'i beklemek mecburiyetinde kaldı. Nikostratos'u M.Ö. 343'teki Mısır seferinde bile bu kılık içinde buluyoruz. Bu (kabul edilmelidir ki önem-senecek bir tarafı olmayan) küçük hikâye dışında Pers hizmetindeki Yunan paralı askerlerinin kıyafeti hakkında yazılı bir kaynak bulunmamaktadır. Nikostratos'un Argos'lu askerî birliği göz önüne alınırsa, M.Ö. 5. yüzyılda olduğu gibi beyazın Argos'lular için ayırt edici bir renk olmaya devam etmesi mümkündür. Ancak üniformanın daha normal olan bronz ve kırmızı renge dönüşmüş olması daha olasıdır.

Levha L4: Teçhizat taşıyıcısı

Sefer sırasında hoplite, teçhizatını taşıyacak bir köle, hizmetli ya da bir görevli eşlik ederdi. Bunlar dürüst olmayan, kurnaz kimseler olarak görülmüştür ve Yunan komedyasında bu türden karakterler olarak ortaya çıkarlar. Hoplit genellikle kendi mızrağını ve kalkanını taşırdı. Ama bütün teçhizatı ve tayını taşımak hizmetliye düşerdi. Bunun için hizmetlinin omuzlarının üzerinden hurç sallandırılırdı. Bazen yatak takımı, ya da *stromata*, eğer hoplit tarafından taşınıyorsa kalkana bağlanırdı. Levha L4, yatak takımına bağlanmış olası bir yemek kabını göstermektedir. Kare biçimindeki hasırdan yapılmış tayın sepeti, ya da *gulios*, yatak askılarının birinden aşağı sarkıtıl-

mıştır. Tayınlardaki temel gıda tuz ve kekikle tatlandırılmış soğan ve *tarikhos*'tur (tuzlama, kurutma ya da tutsüleme ile korunan ve incir yapraklarına sarılmış balık ya da et). Bir sefere çıkmadan önce bir yurttaş askerin yanına kaç günlük tayın alması gerektiği emirle belirlenirdi.

Bariş zamanında zarar görmemesi için, mızrak bir kutu içinde saklanır, kalkan ise duvara asılırdı. Temizleme ve arada sırada elden geçirme gibi işler için kalkan, kenarı yere gelecek şekilde özel bir ayaklık ile desteklenerek yatırılırdı. Bronz yüzeyi en iyi şekilde parlaması için yağ ile cilalanırdı. Sefer sırasında kararmasını ve dolayısıyla devamlı temizlenmesini önlemek amacıyla, kalkan sıklıkla kılıfı içinde saklanırdı.

Deksileos Anıtı. Bu muhteşem cenaze anıtı Atina Kutsal Yolu kazıları sırasında keşfedilmiştir. Yazıt şöyledir: "Lysanios'un oğlu Deksileos, Thorikos'lu, Telsandros'un *arkhon*'luğu (414/3) sırasında doğdu, Euboulides'in *arkhon*'luğu (394/3) sırasında Korinthos'ta öldü, beş süvariden biri." Deksileos'un heykelinde orijinal olarak bronz bir *petasos* ve uzun bir süvari mızrağı da olmalıydı. Krs. Levha K2 (Atina, Ulusal Müze, P 1130).

LEVHALAR: ÖNEMLİ NOTLAR

(Daha ayrıntılı tanımlar, ana metin boyunca tarihsel sıralama içinde yapılmıştır.)

Levha A, 490'larda bir Yunan çeşmesi önünde ayakta duran Yunan hoplilerini temsil eder. A1, bronz bir heykele dayanan bir Lakedaimonlular subayı göstermektedir: Enine yerleştirilmiş sorguç olasılıkla bir rütbe işaretidir. A2, Samoslu bir hoplittir. Kalkan deseni, bir hoplit kalkanı üzerindeki Samos'un aslan kafası işaretini gösteren bir sikkeye dayandırılmıştır. A3, metinlere ve bir vazo resmine dayanarak Argos'lu bir hopliti temsil eder. Birçok hoplit bu dönemde tektip bir kalkan deseni kullanmadı. Ancak A4, kalkanı üzerinde Alkmaionidai'nin "Leukopodes" işaretini taşımaktadır.

Panaitios'un cenaze kabartmasından bir detay, yaklaşık M.Ö. 395-390. Olasılıkla bir *prodomos* olan süvari, göğüsük giymemektedir. Bol tunik o dönem için tipiktir. Küçük yaprak biçimli bir uca sahip *kamaks*, uzun mızrak sapı ve bir çift hafif mızrakta oluşan karmaya dikkat ediniz. Krş. Levha K2 (Atina, Ulusal Müze, 884).

Philopolis'in oğlu Polystratos'un betimlendiği mermer *Ioutrophoros*'tan bir detay. Genel kanı bu Polystratos'un, M.Ö. 410-409'da aktif olan daha önceki bir Polystratos'un torunu olduğu yönündedir. Böylelikle bu kabartma M.Ö. 390'lara tarihlendirilir. Bizim Polystratos'un, aynı aileden daha geç bir kuşağa ait olmamasında hiçbir neden yoktur ve kabartmanın M.Ö. 360'lara tarihlendirilmesi diğer arkeolojik verilere daha uygun düşmektedir. Polystratos'un arkasında, teçizatının geri kalanını taşıyan bir delikanlı durmaktadır (Atina, Ulusal Müze, 3473). Ek: Bir Frig miğferine ait olan antropomorfik yanaklık, Polystratos'un *Ioutrophoros*'unda betimlenene çok benzemektedir: Krş. Levha L1. Frig miğferi Bayan J. Vokotopoulou tarafından ele alınan yeni bir çalışmanın konusudur: *Archäologischer Anzeiger*, 1982, s. 497-520 (St. Germain-en-Laye, Musée des Antiquités, 4764).

Levha B, 440'larda Thrakia'lılara karşı yapılan bir Yunan seferinin başarısızlığını göstermektedir. B1'deki gibi kalkanlı, hafif mızraklı olan Thrakia'lı

Solda: 20 cm çapında Atina kurşun jetonu. Bu damgalanmış kurşun jetonların "küçük pusula"nın erken bir türü olduğuna kuşku yoktur. Olasılıkla bir zırh parçası çıkarıldığında isim askılarına asılmaktaydılar (*Hesperia* 46, 1977, lv. 40, 7). Sağda: 17 cm çapında bir Rodos kurşun jetonunun çizimi. Atina Ulusal Müzesi'nde Nümismatik Koleksiyonu'nda bulunmaktadır. Hiç kuşkusuz Atina örnekleriyle aynı işleve sahipti. Krş. Levha L2 (Arthur Engel, BCH 8, 1884, s. 21 ve s. 6 no. 222).

Louvre'da (S 1678 B) bulunan bir pişmiş toprak eserin yeniden çizimi. Kalkanlı ve miğferli bir hoplit ile yanında teçhizatını taşıyan *skeuophoros* (Darr.-Sag. IV, 2 şek. 6095).

peltastes'ler, hoplitler için büyük bir tehlikeydi. B2, B3: *Ekdromos*'lar denilen hafif silahlı hoplitler, *peltastes*'leri kovalamak için oluşturuldu. Göğüsükten vazgeçilmiş ve yerini hafif kumaşlı giysiler almıştır.

Yunanistan'daki en iyi süvari Thessalia'dan geliyordu. C1, geleneksel Boiotia şapkasını giyen Boiotia'lı bir hoplittir. Her ikisi de *kamaks* denilen uzun süvari mızrağı kullanmakta olan bir çift Thessalia'lı süvariden (C2, C3) kaçarken betimlenmiştir. Bütün renkler 440'lara ait Atina renkli vazolarına dayanmaktadır ve sahne, M.Ö. 457'deki Tanagra Muharebesi'nden bir sahneyi temsil ediyor olabilir.

Atina da M.Ö. 442'de süvari gücünü önemli ölçüde artırdı. Levha D, yaklaşık M.Ö. 430'da kuzeybatıda Phyle sınır kalesinde imdan yapan Atinalı bir süvari göstermektedir. D1, birçok Atina kabartmasında görülen şapkalı ve göğüsüküklü Atina süvarisinin normal kıyafetini gösterir. D2, bir *ephebos* ya da askeri öğrencinin işareti olabilecek siyah bir pelerin ve *petasos*-şapka şeklinde bronz bir miğfer giymektedir.

Levha E, M.Ö.426'da Aitolia'ya yaptığı seferde Atinalı komutan Demosthenes'in yenilgisini göstermektedir. E1, E2 Yunan *psilos*'ları ya da hafif piyadeleridir. E3 ise devlet tarafından dağıtılan kalkanı kullanan Atinalı bir hoplittir. Ancak olasılıkla bu kalkanlar sadece atletik yarışmalar için dağıtılıyordu. Bütün bu figürler vazo resimlerinden alınmıştır.

Levha F, M.Ö. 413'te Attika'yı işgal eden Peloponnesos Birliği hoplitlerini göstermektedir. Güney Attika'da askeri bir yol boyunca ilerlerken betimlenmişlerdir. F1, uzun saç ile sakalından ve koyu kırmızı ve bronz üniformasından tanınan Lakedaimonia'lı bir hoplittir. F2, Lakedaimonia'lı bir subaydır. Sorguç, bir rütbe işareti gibi gözükmektedir. Lakedaimonia'lının müttefikleri, örneğin bir Tegea'lı olan F3, Lakedaimonia üniformasını benimsemiştir. (Düzelti: Bir yanlış anlaşılardan ötürü arka plandaki süvariler hoplit kalkanları ile gösterilmiştir, tabii ki bunlar M.Ö. 270'lerden önce kullanılmamıştır).

Levha G, M.Ö. 395'teki Haliartos Muharebesi'ndeki Boiotia Birliği'nin hoplitlerini betimlemektedir. Figürler Boiotia vazo resimlerine göre yeniden oluşturulmuştur. G2, bir Boiotia özelliği gibi görünen çizmeler giymekte ve Sparta'lıların yılan işaretini ta-

Komik bir belalı tipin betimlendiği pişmiş toprak bir figür. Bir nedenden ötürü bu *skeuophoros* ya da "teçhizat taşıyıcısı" hoplit kılıcı ile birlikte gösterilmiştir. Tunik ve çizmelerde mavi boya, kılıç kabzasında sarı boya izleri hâlâ durmaktadır. Bkz. Levha L4 (Berlin/DDR, Berlin Şehir Müzesi, TC 7820).

şıyan kalkan kullanmaktadır. G3, bir Thebai'lı olabilir; zira kalkan deseni Thebai'nın koruyucu tanrısı olan Herakles'in sopasıdır.

M.Ö. 382'de Lakedaimonia'lılar Olynthos'a karşı müttelik bir ordu gönderdi. Levha H ordunun neye benzemiş olabileceğini göstermektedir. H1, Sparta'daki Kastor ve Polydeukes kabartmalarına dayanarak oluşturulmuş Lakedaimonia'lı bir süvaridir. Pella'daki bir mezar taşına ve bir Makedon mezarındaki kalkan resmine dayanarak, bir Makedon piyadesini gösteren H2'de Lakedaimon etkisi açıktır. H3, Giritli bir okçuyu gösterir ve bir Girit kabartmasına dayanır.

M.Ö. 360'larda Yunan hoplitleri yeniden vücut zırhını benimsedi. Levha I, içinde Arkadia'lıların (I1), Eleia'lıların (I2) ve Akhaia'lı seçilmiş birliklerin (I3) ya da *epilektos*'ların bulunduğu M.Ö. 364 yılının Olimpiyat oyunlarında gerçekleşen çatışmayı göstermektedir. Bu rekonstrüksiyonlar büyük ölçüde varsayımsaldır.

Levha J, M.Ö. 362'de Mantinea Muharebesi'nde Thebai komutanı Epameinondas'ın ölümünü gösterir. Sopa desenli kalkan dışında bu dönemdeki Thebai askeri kıyafeti ile ilgili hiçbir şey bilinmemektedir. J1 ve J2 eşzamanlı sikkelere dayanarak Thessalia'lı ve Atinalı hafif mızraklıları temsil eder.

Levha K'de gösterilen figürler M.Ö. 349'da Tamy-nai Muharebesi'nde ölen bir atlının anısına yapılmış Atina cenaze anıtından alınmıştır. K1, süvari ile birlikte muharebeye girmek üzere eğitilmiş bir hafif piyade olan Atinalı bir *hamippos*'tur. K2 ise Atinalı bir *prodromos* ya da "gözcü" süvaridir. K3, Euböia Birliği'nin sikkelerinde görülen boğa başı şeklindeki kalkan deseninden hareketle, söz konusu birliğin hizmetindeki bir piyade olarak tanımlanabilir.

Levha L, Klasik Yunanistan'ın son yıllarına tarihlenen hoplit çeşidini göstermektedir. L1 Attika mezar taşlarına göre oluşturulmuş Atinalı bir hoplittir. Kalkan deseni Rodoslu bir hoplit olan L2'ninki gibi Helenistik dönem kurşun jetonundan alınmıştır. L3, İskender Mozaği'ndeki figürlere dayanarak Pers hizmetindeki bir Yunan paralı askerini gösterir. L4, boyalı pişmiş toprak eserlere göre oluşturulmuş bir teçhizat taşıyıcısıdır. Sokak sahnesi, Atina sokakları ve evlerinin rekonstrüksiyonlarına dayanmaktadır.

Euböia Birliği sikkesi. Birliğe ait sikkelerin kesin kronolojisi hâlâ tam belli değildir. Bu sikkelerden bazıları belki de Taurosthenes tarafından tutulan Phokis'li paralı askerlere verilmiştir. Levha K3'ün kalkanındakine benzer bir boğa başı, söz konusu figürü Euböia Birliği askeri olarak tanımlamamıza olanak vermiştir (British Museum).

DİZİN

İllüstrasyon sayfaları **koyu renk** ile yazılmıştır.

Aineia'lı mızraklılar 44, 50, 54
Arkhaia Birliği hoplitleri 49
Argos askeri organizasyonu 11, 12
Argos'lu *epilektos*'lar (seçilmiş birlikler) 12-18
Argos'lu hoplitler 10, 35, 60, 61
Arkadia Birliği 47, 48
Arkadia'lı seçilmiş hoplitler 43, 48
Arkadia'lılar 47-49, 51, 63
Atina ordusu 24, 49, 53, 54, 57-59, 63
askeri organizasyon 23, 24, 25, 27
hamippos'lar (hafif piyade) 45, 53-55, 58, 59, 63
hoplitler 12, 23, 35, 39, 46, 56, 62, 63
prodromos (süvari) 45, 54, 55, 55, 59, 61, 63
süvari erleri 18-21, 38, 45, 50, 51, 53-55, 57, 62
Atina standardı 4, 9, 10, 14
Atinalılar 5, 6, 13, 14, 17-20, 22, 23, 26-28, 31, 32, 49, 51-54, 57, 58, 62, 63
atlet 55, 56
Boiotia Birliği 8, 9, 29-31, 51, 62
Boiotia hoplitleri 16, 37, 41, 62
Boiotia *kantharos*'u 6
Boiotia şapkaları 16, 16, 22, 24, 25, 30, 51, 55, 58, 59, 62
çıplak savaşçılar 26, 30, 34
Dekisileos Anıtı 26, 55, 60
Demosthenes 16, 22, 27, 55, 57, 58, 62
eksomís (tunik) 26, 28
Eleia'lı seçilmiş hoplitler 43, 48
Eleia'lılar 47-49, 54, 63
Elis 47-49, 54
Epameinondas 30, 31, 49, 51, 63
eparitos'lar (seçilmiş birlikler) 47-49
Eretria'lı Plutarkhos 13, 23, 30, 32, 53, 56, 58
Giritli paralı okçular 34, 42, 50, 50, 63
göğüsük ayrıca bkz. kash göğüsük 10, 13, 14, 15, 16, 21, 25, 48, 55-57, 59, 61, 62, hafif mızrak kayısı 50, 55
hamippos (hafif piyade) 45, 53-55, 58, 59, 63
Hellenika Oksyrynkhia 29
Herodotos 9, 12, 13, 15, 54
hoplitler (mızraklılar) 7, 9-12, 14-16, 18-20, 19, 22-30, 22, 24, 32-34, 35, 37, 39-43, 45-47, 48-54, 54, 54, 56-63, 62, 63
Iason, Pherai tiranı 50
kalkan desenleri 9, 10, 13, 15, 19, 23, 26, 28, 30, 31, 31, 34, 47, 48, 49, 54, 56, 59, 61, 63

kalkanlar 4, 6-16, 6, 8, 10, 18, 22, 23, 25, 26-28, 30, 30, 31, 33, 34, 47, 48, 49, 49, 51, 52, 53, 54, 56-63, 62, 63
kamaks (mızrak) 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 61, 62
kash göğüsük 21, 48, 56, 57
Kastor ve Polydeukos 5, 6, 28, 33, 48, 63, kılıçlar 5, 20, 22, 23, 24, 26, 28, 29, 33, 54, 59, 63
Ksenophon 8, 15, 16, 27, 28, 31, 32, 34, 48, 50, 51, 54, 55, 59
kurşun jeton 57, 59, 62, 63
Kutsal Savaş 52-58
Lakedaimonia egemenliği
Lakedaimonia ordusu 8-11, 24-28, 31-34, 54
hoplitler 25, 40, 62
subaylar 7, 8, 26, 27, 35, 40, 61, 62
süvari 28, 32, 33, 42, 50, 54, 63
Lakedaimonia'lılar 7, 8, 12, 25-29, 27, 29, 31, 31-34, 47, 48, 49, 50, 52, 62, 63
lekythos'lar (yağ şişeleri) 14, 16, 16, 17, 19, 20, 21, 53, 54, 57
levhalar A-L 4, 6-12, 6, 8-13, 14-17, 16, 18, 19, 19, 20, 21-24, 22, 23, 25-27, 27, 29-31, 30-33, 33, 34, 47-53, 48-50, 54, 55-57, 55, 57, 58, 59-63, 60-63, lokhos (bolük) 9, 11, 12, 23-25, 32, 49-51
Lysandros 29, 30
Makedonia hoplitleri 33, 34
Mantineia ordusu 28
Mantineia Savaşları 11, 12, 24-26, 47, 49, 50, 54, 55, 63
Megakles 9, 13
Menekrates 60
migfer 4, 5, 8, 10, 12, 14, 15, 16, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 33, 50, 51, 55-57, 58, 59, 59, 62, 62
Frig 48, 54, 56, 57, 61
petasos 16, 17, 20, 21, 21, 22, 24, 55, 58-60, 62
pilos 16, 25-27, 28, 30, 33, 49, 54
mora (tümen) 31-33, 50, 54
Nikostratos 60
ok uçları 34, 53
okçular 14, 22, 24, 34, 42, 50, 50, 52, 55, 58, 63
Olimpiyat oyunları (M.Ö. 364) 47, 48, 54, 63
Panaitios 61
paralı askerler 15, 27, 46, 47, 52, 53, 56, 59, 60, 63, 63
Peloponnesos Savaşı 4, 6, 12, 14, 16, 19, 22-29, 47, 49, 54
peltastes'ler (hafif mızraklılar) 12, 14, 15, 18, 20, 22, 24, 32, 36, 50, 62

perizoma (eteklik) 13, 14, 15, 16, petasos (güneş-şapkası) 16, 17, 20, 21, 21, 22, 24, 55, 58-60, 62
Philippos, Makedonia'lı 34, 48, 50, 52, 53, 58
Philomelos 52, 56
Phokion 53
Phokis'lılar 52, 53, 56, 63
polemarkhos 32, 51
Polystratos 57, 61
Rodos 59, 60, 62, 63
Rodos hoplitleri 46, 59
Samos hoplitleri 9, 10, 35, 61
sikke 8, 9, 10, 13, 18, 19, 28, 31, 31, 34, 47, 48-55, 54, 56, 59, 61, 63, 63
skyphos 24
Sokrates 7
Sparta'lılar 7, 25, 27
Stasius 6
stel 32
Stratokles 28
Tamynai Muharebesi 52, 53, 63
teçhizat taşıyıcıları 34, 46, 60, 61-63, 63
Tegea hoplitleri 27, 28, 40
Thebai'nın yayılması 51
Thebai'lı hoplitler 30, 41, 51, 60
Thebai'lı kurmay subaylar 44, 51
Thebai'lılar 6, 29, 31, 47, 49, 51, 54, 63
Theuseus 16, Thessalia Birliği 18, 50, 51
giysisi 16, 17, 17, 20, 54
hafif mızraklısı 44, 63
süvarisi 17, 37, 62
Thessalia'lıların Yasası 18
Thrakia şapkası 11, 15
Thrakia'lı peltastes'ler (hafif mızraklılar) 12, 14, 15, 36
Thrakia'lılarla temas 14, 15
yanaklık 61, yelek 16, Yunan
ekdromos'ları (dışarı koşanlar) 15, 16, 36, 62
bağımsızlığının sonu 52-60
psilos'ları (taş atıcılar) 9, 22, 23, 27, 39, 50, 54, 62
devlet birlikleri, Pers hizmetindeki 59, 60, 63

Tarihin en büyük savaşlarının ayrıntılı dökümleri, çarpışan kuvvetlerin komuta stratejileri, muharebe taktikleri, askerî harekâtların düğüm noktaları.

Antik Yunan'da kent devletlerinin ordu örgütlenmeleri, savaşçılar, teçhizatlar, kostümler, silahlar...

Renkli tablolar

Renkli savaş sahneleri

Benzersiz ayrıntılar

Fotoğraflar

ANTİK YUNAN SAVAŞÇILARI

Antik Yunan uygarlığı bir dizi bağımsız kent devletinden oluşuyordu. Atina ve Sparta gibi bazı kentler M.Ö. 5. yüzyıl civarında o çağın "bilinen dünya"sının en büyük güçleri haline geldiler. Antikçağ askeri tarih uzmanı Nicholas Sekunda tarafından hazırlanan bu kitap, Yunanların Pers İmparatorluğu'na karşı kazandıkları zaferlerden M.Ö. 4. yüzyılın sonunda Büyük İskender'in ölümüne kadar uzanan Klasik Çağ boyunca, antik Yunan savaşçılarını ve savaş yöntemlerini ele alıyor. Marathon, Thermophylai ve Salamis gibi ünlü muharebelerin yanı sıra, farklı kent devletlerinin ordu örgütlenmeleri ve savaşçı sınıfları da inceleniyor. Angus McBride'in renkli illüstrasyonları da antik Yunan savaşçılarının teçhizatları hakkında zengin bir kaynak oluşturuyor.

KDV dahil fiyatı
14 TL